

**GAGAVUZ TÜRKCESİ YAZI DİLİ İLE
TÜRKİYE TÜRKCESİ AĞIZLARINDA
BASİT FİİLLERİN MUKAYESESİ**

Nazlı Asena CAYIT

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ

Haziran, 2019

AFYONKARAHİSAR

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE
TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BASİT FİLLERİN
MUKAYESESİ

Hazırlayan

Nazlı Asena CAYIT

Danışman

Doç. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ

AFYONKARAHİSAR 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Gagavuz Türkçesi Yazı Dili İle Türkiye Türkçesi Ağzlarında Basit Fiillerin Mukayesesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2019

Nazlı Asena CAYIT

TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ ÜYELERİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ
Jüri Üyeleri : Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU
: Dr. Öğr. Üyesi Önder SEZER

İmza

Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Nazlı Asena BERKÖRS' ün "**Gagavuz Türkçesi Yazı Dili İle Türkiye Türkçesi Ağzlarında Basit Fiillerin Mukayesesi**" başlıklı tezi, 17.06.2019 günü saat 13:00' de Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliği' nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıda isim ve imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BASİT FİİLLERİN MUKAYESESİ

Nazlı Asena CAYIT

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ve EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

Haziran 2019

Danışman: Doç Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ

Bu çalışmada Gagavuz Türkçesi yazı dili ile Türkiye Türkçesi Ağızlarında bulunan basit fiillerin biçim ve anlam açısından karşılaştırılması üzerinde durulmuştur. Bu amaçla üç sözlük kullanılmıştır. Gagavuz Türkçesi için “*Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük* (2002)”, Türkiye Türkçesi Ağızları için Türk Dil Kurumu yayınlarından olan *Derleme Sözlüğü* esas alınmıştır.

Gagavuzca sözlüklerde yer alan fiiller taranmış ve 500 adet basit fiil tespit edilmiş. Tespit edilen basit fiillerin genel özellikleri ele alınmış ve Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Böylece Gagavuz Türkçesi yazı dilindeki basit fiillerin biçim ve anlamlarının Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla ortaklıkları ve farklılıkları gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gagavuz Türkçesi, Fiil, Anlam Karşılatırması, Ses Bilgisi, Türkiye Türkçesi Ağızları.

ABSTRACT

STRUCTURE OF SIMPLE VERBS IN GAGAVUZ TURKISH AND TURKISH DIALECTS AND COMPARISON IN TERMS OF MEANING

Nazlı Asena CAYIT

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENS
DEPARMENT of CONTEMPORARY TURKISH DIALECTS AND
LITERATURES

June 2019

Advisor: Assoc. Prof. Nadejda ÖZAKDAĞ

In this study, the Gagavuz Turkish literary language found in Turkey Turkish Dialects focused on simple verbs comparison in terms of form and meaning. Three dictionaries were used for this purpose. Gagavuz to Turkish "*Gagauzça - Russian - Moldovan Laflık* (1973) and "*Gagauzça-Russian-Romina Dictionary* (2002)", Turkey Turkish dialects dictionary, one of the Turkish Language Institution for publication Dialects are considered.

The verbs in Gagavuz dictionaries were scanned and 500 simple verbs were identified. General characteristics of the detected simple verbs and Turkey Turkish were discussed as compared with Turkey Turkish dialects. Thus Gagavuz Turkish association and differences with Turkey Turkish dialects of simple verbs in oral form and written language are shown.

Keywords: Gagavuz Turkish, Verb, Meaning Comparison, Phonetics, Turkey Turkish Dialects.

ÖNSÖZ

Türk dili üzerine yapılan tasniflerin çoğunda Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagavuz Türkçesi Oğuz grubunda yer almaktadır. Bu lehçeler birçok konuda birbirlerine çok yakın olmakla beraber farklı özellikleri de barındırırlar. Örneğin Türkiye Türkçesinde olmayan bir durum Gagavuz Türkçesi veya Azerbaycan Türkçesinde olabilir. Bu farklılık durumları dil bilgisi kurallarında olabileceği gibi anlam biliminin araştırma alanına giren bir özellik de olabilir. Mesela Türkiye Türkçesinde bir fiilin anlamı veya anlamsal özelliği Gagavuz veya Türkmen Türkçesinde olabilirken Türkiye Türkçesinde olup da Azerbaycan Türkçesinde bulunmayan bir anlam veya anlam özelliği olabilir.

Bu çalışmanın genel amacı Türkiye Türkçesi Ağızları ile Gagavuz Türkçesindeki basit fiillerin anlam olarak birbirine ne kadar yakın olduğunu göstermekle beraber bazı farklılıkların olabileceğini de ortaya koymaktır.

Çalışmada *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük* (2002) adlı eserlerdeki basit fiiller tespit edilmiş ve bu tespit edilen madde başı basit fiiller ilk olarak Rusçadan Türkiye Türkçesine aktarılmıştır.

Yapılan araştırmalar sonucunda Gagavuz Türkçesindeki basit fiillerle ilgili detaylı bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple bu çalışmada *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük* (2002) temel kaynağı olarak ele alınmıştır. Bu sözlüklerde geçen basit fiilleri *Derleme Sözlüğü*'nde geçen basit fiillerle mukayese edilmiştir.

Tez yazımında Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Yazım Kılavuzu'na bağlı kalınmıştır. Bundan dolayı “Gagauz” adı çalışmamızda “Gagavuz” şeklinde kullanılmıştır.

Bu çalışma ile Gagavuz Türkçesindeki fiillerin yapı ve anlam bakımından incelemelerine yönelik yapılacak çalışmalara örnek olabilecek bir çalışma ortaya konulmak istenmiştir.

Bu çalışmanın başından sonuna kadar her satırında yardımlarını benden esirgemeyen, lisans öğrenimimden bu yana yaptığım her çalışmada arkamda durup

beni cesaretlendiren kıymetli hocam Doç Dr. Nadejda ÖZAKDAĞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Değerli görüşleriyle tezime katkı sağlayan değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kahraman MUTLU ve Dr. Öğr. Üyesi Önder SEZER'e teşekkür ederim. Ayrıca pes etme noktasına geldiğim anlarda beni cesaretlendiren değerli meslektaşım Cansu UKŞAL'a, her zaman arkamda duran ve beni zor zamanlarımda destekleyen aileme, yanımda olduğu her an benden desteğini esirgemeyen eşime sonsuz teşekkür ederim.

Nazlı Asena CAYIT

Haziran 2019

KISALTMALAR DİZİNİ

- akt.** : Aktaran
bk.: Bakınız
GTS: Güncel Türkçe Sözlük
DS: Derleme Sözlüğü
EAT: Eski Anadolu Türkçesi
ET: Eski Türkçe
GT: Gagavuz Türkçesi
mec.: Mecaz
müz.: Müzik
TDK: Türk Dil Kurumu
tek.: Teknik
TT: Türkiye Türkçesi
vb.: ve benzeri
vd.: ve diğerleri

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
TEZ JÜRİSİ KARARI VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.. Hata! Yer işareti tanımlanmamış.	
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GAGAVUZLAR.....	4
2. GAGAVUZLARIN ADI	5
3. GAGAVUZ TÜRKÇESİ.....	6
3.1. GAGAVUZ TÜRKÇESİNİN SES ÖZELLİKLERİ	7
3.1.1. Gagavuz Türkçesindeki Basit Fiillerde Ses Olayları	8
3.1.1.1. Ünlülerde Görülen Ses Olayları	9
3.1.1.2. Ünsüzlerde Görülen Ses Olayları	10
4. FİİL.....	18
4.1. FİİLLERİN SINIFLANDIRILMASI	20
4.2.1. Yapıları Bakımından Fiiller	20
4.2.1.1. Basit Fiiller	21
4.2.1.2. Türemiş Fiiller	23
5. YAPIM EKLERİ.....	24
5.1. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ	25
5.1.1. +A-	26
5.1.2. +(A)l-	26
5.1.3. +(A)n-	26
5.1.4. +(A)r-	27
5.1.5. +(A)ş-	27
5.1.6. +(A)t-	27

5.1.7. +dA-	27
5.1.8. +I- / +U-	28
5.1.10. +IrgA(n)-	28
5.1.9. +(I)k-/+(U)k-	28
5.1.11. +kIr- / +kUr-	28
5.1.12. +IA- (+nA-)	28
5.1.13. +IA _n -/+nA _n , +IA _ş -/+nA _ş -, +IA _t -/+nA _t -	29
5.1.14. -(I)msA / -(U)msA	30
5.1.15. +sA-	30
5.1.16. +sI-	30
5.2. FİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ	31
5.2.1. -AIA-	31
5.2.2. -Ar-	32
5.2.3. -ç-	32
5.2.4. -DIr- / -DUr-	32
5.2.5. -Gun-	32
5.2.6. -gut-	33
5.2.7. -I- / -U-	33
5.2.8. -I-	33
5.2.9. -mA-	33
5.2.10. -mAş-	33
5.2.11. -(I)msA- / -(U)msA-	34
5.2.12. -n- / -(I)n- / (U)n-	34
5.2.13. -(I)r- / -(U)r	34
5.2.14. -p-	34
5.2.15. -re-	34
5.2.16. -se-	34
5.2.17. -(I)ş-	35
5.2.18. -İştIr- / -UştUr-	35
5.2.19. -t-	35
5.2.20. -(I)z- / -(U)z	35

İKİNCİ BÖLÜM

1. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BASİT FİİLLERİN MUKAYESESİ.....36

1.1. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİÇİMİ AYNI, ANLAMI AYNI VE YAKIN OLAN BASİT FİİLLER 36

1.2. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİÇİMİ AYNI ANLAMLARI FARKLI OLAN BASİT FİİLLER 89

1.3. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİÇİMİ FARKLI ANLAMI AYNI VE YAKIN BASİT OLAN FİİLLER 105

1.4. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİÇİMİ VE ANLAMI FARKLI OLAN BASİT FİİLLER . 111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİNDE OLUP TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BULUNMAYAN BASİT FİİLLER.....115

SONUÇ 118

BASİT FİİLERİN LİSTESİ 122

KAYNAKÇA 141

GİRİŞ

1. TEZİN KONUSU

Tezin konusu, ‘‘Gagavuz Türkçesi Yazı Dili İle Türkiye Türkçesi Ağızlarında Basit Fiillerin Mukayesesi’’dir.

2. ÖNEMİ

Çalışmanın zel olarak Gagavuz Türkçesi alışan ve genel olarak Güney-Batı Türk yazı dilleri ve ağızları üzerine de araştırma yapanlara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

3. KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Bu alışmada *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça-Rusça-Romunca Sözlük* (2002) taranarak basit fiillerle sınırlı kalınmıştır. Tarama sonucunda sözlüklerde tespit edilen basit fiillerin *Derleme Sözlüğü*’nde geçen Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki basit fiillerle biçim ve anlam açısından mukayese edilmiştir.

4. AMACI

Yapılan araştırmalar sonucunda Gagavuz Türkçesindeki basit fiillerle ilgili detaylı bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Var olan çalışmalar da genellikle Şekil ve ses bilgisi ile ilgilidir. Bu sebeple bu çalışmada *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça-Rusça-Romunca Sözlük* (2002)’nde geçen basit fiilleri Türkiye Türkçesi Ağızları ile biçim ve anlam açısından mukayese ederek mevcut fiillerin Türkiye Türkçesi Ağızlarında geçip geçmediğini belirlemek amaçlanmıştır.

5. TEZDE KULLANILAN YÖNTEM

Türkiye’de son yıllarda Gagavuz Türkçesi ile ilgili yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Gagavuz Türkçesi ile yapılan çalışmalara katkı sağlamak amacıyla Gagavuz Türkçesindeki basit fiiller biçim ve anlam bakımından ele alınıp incelenmiştir. Bugüne kadar Gagavuz Türkçesinde hazırlanmış en kapsamlı sözlükler olan *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça-Rusça-Romunca Sözlük* (2002) adlı eserler çalışmanın temel kaynağını olarak oluşturmaktadır.  dilli olan bu sözlüklerde öncelikle basit fiiller tespit edilerek Türkiye Türkçesine

aktarılmıştır. Sözlüklerde 2622 adet fiil tespit edilmiştir. Bu fiillerden 500 adeti basit fiil, 2122 adet türemiş ve birleşik fiillerden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Gagavuzlar ve Gagavuz Türkçesi ile ilgili genel bilgiler verildikten sonra basit fiillerde görülen ses olayları incelenmiştir. Ses olaylarının görüldüğü 75 adet basit fiil tespit edilmiştir. Bu basit fiiller barındırdıkları ses olaylarına göre gruplandırılarak ses olayları açıklandıktan sonra örneklerle desteklenmiştir. Ardından Gagavuz Türkçesindeki yapım ekleri ele alınarak *isimden fiil yapma ekleri* ve *fiilden fiil yapma ekleri* açıklanıp sözlüklerde geçen türemiş fiillerden örnekler verilmiştir.

İkinci bölümde basit fiiller biçim ve anlam açısından Türkiye Türkçesi Ağzıları ile mukayese edilmiştir. Söz konusu fiillerin *Derleme Sözlüğü*'nde anlamları tespit edilip dört başlık altında mukayese edilmiştir: Gagavuz Türkçesin Yazı Dili ile Türkiye Türkçesi Ağzılarında Biçimi Aynı, Anlamı Aynı ve Yakın Olan Basit Fiiller, Gagavuz Türkçesi Yazı Dili ile Türkiye Türkçesi Ağzılarında Biçimi Aynı Anlamı Farklı Olan Basit Fiiller, Gagavuz Türkçesi Yazı Dili ile Türkiye Türkçesi Ağzılarında Biçimi Farklı Anlamı Aynı ve Yakın Basit Fiiller, Gagavuz Türkçesi Yazı Dili ile Türkiye Türkçesi Ağzılarında Biçimi ve Anlamı Farklı Olan Basit Fiiller. Aynı zamanda ve bu fiillerin hangi Türkiye Türkçesi Ağzına dâhil olduğu da parantez içerisinde gösterilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Gagavuz Türkçesinde olup *Derleme Sözlüğü*'nde tespit edilemeyen dolayısıyla Türkiye Türkçesi Ağzılarında bulunmayan basit fiiller yer almaktadır.

Sonuç bölümünden sonra da sözlüklerde tespit edilen basit fiillerin tamamı alfabetik sıraya göre verilmiştir.

Tez yazımında Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan *Yazım Kılavuzu'nun* (TDK, 2009: 215) kurallarına bağlı kalınmıştır. Yazım Kılavuzu'nda “Gagauz” adı çalışmamızda “Gagavuz” şekliyle kullanılmasından dolayı biz de çalışmamızda “Gagavuz” şekli esas alınmıştır.

Bu çalışma ile Çağdaş Türk lehçeleri içinde en az çalışma yapılan lehçeler arasında olan Gagavuz Türkçesinde basit fiillerin biçim ve anlam bakımından

incelenmesine yönelik kaynak niteliği taşıyan bir çalışma ortaya konulması amaçlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GAGAVUZLAR

Gagavuzlar, Türk Dünyasının batı ucunda yaşayan Ortodoks Hıristiyanlığı benimsemiş bir Türk topluluğudur.

Gagavuzlar günümüzde başta Moldova Cumhuriyeti olmak üzere Ukrayna, Bulgaristan, Yunanistan Türkiye, Kazakistan, Rusya gibi ülkelerde yaşamaktadırlar. Dünyanın farklı ülke ve şehirlerinde de varlıklarını sürdüren Gagavuzların toplam nüfusunun 300 bin civarı olduğu düşünülmektedir. Bugün Moldovada 1989 yılında yapılan nüfus sayımına göre 152 bin civarında Gagavuz yaşamaktadır. Bunların 140 bin kadarı Gagauz Yeri'nde yaşamaktadır (Maruneviç, 2003: 2; Güngör, Argunşah, 2002: 1-5; Özkan, 1996: 27-29).

Gagavuzların kökenleriyle ilgili farklı görüşler mevcuttur. 20. yüzyılın başlarında 18 farklı görüş ortaya çıkmıştır (Guboglo, 1967: 159). (Bu görüşlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Güngör-Argunşah, 2002: 6-12; Manov, 2001: 13; Kowalski, 1949: 499; Ercilasun, 1987: 29; Hünerli, 2018: 68-74.) Görüşler genel olarak değerlendirildiği zaman Gagavuzların etnik kökenleriyle ilgili kesin bir sonuca ulaşılamamaktadır. Çok sayıda hipotez ortaya atılmıştır. Bu hipotezlerin bazıları birbirlerini desteklerken bazıları ise tamamen birbirinden zıt görüşleri karşılamaktadır (Özakdağ, 2013: 5).

Moldova Cumhuriyeti'nde yaşamaya devam eden Gagavuzlar 1991 yılından sonra haklarını elde etmek için siyasi bir mücadelenin içine girmişlerdir. 27 Ağustos 1991 yılında Moldova SSCB'den resmen ayrılarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Moldova Meclisi 23 Aralık 1994 yılında *Gagauz Yeri Özerk Cumhuriyeti*'ni tanımıştır. Buna göre Gagavuzlarla, Moldova anayasasına ters düşmemek koşuluyla; kültür, eğitim, istihdam, mahalli bütçe, maliye vb. işler için kendi meclislerinde yasa çıkarma hakları verilmiştir. En önemlisi Gagavuzca Rumence ve Rusça gibi resmi dil statüsü kazanmıştır (Öncü, 2014: 94-95).

2. GAGAVUZLARIN ADI

Gagavuz adının ne zaman kullanılmaya başlandığı konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı kaynaklarında da bu konu hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Bizans kaynakları ise Gagavuzlar için “Türkçe Konuşan Elenler” tabirini kullanmıştır. Gagavuz adına ilk olarak 1817 tarihli Rus nüfus sayımındaki belgelerde rastlanmıştır (Güngör-Argunşah, 2002: 13-18). 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl başlarında yapılan nüfus sayımlarında Gagavuzlar Moldovan, Yunan veya Bulgar olarak kaydedilmiştir (Radova, 2004: 11-12). Ancak 19. yüzyılın ortasından itibaren Gagavuzların etnik kimliği tanınmış ve 1897 nüfus sayımından itibaren Bulgarlardan ayrı olarak sayılmaya başlanmıştır (Radova, 1998: 55-56).

Gagavuz adının kökeni ile ilgili birçok araştırmacının farklı görüşleri bulunmaktadır.

L. Pokrovskaya “K voprosu ob etimologii etnonoma Gagauz”, “O proishojdenii etnonima Gagauz” ve “Nereden “gagauz” adı geldi” adlı yazılarında Gagavuz kelimesinin bir Oğuz kavmi olan *Hanga-guz* (~*kanga-guz*) yani *guz Hanga* (~*Kanga*)’dan ortaya çıktığını ileri sürerek Eski İran dilinde *Kangha*, Çince *kangyuy* “su, nehir, kanal, delta” anlamlarına geldiğini belirtmiştir. *Kangaguzlar* coğrafi olarak yaklaşık Gorguz Gölü (Balhaş) ile Aral Denizi arasında yaşadıklarını ve şimdiki Gagavuzların atası oluklarını belirttikten sonra kelimenin ses değişimleri üzerinde durarak *kanga-guz*’un önce *gagavuz* daha sonra “v” sesinin düşmesiyle *gagauz* (*kanga-guz* > *gagavuz* > *gagauz*) olduğunu vermiştir (Pokrovskaya, 1994: 59-63; 1995: 79-80; 1996: 60; 1997: 8-10; Güngör-Argunşah, 2002: 16-17).

G. Balasçev Gagavuzların, adlarını Oğuz devletini kuran Keykavus’tan aldıklarını sandığını söyler. Balasçev’e göre doğu ulusları /k/ sesini /g/ gibi söylerlermiş, bundan dolayı Keykavus yerine Gagavuz demişlerdir (Manov, 2001: 35; Güngör-Argunşah, 2002: 13). Gagavuz adının Keykavus’tan geldiği görüşü W. Zajaczkowski (1965: 993), H. İnalçık (1965: 626) tarafından da kabul edilmiştir. F. Sümer ise Gagavuzların Keykavus tebaasından geldiğini kabul etmekle beraber biraz daha ileriye giderek, onların son zamanlarda popüler bir ad olarak kullanılan Gök Oğuzlar ismini kullanabileceklerini düşünmekte, buna dayanak olarak

da Oğuzların Batı Göktürklerin baş temsilcisi olduğunu söylemektedir (Sümer, 1991: 5).

Gagavuz kelimesinin kökeni hakkında araştırmacıların savunduğu daha birçok görüş bulunmaktadır (Ercilasun, 1987: 29-30; Togan, 1970: 165; Doğru, 1981: 2; Hünerli, 2018: 67-78).

3. GAGAVUZ TÜRKÇESİ

Günümüzde yaklaşık 300 bin kişinin konuştuğu Gagavuz Türkçesi, tasnif yönlerine göre bakıldığında Güney, Güney-Batı grubunda; tarihî Türk Kavimlerine göre bakıldığında ise Oğuz grubunda bulunmaktadır.

Gagavuz Türkçesi bugün Moldova sınırları içerisinde bulunan Gagavuzların yaşadığı özerk bölgede konuşulan bir Türk dilidir. Sovyetler Birliğindeki 130 dilden yazı diline en geç kavuşan dil Gagavuz Türkçesidir. Gagavuzlar kendi dillerini konuşma özgürlüğüne kavuşmalarında önce yıllarca başka toplumların dillerini (Romence, Moldovanca, Bulgarca, Rusça gibi) ve alfabelerini öğrenip konuşmak zorunda kalmışlardır. Türkiye Türkçesine oldukça yakın olan Gagavuz Türkçesinin Türkiye Türkçesindeki Rumeli-Balkan ağızları ile gösterdiği benzerlik oldukça fazladır.

Gagavuz Türkçesi kendi içerisinde iki ağza ayrılmaktadır. Bunlar: Valkaneş ve Komrat – Çadır-Lunga ağızlarıdır. Gagavuz Türkçesinin yazı dili Komrat – Çadır-Lunga ağzı esas alınarak hazırlanmıştır. Gagavuz Türkçesinin ağızları ile ilgili pek çok görüş ortaya konulmuştur. İlk olarak L. Pokrovskaya 1956-1963 tarihleri arasında Gagavuz ağızlarını inceleyerek Komrat - Çadır-Lunga ve Valkaneş ağızlarını ses ve şekil bilgisi yönünden karşılaştırmıştır. Bu inceleme sonucunda bir taraftan Komrat – Çadır-Lunga ağızlarının farklarını, diğer taraftan ise Valkaneş ağzının özelliklerini ortaya koymuştur. 1959 yılında Kışinev’de yapılan Uluslararası Diyalektoloji konferansında sunduğu bildirisinde Komrat - Çadır-Lunga ağzını Valkaneş ağzından ayıran ses farklılıklarını dile getirmiştir (Pokrovskaya, 1961: 34-40; 1997: 32-41).

B. Tukan tez olarak hazırladığı *Sostav Leksiki Vulkaneşskogo Dialekta Gagauzskogo Yazıka* adlı çalışmasında Valkaneş ağzındaki söz varlığın genel

özelliklerini tespit ederek Komrat – Çadır-Lunga ağızındaki söz varlığı ile karşılaştırmıştır (Tukan, 1968: 147-177).

L. Pokrovskaya ise B. Tukan'ın Valkaneş ağızında tespit ettiği ve Komrat - Çadır-Lunga ağızında kullanılmaz dediği bazı sözcüklerin kendisinin yaptığı çalışmalardan hareketle Komrat – Çadır-Lunga ağızında kullanıldıklarını tespit ettiğini dile getirmiştir (Pokrovskaya, 1997: 23).

Yüzyıllarca Balkan Türk ağızlarından biri olarak varlığını sürdüren Gagavuz Türkçesi 1957'de SSCB Moldova SSC Yüksek Sovyeti'nin aldığı kararla bir yazı dili haline getirilmiştir. 1995 yılından itibaren de Gagauz Yeri'nde Rusça ve Moldovanca ile birlikte resmi dil olarak kabul edilmiştir (Özkan, 2007: 87).

Yıllarca dillerini sözlü halk edebiyatında yaşatan Gagavuzlar, asırlarca kendi kimliklerini yaşatmak için nesilden nesle dillerini, âdetlerini, gelenek ve göreneklerini, tarihlerini, kültürlerini korumuş ve çocuklarına öğretmeye çalışmışlardır. Bütün bu sorunlara rağmen Gagavuzlar oturdukları toprakları ve ana dillerini yaşatmayı başarmış, kendi kimliklerini yıllar boyunca korumuş ve bugün de büyük bir azimle korumaya ve yaşatmaya devam etmektedirler (Özakdağ, 2013: 4).

3.1. GAGAVUZ TÜRKÇESİNİN SES ÖZELLİKLERİ

Gagavuz Türkçesindeki ünlü sesler konusunda araştırmacıların savunduğu birçok görüş söz konusudur. G. Doefler Gagavuz Türkçesindeki ünlüleri art, ön, orta ünlüler olmak üzere üç grupta incelemiş ve toplamda sekiz ünlünün olduğunu belirtmiştir. L. Pokrovskaya ise dokuz normal dokuz uzun olmak üzere toplamda on sekiz ünlünün bulunduğunu söylemektedir. N. Özkan, *Gagavuz Türkçesi Grameri* (1996) adlı çalışmasında ise Gagavuz Türkçesinde on normal on uzun ünlünün olduğunu göstermektedir. F. Bozkurt ise farklı bir görüş öne sürerek uzun ünlülerin birincil ünlü olmadığını gelişme yoluyla oluştuğunu söyleyerek Gagavuz Türkçesinde aslında dokuz ünlü olduğu görüşünü savunmuştur. H. Eren de F. Bozkurt gibi uzun ünlüleri asli olarak saymayıp ünlü sayısının sekiz adet olduğunu savunmuştur (Stamova Tufar, 2007: 95-96; Buran vd., 2014: 228).

2014 yılında düzenlenen yeni yazım kılavuzuna göre Gagavuz Türkçesinde şu anda kullanılan on tane normal ünlü “a, ı, o, u, e, i, ö, ü, ä, ê”. Bunlardan ê sadece şimdiki zaman ekinde görülmektedir. On tane de birincil uzun ünlü “aa, u, oo, uu,

ee, ii, öö, üü, ää, êê bulunmaktadır. Uzun *öö* sesi sadece *ötöögün* “geçen gün” kelimesinde geçmekte, *êê* ise sadece şimdiki zaman ekinde görülmektedir. Buna göre, Gagavuz Türkçesinde bugün dokuzu kısa sekizi uzun olmak üzere toplam 17 ünlü kullanılmaktadır. (Gagavuz Dilinin Orfografiya Hem Punctuaşiya Kuralları, 2015: 14-17).

Gagavuz Türkçesinde /e/ ve /ä/ sesleri ayrı olarak önem taşımaktadır.

/e/ ünlüsü yarı geniş, düz ve ince bir ünlüdür. /ä/ sesine göre daha dardır. Gagavuz Türkçesinde genellikle kelime başında ve ortasında kullanılır kelime sonunda görülmez. V. Moşkov tüm söz başı /e/’leri önünde takma /y/ ile birlikte /ye/ şeklinde göstermiştir (Moşkov, 1904: 1-114). L. Pokrovskaya ise /e/ ünlüsünün madde başlarında takma /y/ ile beraber /ye/ biçiminde telaffuz edildiğini söyler (Pokrovskaya, 1997: 48-50-56).

N. K. Dmitriyev bu konuyu daha geniş ele alarak /e/, /i/, /ı/, /o/, /u/, /ü/ seslerinin başında takma /y/ sesinin ortaya çıktığını söyler (Dmitriyev, 1962: 223).

/ä/ ünlüsü düz, geniş ve ince bir ünlüdür. Türkmen Türkçesindeki /ä/ ünlüsü ile benzerlik göstermektedir. Belli durumlarda kullanılır. Vurgulu ve vurgusuz pozisyonlarda görülebilir (Pokrovskaya, 1960: 174). Genellikle Gagavuz Türkçesinde mastar eki olan ince sıraya sahip fiillerde görülür. Uzun ünlü olarak kullanılmamaktadır.

Gagavuz Türkçesinde *-n* ve *-m* ünsüzleriyle biten kelimelerin yanında ekin ünsüzünün benzeşmesiyle *-n*’ye dönüşmektedir. *-n* ünsüzüyle biten kelimelere *+IA-* isimden fiil türeten eki geldiğinde kelimenin kök ve gövdesinde *-nl-* < *-nn-* ilerleyici tam benzeşme, *-m* ünsüzüyle biten kelimelere geldiğinde ise *-ml-* < *-mn-* yarı benzeşme görülmektedir.

Gagavuz Türkçesinde 21 tane de ünsüz ses “*b, v, d, g, j, c, z, y, k, l, m, n, p, r, s, t, f, h, ç, ş, ƒ*” bulunmaktadır.

3.1.1. Gagavuz Türkçesindeki Basit Fiillerde Ses Olayları

Çalışmanın bu bölümünde Gagavuz Türkçesinde bulunan bütün ses olayları verilmemiştir. Sadece *Gagavuzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagavuzça-Rusça-Romunca Sözlük* (2002) adlı eserlerde geçen basit fiillerde görülen ses olayları

tespit edilerek *Ünlülerde Görülen Ses Olayları* ve *Ünsüzlerde Görülen Ses Olayları* başlıkları altında örneklerle birlikte verilmiştir.

3.1.1.1. Ünlülerde Görülen Ses Olayları

1. Birincil Uzun Ünlüler

Bir dilin bilinen ilk örneklerinden beri boğumlanma süresi normalden daha uzun olan ünlülere “*birincil uzun ünlüler*” denilmektedir. (Buran, 2008: 289-290).

Birincil uzun ünlüler; günümüzde Türkmen, Yakut ve Halaç lehçelerinde düzenli olarak korunmuştur. Diğer Türk lehçelerinde ise birincil uzun ünlüler düzenli olarak görülme de bazı seslik izler bırakmıştır. Normalden daha uzun süreli telafuz edilen bu sözcükler anlam farkı yaratır (Hünerli, 2019: 59-60).

Gagavuzca sözlüklerde madde başlarında *öö*, *êê* ve *ää* uzun ünlüleri dışındaki uzun ünlüler *aa*, *ee*, *ıı*, *ii*, *oo*, *uu*, *üü* kullanılmaktadır.

Tespit edilen basit fiillerin içinde birincil uzunluk sadece üç örnekte görülmektedir. Bunlar:

aaramaa: aramak, *üüşmää*: üşmek, üşüşmek, bir araya gelmek, *yaanmaa*: tehdit etmek.

2. İkincil Uzun Ünlüler

Gagavuz Türkçesinde uzun ünlüler bakımından ikincil uzun ünlüler birincil uzun ünlülere göre daha çok görülür. İkincil uzun ünlüler kelimelerin kök ve gövdelerinde meydana geldiği gibi eklerde de görülmektedir. İkincil uzun ünlüler *k*, *ğ*, *g*, *h*, *v*, *y* seslerinin erimesi veya düşmesiyle ortaya çıkan ses olaylarıdır (Pokrovskaya, 1964: 30). L. Pokrovskaya ikincil uzun ünlüleri birincil uzun ünlüler gibi bağımsız fonemler olarak görmektedir. İkincil uzun ünlüler genellikle bir ünsüzün erimesinin ardından hecelerin kaynaşmasıyla oluşur. Gagavuz Türkçesinde birincil uzun ünlülerde olduğu gibi ikincil uzun ünlülerde de *öö*, *êê* ve *ää* sesleri görülmez (Pokrovskaya, 1997: 57).

3. Ünlü Düşmesi

Gagavuz Türkçesinde ünlü düşmeleri ilk, orta ve son hecede görülmektedir. Söyleyiş kolaylığı sağlama yanında, hece tekrarından kaçınma, ünsüzlerin ünlüler

üzerindeki, etkisi ünlülerin başlıca düşme sebepleridir. Genel Türkçeye göre ünlü düşmelerinde görülen en orijinal durum, ünsüzle başlayan kelimelerde ilk hece ünlüsünün düşerek kelimenin çift ünsüzle başlamasıdır (Özkan, 1996: 63). Tespit edilen basit fiillerde ünlü düşmesi olayına sadece bir örnekte rastlanmıştır:

-ı- düşmesi

GT brakmaa < **DS** bırakmak

4. Ünlü Türemesi

Gagavuz Türkçesinde ünlü türemelerinin ön türeme, iç türeme ve son türeme örnekleri vardır (Özkan, 1996: 65). Bu çalışmadaki basit fiillerde ünlü türemesi ses olayına sadece bir örnekte rastlanmıştır.

-i- türemesi

GT titiremää < **DS** titremek

5. Ünlü Düzleşmesi

Aşağıdaki Türkçe kelimedede yer alan yuvarlak *u* sesi Gagavuz Türkçesindeki düz *ı* sesine dönüşmektedir Bu ses olayına sadece bir örnekte rastlanılmıştır:

ı < u

GT yımışamaa < **DS** yumuşamak

3.1.1.2. Ünsüzlerde Görülen Ses Olayları

1. Ünsüz Düşmesi

Bazı ünsüzlerin belli durumlarda eriyip kaybolması veya söyleniş zorluğundan dolayı doğrudan doğruya düşmesidir. Anadolu ve Rumeli ağızlarında, diğer Türk şivelerinde ve standart günlük konuşma dilinde olduğu gibi Gagavuz Türkçesinde de daha rahat söyleme eğilimine bağlı olarak ünsüz düşme olayları görülmektedir. Ön, iç ve son seste düşen belli başlı ünsüzler şunlardır: *ğ, h, k, l, n, r, t, v, y*. (Özkan, 1996: 84).

a. /ğ/, /g/ Ünsüzünün Erimesi/Düşmesi ile Meydana Gelen Ses Olayları

-ğ- Ünsüzünün Erimesi

Üç sestem oluşan (V+K+V) ses grubunda iki ünlü arasında kalan Eski Türkçedeki /ğ/, /g/ (iki ünlü arasında kalan süreksiz /ğ/, /g/ sesleri sızıcılışarak

kaybolduktan sonra ünlü sesler uzun veya kısa ünlüye dönüşür) ünsüzlerinin, patlama ve sürtünme kaybı sonrasında sızıcılaşarak /ğ/'ye geçip evrilmesiyle ikincil uzun ünlü ortaya çıkmıştır (Pokrovskaya, 1997: 58-59; Karaağaç, 2012: 174, 178). Çalışmamızdaki basit fiillerde /ğ/ sesinin erimesi ile ortaya çıkan uzun ünlüler aşağıda örneklerle gösterilmiştir:

aa < ağa

GT aarmaa < **DS** ağarmak

aa < ağı

GT baarmaa < **DS** bağarmak

GT aarmaa < **DS** çağarmak

GT daalmaa < **DS** dağılmak

GT daatmaa < **DS** dağıtmak

ee < ege; egi

GT beenmää < **DS** beğenmek

GT geerimää < **DS** geğirmek

u < ağı

GT çırmaa < **DS** çağarmak

ii < egi

GT iilmää < **DS** eğilmek

GT diişmää < **DS** değışmek

uu < oğu

GT suumaa < **DS** soğumak

GT yuurmaa < **DS** yoğurmak

GT buuşmaa < **DS** boğuşmak

üü < öğü

GT büürmää < **DS** böğürmek

-ğ- Ünsüzünün Düşmesi

Coşkun (2008: 55) Türkçedeki /g/ ünsüzünün zamanla yerini /ğ/ sesine bıraktığı görüşündedir. Aslına bakılırsa /ğ/ sesinin başlıca görevi bir önceki ünlüyü uzun olarak söyletmektir. Pokrovskaya (1997: 58) ise /g/ sesinin /ğ/ sesine döndüğünü ve yumuşak /g/ sesinin de Gagavuz Türkçesinde olmamasından dolayı düştüğünü söylemektedir. Çalışmamızdaki basit fiillerde /ğ/ sesinin düşmesi ile ortaya çıkan uzun ünlüler aşağıda örneklerle gösterilmiştir:

aa < ağ

GT saamaa < **DS** sağmak

GT yaamaa < **DS** yağmak

ii < eğ; iğ

GT diimää < **DS** değmek

GT iilenmää < **DS** eğlenmek

GT iirilmää < **DS** eğrilmek

GT çiinemää < **DS** çiğnemek

GT iirenmää < **DS** iğrenmek

oo < oğ

GT dooramaa < **DS** doğramak

GT doorulmaa < **DS** doğrulmak

GT doorutmaa < **DS** doğrultmak

uu < uğ; oğ

GT uuramaa < **DS** uğramak

GT uuraşmaa < **DS** uğraşmak

GT uuratmaa < **DS** uğratmak

GT duumaa < **DS** doğmak

GT duuramaaa < **DS** doğramak

GT buumää < **DS** boğmak

üü < öğ

GT üürenmää < **DS** öğrenmek

GT üüretmää < **DS** öğretmek

b. /y/ Ünsüzünün Erimesi/Düşmesi ile Meydana Gelen Ses Olayları

-y- Ünsüzünün Düşmesi Ø < y (Ø < y-, Ø < -y-)

Gagavuz Türkçesinde kelime başında veya ortasında /y/ ünsüzünün düştüğü görülmektedir.

GT imää < **DS** yemek

GT enmää < **DS** yenmek

GT eşermää < **DS** yeşermek

GT etişmää < **DS** yetişmek

GT etmää < **DS** yetmek

GT sölemää < **DS** söylemek

-y- Ünsüzünün Erimesi Ø < y (Ø < y-, Ø < -y-)

Gagavuz Türkçesindeki kimi sözcüklerde /y/ sesi eriyerek uzun ünlü ortaya çıkartmıştır (Pokrovskaya, 1964: 68). Ön seste /y/ düşmesi Gagavuz Türkçesinin karakteristik özelliklerindedir. İç seste /y/ düşmesi, iki ünlü arasında ortaya çıktığında ikiz ünlülere yol açmaktadır (Özkan, 1996: 88).

ii < iy

GT giimää < **DS** giymek

üü < üyü

GT büümää < **DS** büyümek

c. /v/ Ünsüzünün Erimesi/Düşmesi ile Meydana Gelen Ses Olayları

Gagavuz Türkçesindeki /v/ sesi erimesi veya düşmesiyle zaman bazı kelimelerde ikincil uzun ünlü ses olayı ortaya çıkar. Çalışmamızdaki basit fiillerde tespit edilen örneklerde hem /v/ ünsüzünün düşmesi hem de /v/ ünsüzünün erimesi olayları meydana gelmektedir.

-v- Ünsüzünün Düşmesi (Ø < v)

v sızıcı ünsüzü genellikle *u* dar yuvarlak ünlüsü yanında düşerek *au* ve *ua* alçalan ve yükselen ikiz ünlüleri ortaya çıkarır. *v* düşmesi sadece iç seste görülür, ön ve son seste yoktur. Ünlü uzamasına yol açmaz (Özkan, 1996: 87).

GT autmaa < **DS** avutmak

GT kauşmaa < **DS** kavuşmak

GT kaurmaa < **DS** kavurmak

GT saurmaa < **DS** savurmak

GT sauşmaa < **DS** savuşmak

GT suamaa < **DS** suvamak

-v- Ünsüzünün Erimesi

Bu bölümde /v/ ünsüzü eriyerek kelimelerde uzun ünlü durumu meydana getirmektedir.

uu < ov

GT uumaa < **DS** ovmak

üü < öv

GT düümää < **DS** dövme

GT süümää < **DS** sövme

üü < övü

GT ünümää < **DS** övünmek

d. /k/ Ünsüzünün Düşmesi ile Meydana Gelen Ses Olayları

Gagavuz Türkçesindeki /k/ ünsüzü bazı kelimelerde düşerek ikincil uzun ünlü olayının ortaya çıkmasına neden olur. Çalışmamızdaki basit fiillerde /k/ ünsüzünün düşmesi ile meydana gelen ses olayları örneklerle gösterilmiştir:

ii < ek

GT iisilmää < **DS** eksilmek

GT iişimää < **DS** ekşimek

üü < ök

GT üüsürmää < **DS** öksürmek

e. /ş/ Ünsüzünün Düşmesi ile Meydana Gelen Ses Olayları

Gagavuz Türkçesindeki /ş/ ünsüzü bazı kelimelerde düşerek ikincil uzun ünlü olayının ortaya çıkmasına neden olur. Çalışmamızda bu ses olayına sadece bir örnekte rastlanılmıştır:

GT üüşmää < **DS** üşüşmek

2. Ünsüz Değişmeleri

a. Tonsuzlaşma

Tonlu olan ünsüzlerin çeşitli sebeplerden dolayı tonsuz hâle gelmesidir. Bu tonsuzlaşma olayı Çuvaşça ve Güney Sibiryaya Lehçeleri (Altay, Hakas, Şor, Lebed, Teleüt, Koybal) için karakteristiktir (Karaağaç, 2012: 151). Bu çalışmadaki basit fiillerde tonlulaşma olayı sadece bir örnekte görülmektedir.

p < b

GT pinmää < **DS** binmek

b. Tonlulaşma

Tonlulaşma, tonsuz ünlülerin kendi karşılıkları olan tonlular hâline gelmesidir (Özkan, 1996: 72). Gagavuz Türkçesinde görülen tonlulaşma olaylarının başlıcaları: $b < p$, $g < k$, $c < ç$, $y < h$, $d < t$, $v < f$, $v < k$, $z < s$. Tespit edilen örneklerde tonlulaşma sadece $d < t$ olayında görülmektedir.

d < t

Türkiye Türkçesinde bazı sözcüklerde bulunan söz başı t- < d- değişmesine birincil uzunluklar neden olmaktadır (Başdaş, 2007: 94). Bu değişim Gagavuz Türkçesinde de görülür. Çalışmamızda da bu tür değişimlere aşağıdaki örneklerde rastlanmıştır.

GT dakılmaa < **DS** takılmak

GT dakmaa < **DS** takmak

GT dartmaa < **DS** tartmak

GT datmaa < **DS** tatmak

c. Dudaksılaşma

Farklı boğumlanma noktalarından çıkan ünsüzlerin dudak ünsüzlerine dönüşmesidir. Örnekleri şunlardır: $f < h$, $v < ğ$, $v < y$, $m < n$ (Özkan, 1996: 77). Tespit edilden basit fiillerde dudaksılaşma olayının sadece bir örnekte geçtiği tespit edilmiştir.

v < ğ

GT yıvmaa < **DS** yığmak

3. Ünsüz Türemesi

Ünsüz türemesi, ön iç ve son seslerde kelimenin aslında olmayan bir ünsüzün türemesi olayıdır (Özkan, 1996: 89). Çalışmamızda bu tür değişimlere aşağıdaki örneklerde rastlanmıştır.

y- Türemesi

GT yısınmaa < **DS** ısınmak

GT yısıtmaa < **DS** ısıtmak

GT yıslamaa < **DS** ıslamak

4. Ünsüz Benzeşmesi

Boğumlanma noktaları birbirinden farklı veya yan yana söylenmesi zorluk yaratan sesler kelimenin söylenişini kolaylaştırmak için, bazen yazı dilinde de, fakat özellikle ağızlarda birbirine yaklaştırılır veya benzeştirilir (Özkan, 1996: 78).

-nn- < -nl- Tam Benzeşme

Gagavuz Türkçesinde kurallaşmış bir ünsüz benzeşmesidir. $-n$ ünsüzüyle biten kelime kök ve gövdesine gelen $+lAr$ okluk; $+llk$, $-ll$ isimden isim; $-lA$ isimden fiil yapma ekleri kelime kök ve gövdesinde bulunan $-n$ ünsüzüyle benzeşir (Özkan, 1996: 79). Çalışmamızda bu tür değişimlere aşağıdaki örneklerde rastlanmıştır:

GT annamaa < **DS** anlamak

GT dinnenmäa < **DS** dinlenmek

GT innemää < **DS** inlemek

-mn- < -ml- Yarı Benzeşme

m ünsüzü kendisinden sonra gelen *l* ünsüzünü kendisi gibi bir geniz ünsüzü olan *n* ünsüzüne dönüştürmektedir. Gagavuz Türkçesinde örneği çok görülen bir yarı benzeşme türüdür. *m* ünsüzüyle biten kelime kök ve gövdelerine *l* ünsüzüyle başlayan bir ek geldiğinde ortaya çıkmaktadır. Bu ekler *-nn-* < *-nl-* benzeşmesinde bahsi geçen eklerdir (Özkan, 1996: 80). Tespit edildikten basit fiillerde yarı ilerleyici benzeşme olayının sadece bir örnekte geçtiği tespit edilmiştir:

GT damnamaa < **DS** damlamak

5. İkili Fiiller

Gagauzcada ikili ünlü, ikincil uzunluklara giden bir ara aşamadır. *k, h, y, ğ, g* ünsüzlerinin iki ünlü arasında kalıp düşmesiyle önce ünlülerin bir araya gelmesi (ünlü kümesi) sonra ikili ünlü dha sonra da tek ünlü veya ikincil uzun ünlü ortaya çıkar (Pokrovskaya, 1964: 41). Aşağıda verilen basit fiiller taradığımız sözlüklerde iki şekilde de geçmektedir. Bazen ses türemesi olurken bazen de kelime başı harf değişimleri meydana gelmektedir.

hıştırmaa / ıştırmaa

hobaltmaa / obaltmaa

harımaa / farımaa

haşlamaa / aşlamaa

haydamaa / aydamaa

dokuşmaa / tokuşmaa

yınanmaa / inanmaa

yıpramaa / ipramaa

Sözlüklerde sadece “hıçkırmaa” fiilinin üç şekilde geçtiği görülmektedir: hıçkırma – hınçkırmaa – ıçkırmaa

4. FİİL

Güncel Türkçe Sözlük'te fiilin Türkçedeki anlam karşılığı “iş, davranış ve eylem”dir. Fiil, Türk dili içerisinde varlığını sürdüren kelimelerde iş, davranış ve eylem anlamlarını barındırmaktadır (TDK, GTS <http://sozluk.gov.tr/>). B. Vardar, *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*'nde (2002: 97) fiili “1. Geleneksel dilbilgisinde öznenin yaptığı ya da konusu olduğu işi, oluşu, kılışı vb. öznenin durumunu varlığını ya da yüklemle özne arasındaki bağlantıyı kişi, sayı, zaman kavramlarını içererek belirten gösterge. 2. Yapısal dilbilimde, çevresiyle belirlenen, kişi, sayı ve zaman belirtileriyle tanımlanan, dizim kurucu (eylem dizimi) öge.” ifadelerini kullanarak tanımlamıştır.

Bu sözlükler dışında fiil terimini anlamsal olarak tanımlayan veya tasnif eden birçok dil bilimci vardır. Bu görüşlerin bazıları şöyledir:

Fiiller hareketleri karşılayan kelimelerdir. Hareket kelimesi de tabii geniş mânâsı ile kullanılıyor ve nesnelere zaman ve mekân içindeki her türlü oluş ve yapıları veya olmayış ve yapmayışları karşılığı olarak alıyoruz. Kâinata bir nesne, bir de hareket fiilleri vardır. İşte nesne dışında her türlü hareketi karşılayan kelimeler olarak fiiller nesnelere karşılayan isim cinsinden bütün kelimeler karşısında apayrı bir yer işgal ederler (Ergin, 2009: 217).

Z. Korkmaz fiili, “Bir kılışı, bir oluşu veya bir durumu anlatan; olumlu ve olumsuz şekillere girebilen kelime: *yaz-*, *yazma-*, *koş-*, *koşma-*, (kılış), *sarar-*, *büyü-*, (oluş), *sus-*, *susma*, *dur-*, (durum) vb. Bunları söz içinde fiillerin ad biçimi olan mastarlar ile adlandırırız” şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz, 2010: 91).

Varlıkların ve eylemlerin özellikleri itibariyle birbirine benzemediğini ama birlikte var olabileceklerini belirten G. Karaağaç'a göre fiilin tanımı “Varlık ve eylem, birlikte vardılar ve insan bilgilerinin tümünü ifade ederler. Varlıktaki değişim bir eylemdir. Hiçbir varlık eylemsiz var olamaz; eyleme sahip olmayan varlık yoktur; var oluşun kendisi bile, bir eylemdir” şeklindedir (Karaağaç, 2013: 389).

T. Gülensoy, fiili tanımlarken hareketi karşılayan kelimeler olduğunu söylemiştir. Fiillerin isimler gibi tek başına kullanılmayacağını ve dilde daima çekimli olarak bulduklarını da belirtmiştir (Gülensoy, 2005: 401-407).

N. Hacıeminoğlu (1991: 12) fiilleri “Hareket, oluş ve tavır bildiren sözlerdir” şeklinde tanımlamışlardır.

Tahir N. Gencan (1979: 141) fiilin tanımını “Fiiller eylem bildiren; yani varlıkların yaptıkları işleri, kılışları ya da onlarla ilgili oluşları zaman ve kişiye bağlayarak anlatan kelimelerdir”, T. Banguoğlu (1986: 408) da “fiilli bir kılış, bir durum veya oluşu, toplu bir deyimle olup biteni anlatan kelime” şeklinde tanımlamıştır.

B. Atalay ise “*Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme*” adlı çalışmasında fiili, “Dil kelimelerden önce çok basit ve maddi anlam gösteren kelimeleri meydana getirmiştir. Fiil kalıpları hele fiil çekimleri daha sonra meydana gelmiş olacaktır. Çünkü fiillerde iş, zaman ve şahıs gibi üç şeyin birden göz önünde alınması gerekir. Bunlardan başka fiillerde anlamca az çok soyutlama vardır” şeklinde tanımlamıştır (Atalay, 1941: 11).

N. Özkan’a göre fiil “iş, oluş ve hareket bildiren kelimelerdir. Fiiller varlıkların her türlü yapma, olma durumlarını karşılar. Bir fiil, herhangi bir varlığın yapma veya olma durumunu karşılarken bünyesinde üç unsur bulundurduğuna dikkati çekmiştir. Birincisi fiil kök veya gövdesidir: Fiilin gösterdiği hareketi bildirir. İkinci şekil ve zaman ekidir: Hareketin ya sadece peklini veya şekliyle birlikte zamanını bildirir. Üçüncü unsur ise şahıs ekidir: Fiilin bağlandığı sahsı, yapan veya olanı bildirir. Bu üç unsurun meydana getirdiği bir fiil çekimli bir fiildir” (Özkan, 1996: 142).

Fiillerin şekil bilgisinin addan sonra en önemli ögesi olduğunu ifade eden Z. Korkmaz “fiiller, iş ve hareket bildiren önemli sözlere dir. Fiiller, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekân kapsamı içinde, somut ve soyut nesne ve kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış, kılınış ve durumları bildirirler: *al-, at-, başla-, bilin-, büyü-, dinlen-, getir-, otur-, ört-, sivril-, tut-, uyu, uza-, ver-, yar-, yaşa-, yeşer-, yıkıl-* gibi” şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz, 2009: 487).

Özetle araştırmacıların fiil hakkında yaptıkları tanımlardaki ortak nokta fiillerin farklı kelimelerle ifade edilse de genellikle iş, oluş ve hareketleri karşılayan, oluş, kılış ve durumları bildiren, kip ve şahıs ekleri ile çekimlenip cümlede yüklem görevni alan bir sözcük türü olarak tanımlanmıştır.

4.1. FİİLLERİN SINIFLANDIRILMASI

Araştırmacılar fiilleri bildirdikleri özelliklere göre anlam, yapı, içerik, kılınış ve çatı gibi çeşitli gruplarda sınıflandırmışlardır.

M. Ergin (2009: 267) fiillerin sınıflandırılmasını, fiil kök veya gövdelerini karşıladığı hareketler yönünden *geçişli fiiller* ve *geçişsiz fiiller* olarak ikiye ayırmıştır. Geçişli fiillerde hareketin yönünün dışa doğru olduğunu ve geçişli fiillerin bir yapma ifade ettiklerini söylerken; geçişsiz fiillerde hareketin yönünün içe doğru olduğunu ve de geçişsiz fiillerin bir olma şeklinde tanımlarken, T. Banguoğlu ise (1986: 408) “İfade ettikleri olup bitenin niteliğine göre fiilleri *kılış fiilleri*, *durum fiilleri*, *oluş fiilleri*” şeklinde açıklamıştır.

Z. Korkmaz’a fiillerin sınıflandırılmasını “Fiillerin çeşitli özellikleri vardır. Bu özellikleri dolayısıyla onları yapıları, içerikleri anlamları, kılınışları ve çatıları bakımından ayrı birer sınıflandırmadan geçirmek gerekir” şeklinde vermiştir (Korkmaz, 2017:487).

Araştırmacıların dilin sınıflandırılması ile ilgili tanımlarına bakıldığında ortak bir görüşün olmadığı dikkati çekmektedir. M. Ergin, fiilleri geçişli ve geçişsiz fiiller olarak iki gruba ayırırken; T. Banguoğlu, kılış ve durum fiilleri olarak iki gruba ayırmıştır. Z. Korkmaz ise fiillerin yapıları, içerikleri, kılınışları ve çatıları bakımından sınıflandırılması gerektiğini belirtmiştir.

4.2.1. Yapıları Bakımından Fiiller

Gagavuz Türkçesinde fiiller yapıları bakımından üç gruba ayrılmıştır (Pokrovskaya, 1997: 117-158).

1. *Basit Fiiller*

2. *Türemiş Fiiller*

3. *Birleşik Fiiller*

Bu bölümde Gagavuz Türkçesinde bulunan basit ve türemiş fiillerle ilgili bilgi verilip birleşik fiillere ilgili bilgi verilmemiştir.

4.2.1.1. Basit Fiiller

Basit fiiller yapım eki almamış fiillerdir. Fiil köklerine gelen çekim ekleri, fiillerin anlamını değiştirmediği için basit fiiller çekim eki alabilir. Yapım eki almadıklarından bunlar daima kök durumunda bulunur.

Basit fiiller eski özelliklerini en iyi şekilde koruyarak günümüze kadar gelen fiillerdir.

Araştırmacıların basit fiillerle ilgili verdikleri tanım ve açıklamalar şöyledir:

J. Deny (1941: 357) basit fiili “Basit fiil malum fiil, ne mutavaar, ne müşakeret, ne sebepci müteaddi, ne mechul, ne menfi, ne menfi iktidar olmayan her fiildir, bu fiil türetme eklerinin hiçbirinin kendinde bulunmaması ve emir siygasının müfret kök ile aynı şekilde olmasıyla ayırt edilir; buna asli demek daha iyidir, çünkü hakikaten bunun tabanı aslidir” ifadelerini kullanarak tanımlamıştır.

P. M. Melioranskiy (1900: LXII) Türkçedeki fiil köklerinin tek heceli olduğunu savunur. O’na göre bazı türk fiil köklerinden, özellikle kapalı seslilerden birinin eklenmesiyle “geniş” kökler ortaya çıkıyor ve bunların köke kattıkları anlam ise çoğu zaman kökteki anlamın güçlendirilmesinden başka bir şey değildir.

E. V. Sevortyan (1962: 438) Türkçedeki fiil köklerinin başlangıçta tek heceli olduğunu ve genişletilmiş keklerin türeme olduğunu kanıtlamaya çalışmak için “Geniş kökler G. Ramstedt’in söylediği gibi eski değil, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır” ifadelerini kullanmıştır.

T. N. Gencan (1979: 141) basit fiili “yalın fiil” olarak ifade eder. Bu fiillerin aslında fiil olan başka kelimelerden türememiş, birleşmemiş fiiller olduğunu belirtir.

B. Atalay (1941: 6) G. Ramstedt’in görüşüne katılmayarak Türkçede kelimelerin başlangıçta tek heceli olduğu düşüncesini savunur.

K. Bilgegil (1964: 280) basit fiilleri tanımlarken “bir tek asıl maddesi bulunan, o da kökten ibaret olan fiiller bu çeşitendir” ifadelerini kullanmıştır. Demiray ise eylemin sadece kökle bildirildiği fiillere basit fiil denildiğini belirtmektedir.

Z. Korkmaz (2017: 488) basit fiilleri “Kendi içlerinde daha basit anlamlı ögelere ayrılamayan kök fiillerdir” olarak tanımlamıştır.

L. Pokrovskaya (1997: 118) Gagavuz Türkçesinde basit fiilleri tek heceli ve iki heceli köklerden ibaret olduğu görüşündedir.

Gagavuz Türkçesindeki basit fiilleri şu şekilde gruplandırabiliriz:

1. V+K yapısında olanlar: *aç-*, *al-*, *ak-*, *an-*, *at-*, *az-*, *en-*, *ez-*, *iç-*, *it-*, *ov- öt-*, *üz- vb.*
2. K+V yapısında olanlar: *buu-*, *büü-*, *de-*, *düü-*, *yaa-*, *ye- vb.*
3. V+K+K yapısında olanlar: *art-*, *ört-*, *ölç- ürk- vb.*
4. K+V+K yapısında olanlar: *bak-*, *bas-*, *biç-*, *çat-*, *çek-*, *dat-*, *dik-*, *kap-*, *kes-*, *oku-*, *piş-*, *seç-*, *ver-*, *yaz-*, *yiv- vb.*
5. K+V+K+K yapısında olanlar: *çarp-*, *dart-*, *kalk-*, *sars-*, *serp-*, *sürç-*, *sürt-*, *yort-*, *vb.*

Basit veya kök fiil hakkında görüşlerini sunan yabancı Türkologlar genellikle fiilin hece sayısı ile ilgili düşüncelerini ileri sürmüşlerdir. R. Rüstemov bu konudaki düşüncelerini “Melioransky, Türk dilinde fiil köklerinin tek heceli olduğu görüşündedir. Ramstedt ise fiil köklerinin menşei bakımından iki heceli olduğunu, tek heceliliğin, daha çok kökteki son ünlünün ek ile birleşmesi veya düşmesi sonucu meydana gelir. Dimitriev de kök fiilin iki heceli olduğu düşüncesini taşır. Kononov, Melioransky paralelinde kök fiilin tek heceli olduğunu belirtir. Reşetov ve Sevortyan da bu paralelde görüşlerini ileri sürerler” şeklinde ifade etmiştir (Rüstemov, 1985: 20).

Türkiyedeki Türkologlardan Hacıeminoğlu (1991: 15) kök fiilleri anlatırken bunların Türkçe yazılı ilk metinlerden günümüze kadar bütün şivelerde bir hareket, bir oluş veya bir durum bildiren ve tek heceli olan asıl fiiller olduğunu, herhangi bir kökten türemediklerini ve ek barındırmadıklarını belirtir. A. B. Ercilasun (1984: 11) ise “Eski metinler, modern şive ve ağızlar incelendikçe tek heceli birçok kelimenin dahi türemiş olduğu görülmektedir” diyerek bu konudaki görüşünü belirtir.

Bu görüşler neticesinde Türkçedeki basit veya kök fiillerin tek heceden oluştuğu söylenebilir. Ancak tek heceli olarak kabul edilen basit fiillerde seslerden bir tanesi sonradan türemiş olabilir görüşü de mevcuttur.

Çalışmamızda tek heceli, iki heceli (*aala-*, *acık-*, *çevir-*, *çur-*, *damna-*, *daya-*, *esne-*, *yıka- vb.*)ve bugün kalıplaşmış kabul edilen basit fiiller bir arada verilmiştir.

4.2.1.2. Türemiş Fiiller

İsim ya da fiil köklerine bir veya birden çok yapım eki getirilerek oluşturulan fiillere türemiş fiil denir. Türemiş fiiller isim veya fiil kökünden türetilir. Türemiş bir fiil aynı zamanda fiil gövdesidir. Bir fiil gövdesi yine yapım eki alarak türemiş fiil meydana getirebilir.

Z. Korkmaz türemiş fiillerin tanımını, “Adlara ya da fiil kök ve gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirerek kurulmuş olan fiillerdir” şeklinde tanımlamıştır (Korkmaz, 2017: 489).

L. Pokrovskaya (1997: 118) türemiş fiiller için “Adlara, fiil kök ve gövdelerine, ses ve yansıma belirten köklere yapım ekleri gelerek kurulmuş olan fiillerdir” tanımını yapmıştır.

5. YAPIM EKLERİ

Yapım ekleri isim veya fiil köklerine gelerek, geldiği kökün anlamını değiştiren eklerdir. Eklerin dizilişi bakımından her zaman kelime kökünden sonra çekim ve şahıs eklerinden de önce gelirler.

Yapım ekleri, ad ya da fiil kök ve gövdelerinden yeni ad ya da fiil gövdeleri yapan eklerdir. Türkçede kökler ile ekler arasındaki birleşme ölçüleri kurallı ve sistemli olduğu için adlara gelen ekler fiillere, fiillere gelen ekler adlara gelmez. Aralarında şekilce bazı benzerlikler görülse bile, bunlar görevce ayrı sınıflarda yer alan eklerdir (Korkmaz, 2017: 21).

T. Banguoğlu'na göre kelime yapımı dilde mevcut köklere dayanır ve başlıca iki şekilde olur: 1. üretim, 2. birleşim (Banguoğlu, 1986: 155). H. Dizdaroğlu'na göre de kelime yapımı için iki yol vardır: 1. Türetme, 2. Birleştirme (Dizdaroğlu, 1993: 7).

M. Ergin'e göre ise yapım ekleri, kökten gövde yapma ekleridir. Türkçede de dört çeşit yapım eki vardır: 1. *İsimden isim yapma ekleri*, 2. *İsimden fiil yapma ekleri*, 3. *Fiilden isim yapma ekleri*, 4. *Fiilden fiil yapma ekleri*'dir (Ergin, 2009: 154).

Gagavuz Türkçesinde yapım ekleri isim veya fiil kök ve gövdelerine gelerek, geldiği kök veya gövdenin yeni anlam kazanmasını sağlayan eklerdir. Bazı yapım ekleri eklendiği köklerle kaynaşarak bir zaman sonra kalıplaşmışlardır. Bu sayede önceden kök olan sözcükler eklerle kaynaşmaları durumundan dolayı artık gövde konumuna gelmişlerdir: *aktar-*, *alın-*, *büür-*, *çatış-*, *dayan-*, *gözük-*, *kayna-*, *sevin-*, *soruş-*, *uurat-*, *vb.*

Kelime kök veya gövdelerini isim ve fiil kökleri; isim ve fiil gövdeleri olarak iki grupta inceleyebiliriz. Türkçede kök ve ek arasında kurallı bir birleşme vardır. Bu nedenle isim ve fiillere gelen ekler farklıdır.

Kelime yapımında isimden isim yapan ekleri üst üste gelirken isimden fiil yapan ekler üst üste gelemez: *baş+lık+sız*, *göz+lük+çü*, *yedi+şer+li*, *aş+çı+lık*, *yol+daş+lık*, *ev+li+lik* vb. Aynı şekilde fiilden fiil yapan ekler üst üste gelebilirken fiilden isim yapan ekler üst üste gelemez: *başla-*, *başla-t*, *başla-t-tır*, *çık-*, *çık-ar*, *çık-ar-t*, *kaç-*, *kaç-ır*, *kaç-ır-t-tır* vb.

Gagavuz Türkçesinde de Türkiye Türkçesinde olduğu gibi dört grup yapım eki vardır. Çalışma kapsamında olan *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük* (2002) adlı eserlerde toplam 2122 adet türemiş fiil tespit edilmiştir. Ancak çalışma konusu basit fiiller olduğundan bu bölümde sadece *isimden fiil yapma ekleri* ve *fiilden fiil yapma ekleri* verilip birkaç örnekle açıklanmıştır.

5.1. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ

İsim kök veya gövdelerine gelerek onlardan fiil türeten ekler “isimden fiil yapma” ekleridir. Addan fiil türeten ekler sayıca öteki türeme eklerinden daha azdır. Bu ekler, büyük çoğunlukla ad köklerine gelmiştir. Çok az sayıda ad gövdelerine gelenleri de vardır (Korkmaz, 2017: 172).

M. Ergin, isimden fiil yapma eklerini isim kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan ekler olarak tanımlamaktadır. Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklendiğini de belirtmektedir (Ergin, 2009: 179).

N. Özkan isimden fiil yapma eklerini “türettikleri fiilin dayandığı isimle ilgili olma veya yapma ifade eden hareketleri karşılar. İsimden türeyen fiillerin karşıladıkları hareket, türedikleri ismin anlamıyla ilgilidir. İsmi fiil yapan ekler ismi fiil haline getirme görevi üstlenirler, bunun dışında bir fonksiyonları yoktur” ifadeleriyle tanımlamıştır (Özkan, 1996: 108).

Gagavuz Türkçesinde birçok isimden fiil yapma eki bulunmaktadır. Bu ekler genellikle isim kök veya gövdelerine gelmiştir. Sözlüklerde tespit ettiğimiz türemiş fiillerde görülen isimden fiil yapma ekleri şunlardır:

+A-, +(A)l-, +(A)n-, +(A)r-, +(A)ş-, +(A)t-, +dA-, +I- / +U-, +IrgA(n)-, +(I)k- / +(U)k-, +kIr- / +kUr-, +lA- (+nA-) +la-, +le-, +lê-, +lä-, +lAn-, +lAş- / +nAş-, +lAt- / +nAt-, -(I)msA / -(U)msA, +sA-, +sı- (Pokrovskaya, 1997; Özkan, 1996: 108-118).

Gagavuz gremer kitaplarında gösterilip çalışmamızda tespit edilemeyen isimden fiil yapma ekleri şunlardır: +lê-, +lä

5.1.1. +A-

İsimden fiil fonksiyonunda olan +A- eki, ünsüzle biten tek ve iki heceli isim köklerine gelir. *n*, *l* gibi akıcı ve *d*, *p* gibi patlayıcı, *ş*, *z* gibi sızıcı ünsüzlerle sonuçlanan tek heceli isim köklerinden geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir ektir (Korkmaz, 2017: 173). Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Gagavuz Türkçesinde de ekin eklendiği iki heceli kelimelerin ikinci hecesindeki düz-dar ünlü genellikle düşer. Bu ek, bugün Gagavuz Türkçesinde sadece birkaç kelimedede devam etmektedir (Özkan, 1996: 108):

benze- “benzemek”, *kana-* “kanamak”, *oyna-* “1. oynamak 2. dans etmek 3. sallanmak”, *yaşa-* “yaşamak, canlı olmak”, vb.

5.1.2. +(A)l-

İsimden fiil yapım eki +(A)l- isim köklerine gelir. Ünlüyle biten köklere +l-, ünsüzle biten köklere is +Al- şeklinde eklenir. Bu ek Gagavuz Türkçesinde çok kullanılmamaktadır. Sıfatlardan olma ifade eden fiiller yapar pek fazla yaygın değildir (Özkan, 1996: 108). Bu ekle türetilen fiiller şunlardır:

azal- “azalmak, eksilmek, hafiflemek”, *çıkıl-* “çıkılmak, açılmak”, *daadıl-* “1. dağıtılmak, dağınık halde yerleştirilmek. 2. gevşek olmak”, *diril-* “1. dirilmek 2. mec. canlanmak”, *doorul-* “doğrulmak”, *iisil-* “eksilmek”, *kısal-* “kısalma”, *körel-* “körelmek”, *siirel-* “seyrelmek vb.

5.1.3. +(A)n-

+(A)n- eki, isimden fiil türeten +A- ekinin dönüşlülük eki -n- ile kaynaşmasından oluşan bir birleşik ektir. +An- eki ile yapılan türetmeler çok eski olduğundan bunların +A- 'lı fiil şekilleri de kullanıştan düşmüş, yalnız belirtilen birleşik ekli türevleri kalmıştır (Korkmaz, 2017: 174). Gagavuz Türkçesinde bu ekle türetilen fiiller:

aaran- “1. aramak, etrafına bakmak. 2. bakmak, aranmak”, *bulan-* “1. bulanmak, kirlenmek. 2. Çamurlamak. 3. bulanmak (hava).”, *gücen-* “gücenmek, küsmek”, *inan-* “inanmak, güvenmek”, *usan-* “usanmak”, *yalan-* “yalanmak” *yıkan-* “yıkanmak” vb.

5.1.4. +(A)r-

+(A)r- eki Gagavuz Türkçesinde çok işlek olmayan bir ektir. +A- ve -r- eklerinin kaynaşmasından oluşan, “yapma” bildiren bir birleşik ektir. Daha çok renk isimlerinden fiil yapan bir ektir fazla işlek değildir. -ı-ünlüsüyle biten kelimelere geldiğinde kök ünlüsü düşer (Özkan, 1996: 108):

ağar- “ağarmak”, *başar-* “başarmak, başarıyla bitirmek”, *becer-* “becermek”, *bozar-* “bozarmak”, *deler-* “delirmek, çıldırmak”, *ever-* “evlendirmek”, *kabar-* “kabarmak”, *karar-* “kararmak”, *kızar-* “kızarmak”, *morar-* “morarmak”, *öner-* “önermek”, *sarar-* “sararmak” *yaşar-* “yaşarmak, ıslanmak” vb.

5.1.5. +(A)ş-

+(A)ş- eki, isimden fiil türeten +A- ekinin işteşlik eki -ş- ile kaynaşmasından oluşan bir birleşik ektir:

atış- “atışmak, kavga etmek”, *bakış-* “bakışmak, birbirine bakmak”, *doluş-* “doluşmak”, *dürüş-* “dürtmek”, *etiş-* “yetişmek, ulaşmak”, *gülüş-* “gülüşmek”, *kapış-* “kapışmak”, *sarmaş-* “birbirine geçmek” vb.

5.1.6. +(A)t-

+(A)t- eki, isimden fiil türeten +A- ekinin ettirgen eki -t- ile kaynaşmasından oluşan bir birleşik ektir. Gagavuz dilinde birkaç örnekte görülmektedir:

donat- “donatmak”, *gözet-* “gözetmek, takip etmek”, *kıpıt-* “gözlerini kırıştırmak”, *şımart-* “şımartmak”, *oynat-* “oynatmak”, *taşıt-* “taşıtma”, *tıkat-* “tıkatmak”, *uzat-* “uzatmak”, *üşüt-* “üşütmek”, *yamult-* “yamultmak, bükme”, *yönet-* “yönetmek” vb.

5.1.7. +dA-

+dA- (+da-, +de-) eki genellikle ünsüzle biten ses yansımali kelimelere eklenerek ses yansımali fiiller türeten bir ektir. Ek, -Il, -Ul, -Ir, -Ur ile biten fiil kökleri üzerine geldiğinden dolayı +dA- biçimindedir. Yansıma kelimelerden fiil yapan bir ektir (Özkan, 1996: 108):

cıvılda- “cıvıldamak, heyecanlanmak”, *cingilde-* “takla atmak”, *fokurda-* “fokurdamak”, *gurulda-* “guruldama (mide)”, *gümbürde-* “gümbürdemek,

gürüldemek”, *hayda-* “sürmek, atları kamçulamak”, *kakırda-* “çıtırdamak”, *kımıl-da-* “kımıldamak, hareket etmek”, *kıtırda-* “çıtırdamak, kıtırdamak”, *lumburda-* “gürlemek”, *tingırda-* “tingırdamak” vb.

5.1.8. +I- / +U-

+I-/ +U- eki ünsüzle biten isim köklerine gelerek geçişli ve geçişsiz fiiller türetmiştir. Ek Eski Türkçede işlek olmasına rağmen, bugün Gagavuz Türkçesinde çok işlek olmayan bir ektir: *biyazı-* “beyazlamak”, *kaşı-* “kaşımak”, *kuru-* “kurumak”, *yalabı-* “parlamak” vb.

5.1.10. +IrgA(n)-

Birleşik bir ektir: +*ir-ge-n* şeklinde açmak mümkündür (Özkan, 1996: 108). Gagavuz yazı dilinde yalnızca *sesirgen-* “dikkatle dinlemek”, *yadırga-* “vazgeçmek, uzaklaşmak” örnekleri tespit edilmiştir.

5.1.9. +(I)k-/+(U)k-

Eski Türkçeden uzanagelen ve “oluş” bildirme özelliği ile geçişsiz fiiller türeten bir ektir (Korkmaz, 2017: 175). İsimden fiil yapım eki +*Ik-/ +Uk-* ünlü ve ünsüzle biten isim köklerine gelir. Gagavuz Türkçesinde işleklik alanı dar olan bir ektir. Ünlü ile biten isim köklerine ek +*k-*, ünsüzle biten isim köklerine ise +*Ik-/ +Uk-* şeklinde gelmektedir:

acık- “acıkmak”, *birik-* “birikmek”, *gözük-* “gözükmek”.

5.1.11. +kIr- / +kUr-

+*kIr-* / +*kUr-* eki, Gagavuz Türkçesindeki ses yansıması isimlerden fiil yapar. Bu ekle türetilen örnekler çok azdır:

aykır- “haykırmak”, *fişkıır-* “fişkirmek”, *hıçkıır-* “hıçkırmak”, *kaşkıır-* “kovmak”, *pufkıır-* “fişkirmek”, *püskür-* “püskürmek” vb.

5.1.12. +IA- (+nA-)

-*IA-* eki Eski Türkçeden günümüze kadar varlığını sürdürmüş bir ektir. İsim kök ve gövdelerine gelerek geçişli veya geçişsiz kelimeler türeten bir ektir. Bu ek Gagavuz Türkçesindeki en çok kullanılan isimden fiil yapma eklerinden biridir (Özkan, 1996: 109). Gagavuz Türkçesinde -*n* ve -*m* ünsüzleriyle biten kelimelerin

yanında ekin ünsüzünün benzeşmesiyle *-n*'ye dönüşmektedir. *-n* ünsüzüyle biten kelimelere *+lA-* isimden fiil türeten eki geldiğinde kelimenin kök ve gövdesinde *-nl-* < *-nn-* ilerleyici tam benzeşme, *-m* ünsüzüyle biten kelimelere geldiğinde ise *-ml-* < *-mn-* yarı benzeşme görülmektedir. Bu benzeşme türleri Gagavuz Türkçesinde birçok kelimelerde görülmektedir:

acıla- “acılandırmak, acı katmak”, *balıkla-* “balık salmak (suya), *damna-* “damlamak”, *ekle-* “eklemek (laf, söz)”, *gözle-* “gözlemek, gözlemlemek”, *ikramna-* “kaşıkla- “kaşıklamak”, *kılıçla-* “kılıçla öldürmek”, *mıyakla-* “mıyaklamak”, *parala-* “parçalamak”, *sabaala-* “sabahlamak”, *topla-* “toplamak”, *yaala-* “yağlamak”, *yanna-* “eğilmek”, *zabunna-* “sabunlamak”, *zınna-* “çınlamak” vb.

5.1.13. *+lAn-/ +nAn, +lAş-/ +nAş-, +lAt-/ +nAt-*

+lAn- eki *+lA-* fiilden isim yapım ekinin üzerine *-n-* dönüşlülük çatı ekinin gelmesiyle oluşan işlek bir ektir. Korkmaz (2017: 178), *+lA-* ekiyle kurulmuş geçişli geçişsiz fiillerin bazılarının *-n-* eki ile genişleyerek türetmelerde biçim olarak bir dönüşlülük eki halini aldığını belirtmiştir.

+lA- eki fiilden fiil yapan ekleri *-t-*, *-n-*, *-ş-* fiilden fiil yapma ekleri ile kaynaşarak *+lAD-*, *+lan-*, *-lAş-* birleşik eklerini meydana getirmektedir (Özkan, 1996: 110):

ahmaklan- “şaka yapmak, yaramazlık yapmak”, *bulutlan-* “bulutlanmak, bulutla kaplanmak”, *çakıllan-* “çakıllanmak, toprağın taş ile kaplanması.”, *çoklan-* “çoğalmak”, *dalgalan-* “dalgalanmak”, *güzellen-* “güzellenmek”, *kanatlan-* “kanatlanmak”, *küllan-* “küllanmak”, *pirelen-* “pirelenmek”, *sıralan-* “sıralanmak, üst üste durmak” vb.

-laş+ eki *+lA-* fiilden isim yapan eki üzerine *-ş-* işteşliklik ekinin gelmesiyle oluşan bir ektir. *+lAş-* ekine *-n* ve *-m* ünsüzleriyle biten kelimeler eklendiğinde *-nl-* < *-nn-* ilerleyici tam benzeşme, *-ml-* < *-mn-* yarı benzeşme görülmektedir. Böylece ek *+nAş-* şeklinde de kullanılmaktadır:

cenkleşmää “savaşmak”, *dirsekleş-* “dirsekleşmek, karşılıklı dirsek atmak”, *düzleş-* “düzleşmek”, *kabalaş-* “yumuşaklaşmak”, *maavileş-* “mavileşmek”, *paylaş-* “paylaşmak”, *sıklaş-* “sıklaşmak”, *tilkileş-* “tilkileşmek, kurnazlaşmak” vb.

-*IAD+* eki +*IA-* fiilden isim yapan ekin üzerine -*t-* ettirgenlik ekinin gelmesiyle oluşan bir ektir. +*IAt-* eki, -*n* ve -*m* ünsüzleriyle biten kelimelere eklendiğinde -*nl-<* -*nn-* ilerleyici tam benzeşme, -*ml-<* -*mn-* yarı benzeşme görülmektedir. Böylece ek +*nAt-* şeklinde kullanılmaktadır:

başlat- “başlatmak”, *çirtlat-* “çıtırdatmak”, *kımızlat-* “boyatmak (dudak, yanak)”, *nemnet-* “nemlendirmek”, *otlat-* “otlatmak”, *paralat-* “parçalamak”, *topallat-* “topallatmak” vb.

5.1.14. -(I)msA / -(U)msA

Eski Türkçede +*sA* eki mevcutken +(I)msA biçiminde bir ek görülmemektedir (Korkmaz, 2017: 179). -(I)msA / -(U)msA eki, -(I)m / -(U)m ve +*sA-* isimden fiil türeten ekinin kaynaşmasından oluşan bir ektir. Ek, -*k* ünsüzü ile biten kelimelere eklendiğinde, ekten önce -*k* ünsüzünün düştüğü görülür: *küçümse-* “küçülmek, azalmak” vb.

5.1.15. +sA-

+*sA-* eki -(I)msA / -(U)msA birleşik ekinde de görüldüğü gibi aslında istek bildiren ve işlek olmayan bir ektir (Korkmaz 2017: 180). +*sA-* eki Gagavuz Türkçesinde de işlek olmayan bir ektir. Bu ekin bulunduğu örnekler şunlardır:

çoksa- “kıskanmak, imrenmek”, *doyumsa-* “bıkmak, usanmak”, *kanıksa-* “kana susamak” *koçsa-* “avlanmak (hayvan için)”, *susa-* “susamak” *toksa-* “doymak” vb.

5.1.16. +sI-

Bu ek +*sA-* ekinin dar ünlülüsüdür (Özkan, 1996: 111). Bu ekin +*sA-* ekinin üzerinden oluşan bir ünlü daralmasıyla meydana geldiği düşünülmektedir. Gagavuz Türkçesinde +*sı-* eki işlek olmayan bir ektir. Bu eke Gagavuz Türkçesinde fazla örnek bulunmamaktadır:

darısı- “canı sıkılmak, içi sıkılmak”, *kapsı-* “zayıf düşmek” vb.

5.2. FİİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ

Fiilden fiil yapma ekleri fiil kök ve gövdelerine eklendikleri fiillerin anlamlarını değiştirerek yeni fiiller türetirler.

Fiilden fiil türeten ekler, fiil kök ve gövdelerinden fiil türetmek için kullanılan eklerdir. Fiil gövdeleri ya addan fiil ya da fiilden fiil türetme ekleriyle oluşturulmuş gövdelerdir (Korkmaz, 2017: 180).

M. Ergin fiilden fiil yapma eklerini “fiil kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, fiilden yapılmış fiil gövdelerine ve isimden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler” şeklinde tanımlamıştır (Ergin, 2009: 200).

N. Özkan fiilden isim yapma eklerini tanımlarken “ fiil kök ve gövdelere gelerek isim yapan bu ekler isimden fiil yapma ve fiilden fiil yapma eklerinden sonra gelebilirler. Fiilden isim yapma ekleri çok değişik fonksiyonlar üstlenebilen işlevlik alanı oldukça geniş eklerdir” ifadelerini kullanmıştır (Özkan, 1996: 111).

Gagavuz Türkçesinde birçok fiilden fiil yapma eki bulunmaktadır. Bu ekler Türkiye Türkçesinde olduğu gibi genellikle fiil kök veya gövdelerine gelmiştir. Gagavuz Türkçesindeki fiilden fiil yapma ekleri şunlardır:

-AIA-, -Ar-, -ç-, -DIR- / -DUR-, -Gun-, -gut-, -I- / -U-, -l-, -mA-, -mAş-, -(I)msA- / -(U)msA-, -n- / -(I)n- / (U)n-, -(I)r- / -(U)r-, -p-, -re-, -se-, -(I)ş-, -IştIr- / -UştUr-, -t-, -(I)z- / -(U)z- (Özkan, 1996: 115)

5.2.1. -AIA-

-AIA- eki, sıklık bildiren bir fiilden fiil yapma ekidir (Özkan, 1996: 115). Fiilin yaptığı işi tekrarladığını gösterir. *+A-* zarf fiil eki ve *+IA-* isimden fiil yapma ekinin birleşmesiyle oluştuğu düşünülmektedir. Gagavuz Türkçesinde şu örneklerde görülmektedir:

ekele- “ekelemek, serpmek”, *sarsala-* “sarsılmak, sallamak”, *sepele-* “serpmek”, *sistemala-* “sistemli hale koymak”, *turmala-* “tırmalamak” vb.

5.2.2. -Ar-

Öbür ettirgenlik eklerine göre daha dar bir işlerlik alanı olan bir ektir (Özkan, 1996: 115). Bazı geçişsiz fiillerden geçişsiz fiiller türetir. Gagauz Türkçesinde fazla işlek olmayan bir ektir:

bozar- “bozarmak, soluk olmak”, *çıkır-* “çıkarmak, sürükleyerek çıkarmak”, *deler-* “delirmek, çıldırmaq”, *kızır-* “kızarmak, kırmızı olmak” *kopar-* “koparmak”vb.

5.2.3. -ç-

Gagavuz Türkçesinde -ç- eki yalnız *sürç-* “sürçmek” örneğinde geçmektedir.

5.2.4. -Dİr- / -DUR-

İki ayrı ettirgenlik ekinin kaynaşmasından oluşan, ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak sekiz biçime girebilen *-Dİr-* / *-DUR-* eki, Türkiye Türkçesinin işlek eklerindedir (Korkmaz, 2017: 183). Bu ek; *-r-* ve *-(I)D-* eki gibi oldurma, yaptırma fiilleri yapar. Aynı fonksiyonu üstlenen diğer eklerden daha yaygın bir işleklik sahası vardır (Özkan, 1996: 116). *-Dİr-*, *-DUR-* eki, iki ettirgenlik ekinin kaynaşmasından oluşan, ünlü ve ünsüz uyumlarına bağlı olarak sekiz biçimde kullanılmaktadır (*-dır-*, *-dir-*, *-dur-*, *-dür-*, *-tır-*, *-tir-*, *-tur-*, *-tür-*):

bandır- “bandırmak, daldırmak”, *bozdur-* “bozdurmak”, *çözdür-* “çözdürmek”, *daldır-* “daldırmak”, *deldir-* “deldirmek”, *dizdir-* “dizdirmek”, *doldur-* “doldurmak”, *ezdir-* “ezdirmek”, *geçtir-* “geçirtmek”, *inandır-* “inandırmak”, *kandır-* “kandırmak”, *koydur-* “koydurmak, eklemek”, *öldür-* “öldürmek”, *öttür-* “öttürmek”, vb.

5.2.5. -Gun-

Tarihi ve yaşayan şivelerde kullanıldığına dair bir örnek tespit edemediğimiz *-gut-* ettirgenlik ekine benzetilerek ortaya çıkarıldığını sandığımız ve bir örnekte görebildiğimiz bir ektir (Özkan, 1996: 116). *-Gun-* eki sadece *yutkun-* “yutkunmak, tükürüğünü yutmak” fiilinde tespit edilmiştir.

5.2.6. -gut-

Gagavuz Türkçesinde bir kelimedede görülen bir oldurma ekidir (Özkan, 1996: 116). -gut- eki sadece *durgut-* “ayakta durmak” fiilinde tespit edilmiştir.

5.2.7. -I- / -U-

Bu ek Türkiye Türkçesinde kullanım olarak en yaygın fiilden fiil yapan eklerden birisidir. Çatı eki ve kelimedede yeni anlam türetme özelliğine sahiptir. Türkiye Türkçesiyle kıyasladığımızda Gagavuz Türkçesinde çok işlek olmayan eklerden biridir. Tek heceli fiil köklerinden birkaç örnek türetmiş pekiştirme görevinde bir ektir:

bürü- “bürümek, kaplamak”, *kazı-* “kazımak”, *sürü-* “sürümek”, *kürü-* “kürümek, kürekle toplamak”, vb.

5.2.8. -I-

Bu ek öznesi bilinmeyen veya söylenmeyen fiiller yapar. -I- ekiyle yapılan fiiller olma ifade ederler (Özkan, 1996: 117). -(I)I-, -(U)I- eki, kullanım alanı en geniş fiilden fiil türetme eklerinden birdir. Gagavuz Türkçesinde bu ek hem çatı eki hem de özel anlamda yeni kelimeler türetme özelliği taşımaktadır:

açıl- “açılmak”, *atıl-* “atılmak”, *bakıl-* “gözden geçirmek”, *buul-* “bunalmak”, *bozul-* “bozulmak, çürümek”, *deviril-* “devrilmek”, *ezil-* “ezilmek, düz hale gelmek” *kesil-* “kesilmek”, *sarıl-* “sarılmak”, *yorul-* “yorulmak” vb.

5.2.9. -mA-

-mA- eki, fiil kök ve gövdelerin üzerine gelerek olumsuz fiiller türeten bir ektir. Gagavuz Türkçesinde işlek türeme eklerinden biridir: *al-ma-*, *bekle-me-*, *gel-me*, *git-me*, *kork-ma-*, *koş-ma*, *oku-ma*, *sev-me-*, *yaz-ma-* vb.

5.2.10. -mAş-

-mAş- eki, -m (fiilden isim türeten), +A- (isimden fiil türeten) -ş- (fiilden fiil türeten) eklerinin birleşmesiyle oluşan birleşik bir ektir. Gagavuz Türkçesinde dönüşlülük ya da işteşlik bildirir: *sarmaş-* “birbirine geçmek”.

5.2.11. -(I)msA- / -(U)msA-

-(I)msA- / -(U)msA- eki fiilden fiil türeten bir ektir. Gagavuz Türkçesinde sadece *gülümse-* “gülümsemek” fiilinde görülmektedir.

5.2.12. -n- / -(I)n- / (U)n-

Ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerinden sonra *-n-*, ünsüzle bitenlerden sonra araya birer bğlantı ünlüsü alarak gelen *-n-* eki, Türkçenin en eski dönemlerinden beri kapsamlı kullanım özelliği taşıyan, işlek bir çatı ekidir. (Korkmaz, 2017: 185). Ünlü ile biten fiil kök ve gövdelerden sonra *-n-*, ünsüzle bitenlerden sonra araya bağlayıcı ünlü (*-(I)n-*, *-(U)n-*) gelmektedir. Gagavuz Türkçesinde şu örneklerde görülmektedir:

bilen- “bilenmek”, *bulan-* “bulanmak”, *çarpın-* “çırpınmak”, *çıkın-* “çekilmek, gerilemek”, *delin-* “delinmek”, *giin-* “giyinmek”, *kalkın-* “kalkınmak” *sevin-* “sevinmek” vb.

5.2.13. -(I)r- / -(U)r

Bu ek; oldurma, yaptırma anlamı taşıyan fiiller yapan eklerden, yani ettirgenlik eklerdendir. Türettiği fiillerin öznesi yaptıı işten etkilenmez, fiilin gösterdiği iş bir başka kişiye veya varlığa yönelir. (Özkan, 1996: 117). *-(I)r-* / *-(U)r* eki, ünsüz ile biten geçişli ve geçişsiz fiillerden ettirgen anlamlı fiiller türetmiştir:

batır- “batırmak”, *doyur-* “doyurmak”, *geçir-* “geçirmek”, *içir-* “içirmek”, *kaçır-* “kaçırmak”, *pişir-* “pişirmek”, *taşır-* “taşırma”, *uçur-* “uçurmak” vb.

5.2.14. -p-

Bu ek Gagavuz Türkçesinde sadece *serp-* “serpmek” fiilinde görülmektedir. *-p-* eki pekiştirme eki olarak da kabul edilmektedir.

5.2.15. -re-

-re- fiilden fiil yapma eki Gagavuz Türkçesinde sadece *tepre-* “oynamak, hareket etmek, kımıldamak; titremek” örneğinde görülmektedir.

5.2.16. -se-

+sA isimden fiil yapma ekine benzetilerek ortaya çıktığı düşünülen bir ektir (Özkan, 1996: 118). Çalışmamızda sadece *ense-* “yenmek, mağlup etmek” fiilinde görülmektedir.

5.2.17. -(I)ş-

Bu ek, ortaklaşa iş yapma veya oluş hali ifade eden fiiller yapar. Ortaklaşa iş, karşılıklı veya toplu olarak yapılabilir. Oluş hali ifade eden fiillerde, tıpkı edilgen ve dönüşlü çatılı fiillerde olduğu gibi bir kendi kendine olma anlamı vardır (Özkan, 1996: 117-118):

bakış- “bakışmak”, *bitiş-* “bitişmek”, *buluş-* “buluşmak”, *çaarış-* “birbirini çağırma”, *dolaş-* “dolaşmak”, *giriş-* “girişmek”, *kaçış-* “kaçışmak”, *kapış-* “kapışmak”, *tutuş-* “tutuşmak”, *ödeş-* “ödeşmek”, *öpüş-* “öpüşmek”, *uçuş-* “uçuşmak” vb.

5.2.18. -İştIr- /-UştUr-

buuştur- “boğuşturmak”, *çatallaştır-* “çatallaştırmak, ikiye ayırmak”, *soruştur-* “soruşturmak, birinin ağızını yoklamak” vb.

5.2.19. -t-

Bu ek de -r- eki gibidir. Aralarındaki en önemki fark -r- ekinin tek heceli fiil köklerine, -t- ekinin ise genellikle birden çok heceli fiil kök ve gövdelerine gelmesidir (Özkan, 1996: 116). -t- eki, ünlü ile ya da akıcı veya patlayıcı ünsüzlerden biriyle biten geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir çatı ekidir (Korkmaz, 2017: 188). Gagavuz Türkçesinde tespit edilen örnekler:

anırt- “anırtmak, bağirtmak”, *arcat-* “harcatmak”, *bayılt-* “bayıltmak”, *çürüt-* “çürütmek”, *darılt-* “kızdırmak, öfkelenmek”, *kapat-* “kapatmak”, *kıpt-* “gözlerini kırıştırmak”, *kıvırt-* “kıvırtmak” *ödet-* “ödetmek”, *uyut-* “uyutmak” vb.

5.2.20. -(I)z- / -(U)z

Gagavuz Türkçesinde fazla işlek olmayan bir ettirgenlik ekidir (Özkan, 1996: 116). Sadece *tütüz-* “tütsülemek” örneğinde tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

1. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BASİT FİİLLERİN MUKAYESESİ

Bu bölümde, *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça-Rusça-Romunca Sözlük* (2002) adlı eserlerde tespit edilen basit fiillerin önce *Derleme Sözlüğü'nde* (DS) geçip geçmediği tespit edilmiştir. Sonra da söz konusu basit fiiller yapı ve anlam açısından dört başlık altında mukayese edilmiştir:

1. Gagavuz Türkçesi Yazı Dili ile Türkiye Türkçesi Ağızlarında Biçimi Aynı, Anlamı Aynı ve Yakın Olan Basit Fiiller,

2. Gagavuz Türkçesi Yazı Dili ile Türkiye Türkçesi Ağızlarında Biçimi Aynı Anlamı Farklı Olan Basit Fiiller,

3. Gagavuz Türkçesi Yazı Dili ile Türkiye Türkçesi Ağızlarında Biçimi Farklı Anlamı Aynı ve Yakın Olan Basit Fiiller,

4. Gagavuz Türkçesi Yazı Dili ile Türkiye Türkçesi Ağızlarında Biçimi ve - Anlamı Farklı Olan Basit Fiiller.

1.1. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİÇİMİ AYNI, ANLAMI AYNI VE YAKIN OLAN BASİT FİİLLER

Gagavuz Türkçesinde tespit edilen basit fiilleri Türkiye Türkçesi Ağızları ile karşılaştırdığımızda bu fiillerin bir kısmının yapısal açıdan tamamen aynı olduğu görülürken diğer bir kısmının ise ünlü düşmesi, ünlü türemesi, ünlü yuvarlaklaşması, ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi, ünsüz değişimleri vs. gibi ses olayları görülmektedir (bk. 2.1.1. Gagavuz Türkçesindeki Basit Fiillerde Ses Olayları). Bu ses olaylarının birçoğu Gagavuz Türkçesine has özelliklerdir.

Bu bölümde Gagavuz Türkçesi yazı dili ile Türkiye Türkçesi Ağızlarında geçen hem biçimi hem de anlamı aynı olan basit fiiller verilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki bazı anlamlar Gagavuz Türkçesi ile aynı olmasa da çok yakın olduğundan dolayı bu grup içerisinde verilmiştir.

Gagavuz Türkçesinin bu güne kadar yapılan en kapsamlı sözlüğü *Gagauzça-Rusça-Romunca Sözlük* (2002)'tür. Dolayısıyla basit fiiller de söz konusu sözlükte

verilen anlamlar doğrultusunda Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki basit fiiller ile mukayese edilmiştir.

Basit fiillerin ortak ve yakın anlamları verildikten sonra Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki farklı anlamlarının da gösterilmesi ilerleyen çalışmalara ışık tutması için uygun görülmüştür.

acıkmaa: Acıkmak. **DS acıkmak:** Acıkmak [Diyarbakır].

açmaa: 1. Açmak. **DS açmak:** Açmak (kapı vb.) [Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. Yol açmak.

3. Birine sırrını açmak.

4. *mec.* Açmak (çiçek vb.).

DS Diğer Anlamları: Çıkarmak, sıyırmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. //
Çözmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

akmaa: 1. Akmak. 2. Dökülmek. **DS akmak:** Akmak [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Ağaçlara su yürüme [Yalvaç -Isparta].

aktarmaa: 1. Çevirmek, bir yerden bir yere koymak, ayaktan düşmek.

2. Devrilmek, çevrilmek, döndürülmek.

3. Atmak, fırlatmak.

4. Eşya karıştırmak

5. Ekin, saman karıştırmak. Harmanda dövülen arpa ve buğday saplarını alt üst etmek [Güdül ve köyleri Ankara].

6. Toprağın altını üstüne gelecek bir biçimde bellemek

7. Karış karış gezmek geze geze altını üstüne getirmek.

DS aktarmak: Tarlayı ikinci kez sürmek [Güdül ve köyleri Ankara].

aldatmaa: 1. Aldatmak, kandırmak. **DS aldatmak:** Aldatmak [Diyarbakır].

2. Ayartmak, baştan çıkarmak.

almaa: 1. Almak. **DS almak:** Almak [Diyarbakır, Doğu Trakya, Güney-Batı Anadolu, Uşak].

2. Kabul etmek.
3. Üzerinden almak (köpük, kaymak).
4. Elinden almak.
5. Satın almak. **DS almak:** Satın almak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü],
6. Kazanarak almak, ele geçirmek.
7. Kiralamak.

DS Diğer Anlamları: Tutmak, musallat olmak (hastalık vb. durumlar için). // Çatmak, dokunmak, değmek [Rize].

Almak (I): Parlamak, tutuşmak [*Afşin –Maraş, Adana, Silifke -İçel].

Almak (II): 1. İki parça uygun gelmek [Afşin –Maraş, Adana]. 2. Meyletmek, bir taraf ağır gelmek [Elmalı -Antalya].

anırmaa: 1. Anırmak (eşek için). **DS anırmak:** 1. Eşek bağırması, anırmak [*Şarki Karaağaç, Keçiborlu Isparta, Tavas, İshaklı - Çivril, Bekilli - Çal Denizli, Bayındır köyleri İzmir, Emet –Kütahya, Merzifon ve köyleri Amasya, Çankırı, Artova - Zile, Hayati - Erbaa - Kekün - Niksar Tokat, Görele Giresun, Trabzon ilçe ve köyleri, Kilis Gaziantep, Antakya Hatay, Niğde, Ermenek –Konya, Köseçobanlı Gülnar, Çiftepınar *Mersin –İçel, Karadere Gündoğmuş Antalya, Orhaniye Marmaris, İncirköy Fethiye Muğla].

2. *mec.* Anırmak, bağırarak. **DS anırmak:** Birine yüksek sesle, tehdit yollu bağırarak [Emet -Kütahya].

anmaa: 1. Anmak, hatırlamak. **DS anmak:** Anmak, zikretmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. **Anmak (I):** 2. Akla gelmek [Gülnar -İçel].

2. Anımsatmak, hatırlatmak.

3. Anmak, bahsetmek, söz açmak.

DS Diğer Anlamları: anmak (I): 1. Açıklamak, söylemek, anlatmak [Fethiye köyleri-Muğla, Çal- Honaz Denizli, Büyükyenice- Osmaneli Bilecik, Pişman *Daday –Kastamonu, Saray Çankırı, Merzifon, Gümüşhacıköy - Amasya]. 3. Söz vermek, vaat etmek [Kelkit -Gümüşhane].

anmak (II): Aşağı inmek, yük veya terazide denge bozularak bir yanı ağır gelmek. [Göbekviran *Gürün –Sivas, Yenice *Tarsus -İçel].

anmak (III): Hayvanlar toprakta yatıp yuvarlanmak [İncesu *Dinar -Afyon Karahisar, Yayla *Tefenni, Anbarcık *Göhlhisar, Yeşilova köyleri –Burdur, Garipköy *Tavas, *Çal köyleri, *Acıpayam, köyleri, *Sarayköy köyleri, Beylerli, Çardak, Başçeşme –Denizli, Hamzabali *Bozdoğan, *Nazilli –Aydın, *Akhisar köyleri –Manisa, -Balıkesir, İsmetiye –Bursa, -Bolu, Cumayanı –Zonguldak, *Çarşamba –Samsun, *Gümüşhacıköy, *Merzifon –Amasya].

añmak: Söylemek [Yusufça *Göhlhisar Burdur, Meyvabükü, Akbaş, Güzel, Akçakese *Güdül Ankara].

ansırmaa: 1. Hapşurmak.

2. Burnundan gürültü ile soluk vermek (at için). DS ansırmak: Aksırmak [Dereçine *Sultandağı Afyon]

DS Diğer Anlamları: Öksürmek [Dereçine *Sultandağı Afyon].

asmaa: Asmak (*her anlamda*). **DS asmak:** Asmak [Diyarbakır] // Asmak // suret asmak: yüz ekşitmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: asmak (I): Üzüm ve soğan gibi meyva ve sebzeleri kış için saklamak üzere hevenk yapmak [Isparta, *Tefenni köyleri, *Yeşilova köyleri -Burdur ve köyleri, Dameren *Acıpayam –Denizli, Büyükyenice *Osmaneli –Bilecik, Tavşancıl *Gebze, *Kandıra –Kocaeli, Zara -Amasya].

asmak (II): 1. Zincirli ocaklarda, yemek pişirmek veya ısıtmak için kazan veya güğümü zincire geçirmek [Mağura *Maçka, *Vakfikebir -Trabzon].

2. Yemek pişirmek veya ısıtmak için kazan veya bir başka kabı ateşe, ocağa koymak [Hacavera *Maçka, Küçükhol *Of –Trabzon, *İğdır –Kars, Diyarbakır, Kerkük].

aşmaa: Aşmak. **DS aşmak:** Aşmak [Akçakoca Bolu, Ahıska –Kars, Diyarbakır], // Üstünden geçmek, aşmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: aşmak (I): Hayvanlar çiftleşmek [Türkmen aşireti, Dazkırı *Dinar -Afyon Karahisar, *Gelendost –Isparta, Beşeylül *Nazilli –

Aydın, *Kandıra –Kocaeli, Karabüzey *Araç -Kastamonu -Samsun, *Merzifon, *Gümüşhacıköy, -Amasya, *Zile –Tokat, *Ardanuç – Artvin, *Zara –Sivas, *Bor –Niğde, Köseçobanlı *Gülнар, Çavuşdağı, *Silifke –İçel, *Bodrum –Muğla, Kıbrıs].

aşmak (II): Açmak [*Akçakoca –Bolu, Koyundere *Ahıska -Kars].

atmaa: Atmak, fırlatmak. **DS atmak:** Atmak [Diyarbakır, Doğu Trakya, Güney-Batı Anadolu], // Fırlatmak, atmak. [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: Hapsetmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

Atmak (I): Asmayı yerden yükseltmek için ağaçlarla yapılan çardak.

[*Safranbolu –Zonguldak].

Atmak (II): 1. Heybe gibi, hayvana yükletilmek için iki tarafı denk olarak hazırlanan yük [Kırşehir, *Bor -Niğde]. 2. Yüklemek [Bor -Niğde].

Atmak (III): 1. Sinek, yumurtlamak [Sultandağı Afyon, Bor -Niğde]. 2. Beli gelmek, boşalmak [Sultandağı Afyon, Ermenek -Konya].

ayırmaa: 1. Ayırmak, bölmek. **DS ayırmak:** Ayırmak [Diyarbakır].

2. İşaretlenmek, nişan koymak, ayırmak.

3. Tasnif etmek.

4. Seçmek.

ayıtlamaa: Ayıklamak, seçmek, temizlemek. **DS ayıtlamak:** 1. Ayıklamak, seçmek, temizlemek [Dinar köyleri Afyon Karahisar, Körküler – Yalvaç – Şarki – Karaağaç Isparta, Devri – Bucak – Kozağaç - Tefenni Burdur, Moraca – Çal – Çardak Denizli, Bergama- Urla İzmir, Eşme ve çevresi Manisa, İznik köyleri - Nilüfer –Bursa, Sivrihisar ve köyleri, Tokat, Bozan, -Eskişehir, Gerede – Bolu, Safranbolu –Zonguldak, Taşköprü – İnebolu – Giremez – Araç Kastamonu, Genek –Çankırı, İskilip, -Çorum, Boyabat –Sinop, Çarşamba ve köyleri –Samsun, Gümüşhacıköy - Merzifon ve köyleri - Amasya ve köyleri, Sulusaray - Artova Tokat, Ünye köyleri -Ordu köyleri, Alucra –Giresun, Trabzon ilçe ve köyleri, Gümüşhane ve köyleri, Rize ve köyleri, Hopa – Artvin, Cinis - Aşkale –Erzurum, Erzincan, Bitlis, Kilis –Gaziantep,

Çoğulhan - Afşin -Maraş ve çevresi, Hatay, Gürün - Zara, M. Hüyük – Şarkışla Sivas, Çayırılı - Yaraşlı - Haymana, Sobran – Nallıhan - Çanılı - Ayaş –Ankara, Kırşehir, Nevşehir, Bor, -Niğde, Ermenek –Konya, Adana, Mut ve köyleri - Karadere – Anamur - Hacıhamzalı – Tarsus - Silifke İçel, Fethiye ve köyleri Muğla, Çavuşköy - Babaeski –Kırklareli, Büyükmanika - Saray, Şahin – MalkaraTekirdağ, Güdül ve köyleri Ankara].

DS Diğer Anlamları: 2. Çapalamak [Trabzon, Çayeli köyleri -Rize ve köyleri].

aymaa: 1. Sarhoş durumdan kurtulmak, ayılmak, kendine gelmek.

2. Uyanmak, ayılmak, kendine gelmek. **DS aymak (I):** 1. Ayılmak, kendine gelmek [Eşme Uşak, Susurluk Balıkesir, Kılıkış İzmir, Gelibolu Çanakkale, Sekören, -Kütahya, Bozan, Tokat, Eskişehir, Kandıra - Akyazı ve çevresi Kocaeli, Gere de Bolu, Baklalı – Çatalca - Beyciler – Silivri – Yeniköy İstanbul, Karabüzey – Araç – İnebolu - Taşköprü Kastamonu, Genek Çankırı, Osmancık Çorum, Taşpınar Samsun, Gaziantep, Ayaş Ankara, Tömek Konya, Edirne, Kırklareli ve çevresi]. // Dalgınlıktan ayılmak [Sultandağı Afyon].

3. *mec.* Uyanmak.

DS Diğer Anlamları: Anımsamak [Taze, Kerkük, Irak].

aymak (I): 2. Caymak, vazgeçmek, pişman olmak [Emet Kütahya, Çatalca – İstanbul, Taşköprü -Kastamonu].

aymak (II): Parlatmak, ağartmak, temizlemek [Tömek –Konya, Silifke - İçel].

aymak (III): Gözetmek, nezaret etmek [Güvenç -Konya].

bakmaa: 1. Bakmak **DS bakmak:** Bakmak [Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. İhtimam göstermek.

3. Örnek almak.

4. Yetiştirmek, büyütme, beslemek.

banmaa: Banmak, ekmeğini batırmak, bandırmak. **DS banmak:** Batırmak, batmak [Afşar, Pazarören *Pınarbaşı Kayeri]. // Yemeği kıyısından azıcık yemek, tatmak, parmak batırmak, parmakla karıştırmak, artıklamak [Darende – Malatya, Kabasakal –Sivas, Şereflikoçhisar köyleri –Ankara, Niğde, Ermenek köyleri –Konya, Mut köyleri –İçel].

DS Diğer Anlamları: Kedi köpek gibi hayvanlar sulu yiyeceklere dilini batırmak [Darende –Malatya, Bor –Niğde, Ermenek –Konya, Mut köyleri - Silifke -İçel]. // Batmak, batıp çıkmak, her tarafı bulaşmak [Alaşehir – Manisa, Emet –Kütahya, Darende –Malatya, Beyşehir -Konya]. // Daldırmak, batırmak [Malatya].

batmaa: 1. Batmak.

2. Bir sıvının içine batmak, saplanmak. **DS batmak:** 2. Gark olmak, gömülmek, batmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

3. Güneş batmak.

4. Bina çökmek.

5. Geçmişe gitmek.

DS Diğer Anlamları: batmak (I): Acımak, batar gibi ağrımak [Sivas, Ermenek –Konya, Bor -Niğde].

batmak (II): Çok olmak [Görece -Giresun].

bayılmaa: 1. Güçten düşmek, bayılmak. **DS bayılmak:** Bayılmak [Diyarbakır].

2. Gülmekten bayılmak.

3. Çok acıkmak.

4. Ağlamaktan zayıf düşmek (çocuk için).

bertmää: İncitmek, burkmak. **DS bertmek:** İncinmek, burkulmak [Ödemiş –İzmir, Balıkesir ve çevresi, Emet –Kütahya, Urfa, Aslanköy –İçel, Fethiye köyleri - Muğla].

biçmää: 1. Ekin, ot vb.ni orakla, tırpanla, makineyle kesmek, biçmek. **DS biçmek:** Biçmek [Doğu Trakya].

2. Dikilen kumaşı bıçakla kesmek.
3. *mec.* Silahla taramak, yaylım ateşine tutmak.

bilmää: 1. Bilmek **DS bilmek:** Bilmek [Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. Yapabilmek
3. –a zarf-fiil eliyle kullanıldığında yeterlilik (-a/-e) fiili oluşturur.

DS Diğer Anlamları: 1. Malumatı bulunmak. 2. Haberdar bulunmak. 3. Anlamak, fark etmek. 4. Doğru cevap vermek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

bitmää I: 1. Bitmek, tükenmek. **DS bitmek:** Bitmek, tükenmek [Diyarbakır], // Tükenmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. *mec.* Güçsüz kalmak.
3. *mec.* Ölmek.

bitmää II: Büyümek, yetişmek. **DS bitmek:** Büyümek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

bitmää II: Büyümek, yetişmek. **DS bitmek:** Büyümek; zuhur etmek, aniden ortaya çıkmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Çıkmak, görünmek [Kırşehir].

bozmaa: 1. Bozmak, zarar vermek. **DS bozmak:** Bozmak [Diyarbakır].

2. Yıkmak, harap etmek.

DS Diğer Anlamları: Tarlayı ilk defa sürmek [Minnetler, -Balıkesir]. // Değiştirmek, bozmak (kader, yazı) [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

bölmää: 1. Bölmek. **DS bölmek:** Bölmek [Diyarbakır].

2. Bir yeri bir engelle bölmek, ayırmak.
3. Kesmek, yarmak, parçalara bölmek.

bulamaa: Bulamak, bulaştırmak, kirletmek. **DS bulamak:** Bulaştırmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: Dolanmak, sarmak [Gazipaşa -Antalya]. // Kendi çevresinde dönerek inmek(uçurtma hak.) [Senirkent -Isparta].

bulmaa: Bulmak, arayıp bulmak, elde etmek, ele geçirmek. **DS bulmak:** Bulmak [Doğu Trakya, Diyarbakır, Güney-Batı Anadolu]. // Aradığına kavuşmak, bulmak; karşılaşmak; elde etmek, sahip olmak; tedarik etmek; teşhis etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: Değmek, dokunmak (kayık) [Gelibolu -Çanakkale].

burmaa: 1. Burmak, bükmek, kıvrıkmak, çevirmek. **DS burmak:** Bükmek [Kula Manisa, Gaziantep, Yozgat]. // Kıvrıkmak [Gaziantep, Yozgat, Gülnar İçel].

2. Buruşturmak, kırıştırmak.

3. İğidiş etmek. **DS burmak:** Hayvanların üreme organlarını burarak erkekliğini gidermek [Bolu, Çorum].

DS Diğer Anlamları: Sancımak (karın hak.) [Gaziantep]. // Darılmak [Eskişehir]. // Kıskanmak [Eskişehir].

buruşmaa: 1. Kırışmak, kırış kırış olmak (yüz için).

2. Buruşmak, düzgünlüğü bozulmak, büzüşmek. **DS buruşmak:** Buruşmak, büzüşmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

3. Yaşlılıktan kamburu çıkmak, kamburlaşmak.

DS Diğer Anlamları: Kamaşmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

buyurmaa: 1. Buyurmak, emir vermek. **DS buyurmak:** Buyurmak [Diyarbakır, Doğu Trakya, Erzurum].

2. Davet etmek.

3. İçki içmek.

DS Diğer Anlamları: İcabet etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

bükmää: Bükmek, kıvrıkmak; katlamak. **DS bükmek:** Bükmek [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: bükmek (I): Şubat ayında tavşanlar çiftleşmek [Çiğiller *Gördes -Manisa].

bükmek (II): Sığırların erkeklerini kısırlaştırmak [Saray -Çankırı, Sarıhamzalı *Sorgun -Yozgat].

bürümää: Sis kaplamak. **DS bürümek:** Örtmek, kaplamak [Burdur, Kütahya, Akyazı ve çevresi –Kocaeli, Düzce –Bolu, Devrek –Zonguldak, Küre –Kastamonu, Niksar –Tokat, Ünye –Ordu, Elbistan –Maraş, Yayladağı –Hatay, Gemerek –Sivas, Konya, Tarsus - Mut ve köyleri İçel].

DS Diğer Anlamları: Toplanmak [Yeşilova -Burdur].

cingilmää: 1. Çevrilmek, dönmek, takla atmak. **DS cingilmek:** Takla atmak [Hezergrat *Keçiborlu –Isparta, *Mustafa Kemal Paşa –Bursa, Çengelli *Lüleburgaz -Kırklareli].

2. Ayağı takılıp düşmek. **DS cingilmek:** Ayağın takılmasıyla yuvarlanmak [Edirne, Çavuşköy *Babaeski Kırklareli Karamehmet *Çorlu -Tekirdağ].

DS Diğer Anlamları: Yıkılmak [Yumurcaktı *Mustafa Kemal Paşa –Bursa].

çalışmaa: Çalışmak, bir şey yapmak için emek vermek, çabalamak. **DS çalışmak:** Çalışmak [Diyarbakır, Doğu Trakya, Erzurum].

çalkama: 1. Elemek, elekten geçirmek. **DS çalkamak I:** Tahıl elemek [Yalvaç –Isparta, Burdur, Kargı –Kastamonu, Çorum, Merzifon -Amasya].

2. Silmek, silkelemek.

çalmaa: 1. Şarkı söylemek.

2. Müzik aleti çalmak. **DS çalmak:** 1. Çalmak, müzik âleti çalmak [Diyarbakır].

3. Ses vermek, ses çıkarmak.

4. Çalmak, aşırmaq. **DS çalmak:** Hırsızlık etmek. [Diyarbakır].

5. Sütü mayalamak. **DS çalmak:** Yoğurt yapmak için sütü mayalamak [Eşme –Uşak, Çivril köyleri –Denizli, Yalvaç – İlyas - Keçiborlu Isparta, Yeşilova –Burdur, Bozdoğan –Aydın, Alaşehir –Manisa, Burhaniye –Balıkesir, İsmetiye –Bursa, Kütahya, Bozan, -Tokat, Eskişehir, Akyazı –Kocaeli, Düzce –Bolu, Çaycuma –Zonguldak, Saray –Çankırı, Boyabat –Sinop, Kavak –Samsun, Merzifon –Amasya, Zile –Tokat, Şebinkarahisar –Giresun, Kelkit –Gümüşhane, Çayırılı –Erzincan, Ağın –Elâzığ, Erciş –Van, Malatya, Kilis –Gaziantep, Maraş, Hatay ve çevresi, Sivas ve ilçeleri, Yozgat ve çevresi,

Ermenek –Konya, Antalya, Fethiye - Milâs –Muğla, Lüleburgaz –Kırklareli, Közünye, Lârnaka -Kıbrıs].

DS Diğer Anlamları: Bir şeyin üzerine bir şeyi sürmek, bulaştırmak [Bozdoğan – Aydın, Torbalı – İzmir, İstanbul, Ulubey – Ordu, Keban – Elâzığ, Malatya, Afşin – Maraş, Bor –Niğde, Silifke - İçel]. // Diş kamaşmak [Perşembe -Ordu]. // Silâhı ateşlemek [Cumalıkızık -Bursa]. //Çalkalayıp karıştırmak [İstanbul] //Biçmek [Acıpayam -Denizli] 8. Badana yapmak [Ermenek -Konya]. //Saldırıp ısırarak, sokmak, yaralamak [Ahıska –Kars, Bor –Niğde, Silifke -İçel]. // Hava çarpmak, hava etkisiyle hasta olmak [Uluşiran *Şiran -Gümüşhane]. // Temizlemek, süpürmek [Malatya] 12.Sarmak, dolamak [Kırşehir].

çekmää: 1. Bir şeyi veya bir kimseyi çekmek, taşımak, çıkarmak. **DS çekmek:** Çekmek, taşımak [Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. Elinden almak, kapmak.

3. Emmek

4. Set çekmek

5. Geçirmek

DS Diğer Anlamları: Kız kaçırmak [*Maçka ve köyleri -Trabzon]. // Hayvanlar çiftleşmek [Gaziantep, Yapıntı *Mut -İçel].

çevirmää: 1. Döndürerek hareket ettirmek.

2. Yön, yol değiştirmek.

3. Yön göstermek.

4. Geri döndürmek. **DS çevirmek:** Çevirmek, geri döndürmek [Diyarbakır].

5. Sayfa çevirmek.

6. *mec.* Yoldan çıkarmak.

7. Tercüme etmek.

çıkmaa: 1. İçeriden dışarıya çıkmak. **DS çıkmak:** Çıkmak [Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. Tırmanmak, yukarıya çıkmak.
3. Güneş vb. doğmak.
4. Görünmemek.
5. Bitki çıkmak.

DS Diğer Anlamları: Oyunda kazanmak [Trabzon].

çıvdırmaa: 1. Fışkırmak, fırlatmak. **DS çıvdırmak:** Fırlatmak [Kızılören *Sandıklı – Afyon, Devri *Bucak –Burdur, Bereketli *Tavas, Tekkeköy –Denizli, *Akhisar ve köyleri –Manisa, Bozan –Eskişehir, *Akyazı –Sakarya, *Gerede –Bolu, *Merzifon -Amasya].

2. Delirmek, kendinden geçmek.

3. Deliye dönmek, çılgına dönmek. **DS çıvdırmak:** Delirmek [*Yalvaç – Isparta, *Çal, Yukarıkaraçay *Acıpayam –Denizli, Hamzabali, Sürez *Bozdoğan –Aydın, *Bergama –İzmir, *Alaşehir –Manisa, Bozan –Eskişehir, *Kurşunlu –Çankırı, Çorum, *Ünye –Ordu, Karanıdere *Şereflikoçhisar - Ankara].

DS Diğer Anlamları: Ağacın kabuğunu yontarak özünü çıkarmak [Dodurga *Bozüyük -Bilecik].

çökmää: 1. Çökmek, çömelmek. **DS çökmek:** Çökmek [Diyarbakır].

2. Aşağı inmek, yıkılmak.
3. Dibe inmek.
4. Yüz, göz, yanak çukurlaşmak.

çözmää: 1. Düğümlü, bağlı bir şeyi çözmek. **DS çözmek:** Çözmek [Güney-Batı Anadolu].

2. Çözgü ipini tezgâha yerleştirmek. **DS çözmek (III):** Çözgü ipini hazırlayıp tezgâha yerleştirmek [Darıveren *Acıpayam -Denizli].

3. Problem, sorun vb. çözmek.

DS Diğer Anlamları: Çözmek (II): 1. Dişi hayvan, erkekle çiftleştikten sonra dölünü tutamayıp bırakmak [Karakuş *Ünye –Ordu, Koraş *Ereğli -

Konya]. 2. Erkek at ve eşek gibi hayvanlar çiftleşmeye hazır duruma gelmek [Saray -Çanakkale].

Çözmek (I): Yanıp bozulmak (yemek hk.) [Kayseri].

dadanmaa: 1. Dadanmak, musallat olmak. **DS dadanmak:** Dadanmak, musallat olmak [Artvin Yusufeli, Uşhum köyü].

2. Alışmak. **DS dadanmak:** Alışmak [Erzurum]. // Müptela olmak, alışmak [Keban Baskil Ağın Elazığ].

3. Baştan çıkartmak.

DS Diğer Anlamları: Hazırlanmak [Muradiye -Rize].

danışmaa: Danışmak, fikir almak. **DS danışmak:** Sormak, fikir almak [Körküler *Yalvaç –Isparta, Yayla *Tefenni –Burdur, Denizler *Çal, Çıtak *Çivril, Hırka *Tavas –Denizli, Samsun, Çayağzı *Şavşat –Artvin, Kars köyleri, Gaziantep, Malatya, Urfa, *Antakya –Hatay, Haydarbeyli –Yozgat, Çanlı *Ayaş –Ankara, Avşar köyleri *Pınarbaşı –Kayseri, *Tarsus -İçel].

DS Diğer Anlamları: Konuşmak, söylemek [Kars].

darsımaa: Canı sıkılmak, içi sıkılmak. **DS darsımak I:** Canı sıkılmak [İzmir Kalkış göçmenleri, Kütahya].

DS Diğer Anlamları: Sıkışmak [Samsun] // Garipleşmek, üzülmek [Ceylânköy *Lüleburgaz -Kırklareli]

datmaa: 1. Tatmak, tadına bakmak. **DS datmak:** Tatmak [Kırşehir]

2. *meç.* Denemek

DS Diğer Anlamları: Dağıtmak [Kırşehir]

dayanmaa: 1. Yaslanmak, dayanmak. **DS dayanmak:** 1. Dayanmak, yaslanmak [Doğu Trakya].

2. Sabretmek, tahammül etmek. **DS dayanmak:** Tahammül etmek [Doğu Trakya].

3. Kendini tutmak, kendine hâkim olmak.

DS Diğer Anlamları: Durmak, dinmek [*Bergama -İzmir]. // Yorulmak [Yapıntı *Mut -İçel, Hartlap -Maraş] // Yetişmek [Çayağzı *Şavşat -Artvin].

delmää: 1. Delmek, delik açmak. **DS delmek:** Delik açmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Delik açmak [Erzurum].

2. Apseyi delmek, açmak

demää: 1. Demek, söylemek. **DS demek:** Demek, söylemek [Diyarbakır].

2. Ad vermek.

3. Anlamına gelmek, manasına gelmek.

4. Emretmek.

DS Diğer Anlamları: Değmek, dokunmak [Hasanoğlan -Ankara, *Fethiye ve köyleri -Muğla].

denemää: 1. Denemek. **DS denemek:** Denemek, sınamak [Diyarbakır].

2. Kıyafet denemek.

3. *mec.* Tecrübe etmek.

DS Diğer Anlamları: Gözetlemek, gözlemek, dikkatle bakmak, takip etmek [*Gürün -Sivas, Kırşehir, Kiçi *Talas, Gülveren *Bünyan -Kayseri, Bayındır *Beyşehir -Konya, Akçaeniş *Elmalı -Antalya, *Saray göçmenleri -Tekirdağ]. 3. Toplamak [Burdur Kemaliye, *Alaşehir -Manisa].

deşmää: 1. Oymak, delmek,deşmek. **DSdeşmek:** Yeri eşmek, kazmak [Yassıviran, *Senirkent, *Eğridir köyleri -Isparta, Çerçin -Burdur, İğdir *Çivril -Denizli, Sürez *Bozdoğan -Aydın, *Bergama -İzmir, *Alaşehir -Manisa, *Edremit -Balıkesir, Kütahya, Tokat, Bozan -Eskişehir, *Kurşunlu -Çankırı, *Zile -Tokat, Gaziantep, *Koyulhisar, -Sivas, Deveviran, Kıbrısçık *Balâ, Çanılı *Ayaş -Ankara, *Develi -Kayseri, Nevşehir, Bahçeli *Bor, -Niğde, Sarıvadi *Ermenek -Konya].

2. Yara açmak. **DSdeşmek:** Delmek, yarmak, yara açmak [*Sandıklı, *Dinar -Afyon, Yassıviran *Senirkent, *Eğridir köyleri -Isparta, Kozluca, Çebiş -Burdur, *Sarayköy köyleri, İğdir *Çivril -Denizli, Demirkapı *Susurluk, Yeniköy -Balıkesir, Kütahya, Tokat, Bozan, *Sivrihisar, -Eskişehir, *Akyazı

çevresi –Kocaeli, İğneciler *Mudurnu, *Düzce –Bolu, Kilimli –Zonguldak, *Taşköprü, -Kastamonu, *Kurşunlu, Saray –Çankırı, *İskilip –Çorum, Taşova –Amasya, *Zile –Tokat, *Perşembe –Ordu, Düzköy *Keşap –Giresun, Trabzon ilçe ve köyleri, Şule –Gümüşhane, Ersis *Yusufeli, *Şavşat –Artvin, Cinis *Aşkale –Erzurum, *Refahiye ve çevresi –Erzincan, Taşlıçay *Diyadin –Ağrı, Bitlis, Aşudu *Darende –Malatya, Gaziantep, *Koyulhisar, Savrun *Divriği –Sivas, Ankara, *Pınarbaşı –Kayseri, *Bor, -Niğde, Çavuşköy *Babaeski, *Lüleburgaz -Kırklareli].

DS Diğer Anlamları: Açıklamak, açmak [*Eğridir köyleri –Isparta, *Bozdoğan –Aydın, Yeniköy, Demirkapı *Susurluk –Balıkesir, Kütahya, Tokat, Bozan –Eskişehir, *Zile –Tokat, Düzköy *Keşap –Giresun, Gaziantep, Vazıldan *Divriği, -Sivas, *Pınarbaşı –Kayseri, *Bor –Niğde, İçel, Çavuşköy *Babaeski -Kırklareli]. // Karıştırmak, kurcalamak [İshaklı *Bolvadin –Afyon, Cebel *Eğridir –Isparta, Zana -Amasya]. // *mec.* Bir meseleyi hatırlatmak, kurcalamak [Kırşehir].

dikmää: 1. Dikmek, iplikle tutturmak. **DS dikmek:** Dikmek [Diyarbakır].

2. Toprağa yerleştirmek, toprağa dikmek.

3. Saplamak, batırmak.

4. Yapı inşaa etmek.

dilemää: İstemek, arzu etmek, dilemek. **DS dilemek:** Dilemek, istemek [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Aramak [*Çorlu -Tekirdağ]. // Evlenmek için kızı ailesinden istemek [Kerkük ve çevresi]. // Kesmek [Yayla *Tefenni -Burdur].

dinmää: 1. Yorulmak, kuvvetten düşmek. **DS dinmek:** Çok yorulup iş göremez hale gelmek [İğdecik –Isparta, Sürez *Bozdoğan –Aydın, Kazanlı, Balabanlı, *demiş –İzmir, Demirkapı, *Susurluk –Balıkesir, Hortu *Ereğli -Konya].

2. Durmak, sona ermek, bitmek. **DS dinmek:** Durmak [*Kula Manisa]. // Dinmek [Güney-Batı Anadolu].

DS Diğer Anlamları: Sataşmak [Van]. // Susmak [*Kula Manisa]. // Söylemek [*Varto -Muş].

dilenmää: Dilenmek, sadaka istemek. **DS dilenmek:** Dilenmek [Diyarbakır].

ditmää: 1. Yün, pamuk kabartmak, taramak. **DS ditmek:** Taramak [*Kula Manisa].

2. *mec.* Ağzından laf almak.

DS Diğer Anlamları: Deşmek, deşelemek [Avşar aşireti, Pazarören *Pınarbaşı -Kayseri].

dokumaa: 1. Tezgâhta dokumak. **DS dokumak:** Kumaş dokumak [Uşak].

2. *mec.* Tasarlamak; kurmak.

3. *mec.* Mekik dokumak.

DS Diğer Anlamları: dokumak (I): Kusurlu bir malı kusurunu gizleyerek satmak [*Eğridir köyleri –Isparta, Eymir *Bozdoğan –Aydın].

dokumak (II): Ağaçtaki meyveyi toplamak için sıırıkla vurarak düşürmek [-Bursa ve köyleri, Pazar *Karamürsel, *Gölcük –Kocaeli, *Düzce –Bolu, *Safranbolu, Aliköy *Çaycuma –Zonguldak, Kastamonu, *Kurşunlu –Çankırı, Çanıllı *Ayaş, Akdoğan *Kızılcahamam -Ankara].

dolmaa: 1. Dolmak. **DS dolmak:** Dolmak [Diyarbakır, Doğu Trakya]

2. Kirlenmek.

3. Hastalık bulaşmak.

DS Diğer Anlamları: Bir şeyin çevresinde dolaşmak [İskele *Anamur -İçel].

domalmaa: Domalmak. **DS domalmak:** Arkasını dönmek, kışını kaldırmak [Malatya]. Secde eder gibi durmak, arkasını çıkarmak, çıkıntı yapmak [İshaklı *Çivril, Yukarıseyit *Çal –Denizli, Bolu, Kastamonu, *Merzifon –Amasya, *Zile –Tokat, *Alucra –Giresun, Uluşiran *Şiran –Gümüşhane, *Kilis –Gaziantep, *Antakya köyleri –Hatay, *Gemerek, *Gürün –Sivas, Yozgat, Köşker –Kırşehir, Kayseri, *Bor –Niğde, Konya, Bozdoğan, Kesmeburun, *Osmaniye –Adana, *Bodrum -Muğla].

DS Diğer Anlamları: domalmak (I): Ölmek, gebermek [Dedeköyü *Çal –Denizli, Kuşu *Hekimhan -Malatya].

domalmak (II): 1. Somurtmak, öfkeli ve dargın durmak [*Mut köyleri –İçel, *Milas, Mağara *Yatağan -Muğla]. 2. Anlamsız bir yüzle hareketsiz durmak [*Safranbolu -Zonguldak].

domalmak (III): Oturmak [*Zile –Tokat, *Bodrum -Muğla] 6. Yere batmak [Ankara].

domalmak (IV): 1. Ağaçlar tomurcuklanmak [Balıkesir] 2. Kabarmak [*Tefenni -Burdur]

donmaa: 1. Donmak, buz tutmak. **DS donmak:** Donmak, buz donmak [Keban Baskil Ağın Elazığ].

2. Çok üşümek. **DS donmak:** Üşümek, katılaşmak [*Kula Manisa].

2. *mec.* Uyuşmak, donakalmak.

dönmää: 1. Dönmek. **DS dönmek:** Dönmek [Diyarbakır].

2. Geri dönmek bakmak.

3. Geri bakmak.

4. Dönüşmek.

5. İsteklerinden vazgeçmek.

6. Hastalık tekrarlanmak.

7. Bir şeye veya bir kimseye dönüşmek.

DS Diğer Anlamları: dönmek (I): Boğaya çektirilen inek gebe kalmayıp tekrar çiftleşmek istemek [Nefsiköseli *Görele –Giresun, Köfünye, Tatlısu, Larnaka, Aksilu, Baf -Kıbrıs].

dönmek (II): Bulanmak, altüst olmak [*Bor -Niğde].

dönmek (III): Bir kimseden nefret edip yüz çevirmek, soğumak [*Bor -Niğde].

durmaa: 1. Durmak. **DS durmak:** Durmak, beklemek, kalmak [Doğu Trakya]. // Durmak, vaziyet almak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Duraklamak.

3. Kesilmek; bitmek.
4. Yaşamak; geçinmek.
5. Bulunmak.
6. Yorulmak.

DS Diğer Anlamları: Saklanmak, muhafaza edilmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Mahrumiyet üzere devam etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Arta kalmak, artmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]

dürtmää: 1. Dürtmek, batırmak. **DS dürtmek:** Dürtmek [Diyarbakır].

2. Değmek, dokunmak.
3. *mec.* Uyarmak, ikaz etmek.

DS Diğer Anlamları: Gagalamak [Kırcaklı *Nazilli –Aydın].

düşmää: 1. Düşmek. **DS düşmek:** Düşmek [Diyarbakır, Erzurum].

2. Azalmak, fiyatı düşmek.
3. *mec.* İnnek, aşağı inmek.
4. *mec.* Fakirleşmek.
5. *mec.* Kilo vermek, zayıflamak.
6. Yolu düşmek
7. Olumsuz duruma düşmek.
8. Karşılaşmak.
9. İlgisi olmak.

DS Diğer Anlamları: İnnek [Kars]. // Dadanmak, alışmak [*Mut köyleri - İçel]. // Şehit olmak [Ordu]. // Bazı fiillerin sonuna eklenerek ivedilik fiili yapılır.

düşünmää: 1. Düşünmek. **DS düşünmek:** Düşünmek [Diyarbakır].

2. Karar vermek.
3. Varsaymak, farzetmek.

4. Kaygılanmak.

düzmää: 1. Düzmek, tamir etmek. **DS düzmek:** Düzmek [Diyarbakır].

2. *mec.* Tamir etmek. **DS düzmek:** Bir şeyi hazırlamak, eksikleri tamamlayıp yapmak [Körküler *Yalvaç –Isparta, Yayla *Tefenni –Burdur, Kırcaklı *Nazilli –Aydın, Bolu, Samsun, Ordu köyleri, Havsu *Kelkit -Gümüşhane].

DS Diğer Anlamları: Düzene koymak, süslemek [Çiftlik *Dinar –Afyon, *Eğridir köyleri, Sücüllü *Yalvaç, *Atabey –Isparta, Karamanlı *Tefenni, Güney *Yeşilova –Burdur, Oğuz, Alâettin *Acıpayam, Ortaköy *Çal –Denizli, Eymir, *Bozdoğan, Dalıca *Nazilli –Aydın, Manisa, Kerem *Burhaniye –Balıkesir, *Kandıra, *Akyazı çevresi –Kocaeli, *Düzce –Bolu, *Zile –Tokat, Salman *Akkuş, Uzunmusa –Ordu, Hacavera *Maçka, Denizli, Beşikdüzü *Vakfikebir –Trabzon, Muradiye –Rize, Ölçek, Bayburt *Selim –Kars, Malatya, *Kilis –Gaziantep, *Antakya –Hatay, *Gürün –Sivas, Yozgat, Çanıllı *Ayaş –Ankara, *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, *Korkuteli, *Elmalı –Antalya, Dont *Fethiye, Yenice –Muğla, Büyükmauika *Saray -Tekirdağ]. // Ağacı yontmak, yontarak bir araç biçimine sokmak [Kozluca, İlyas *Keçiborlu –Isparta, Çeltek *Yeşilova –Burdur, Çiftepınar *Mersin –İçel, *Korkuteli, *Elmalı -Antalya]. // Bir sanatla ilgili aygıtları tamamlayarak bir yere kurup işlemeye başlamak [Cıvanyaylağı *Mersin -İçel]. // Uydurmak [*Düzce –Bolu, Bayburt *Selim -Kars] // İki kişinin arasını bulmak, düzeltmek [*Eyüp –İstanbul, E. Hüyük *Şarkışla -Sivas]. // Şişmanlamak [Limasol, Larnaka -Kıbrıs].

ekmää: Ekin, buğday vb. ekmek. **DS ekmek:** Ekin ekmek [Uşak]. // Ekmek [Uşak, Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: Ekmek, sürmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

emmää: Emmek. **DS emmek:** Meme emmek [Uşak].

DS Diğer Anlamları: Boş yere yorulmak, emek vermek, uğraşmak, didinmek [İncekum *Silifke -İçel].

erimää: 1. Erimek. **DS erimek:** Erimek [Diyarbakır].

2. *mec.* Kurumak, çürümek.

DS Diğer Anlamları: Tebah olmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

ermää: Erişmek, ermek. **DS ermek:** Ermek, ulaşmak [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Kâfi gelmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

ermek (I): Eğirmek [Gaziantep].

ermek (II): Becermek, her işin altından kalkmak [Sarıdris *Karaağaç - Isparta].

ermek (III): Meyveler olgunlaşmak [Uluğbey *Senirkent –Isparta, Birgi *Ödemiş –İzmir, *Merzifon ve çevresi -Amasya].

ermek (IV): Acele etmek [Çepni *Gemerek -Sivas].

esirmää: Yaramazlık etmek, şımarmak. **DS esirmek (IV):** Yaramazlık etmek [Kalınkoz *Acıpayam -Denizli].

DS Diğer Anlamları: esirmek (I): 1. Azmak, kudurmak, delirmek [Bayat *Emirdağ –Afyon, Bağılı *Şarkîkaraağaç –Isparta, Dallıca *Nazilli –Aydın, Kurtuluş *Tire, Kılıkış –İzmir, Yeniköy –Balıkesir, Nilüfer –Bursa, Bozan –Eskişehir, Büyüktersiye *Adapazarı –Sakarya, İstanbul, Bayadı –Ordu, Gümüşhane, Erkinis *Yusufeli –Artvin, Elâzığ, Sivas, Ahiköy –Muğla, Edirne] 2. Gereksiz yere öfkelenmek, kızmak [Derecine *Bolvadin –Afyon, Söğüt *Orhaneli –Bursa, Sobran *Nallıhan -Ankara].

esirmek (II): 1. Kızgın erkek deve kükremek [Birgi *Ödemiş –İzmir, Erzurum, Konya]. 2. Fazla beslenen hayvan etrafa saldırmak [Tepecik *Emet -Kütahya].

esirmek (III): Sallanmak [*Kilis -Gaziantep].

esirmek (V): Üstelemek, ayak diremek [Şabanözü *Polatlı, Çanıllı *Ayaş -Ankara].

esirmek (VI): Boş yere savururcasına para harcamak [Balıkesir].

esirmek (VII): Sarhoş olmak [Yakakayı –Eskişehir, *Düzce –Bolu, Şabanözü *Polatlı –Ankara].

esirmek (VII): Bir söz ya da fikre fazlasıyla önem vermek [Şabanözü *Polatlı –Ankara].

esmäâ: Esmek. **DS esmek:** Esmek, esinti olmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: esmek (I): Bir şeyi eksiltmek, azaltmak [Çığırı *Dinar –Afyon, Darıveren *Acıpayam –Denizli, Bozan –Eskişehir, Kastamonu, *Merzifon –Amasya, *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, *Mut ve köyleri –İçel, *Fethiye ve köyleri –Muğla, *Lüleburgaz -Kırklareli].

esmek (II): 1. Sıvışmak, kaçmak, aradan kayboluvermek [Kösten, Kızılyer, Karaçay, Honaz -Denizli]. 2. Herhangi bir şeye kızıp, bulunduğu yerden hızla çıkmak [Süçüllü *Yalvaç -Isparta]. 3. Yüreği kalkmak, heyecanlanmak [Niğde].

esmek (III): Esnek olmak, yaylanmak [Bursa, Amasya].

esmek (IV): Tahılı savurarak temizlemek [Harput -Elâzığ].

eşinmäâ: 1. Hayvan, kuş eşelemek. **DS eşinmek:** Olduğu yeri eşelemek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. *mec.* Karıştırmak.

DS Diğer Anlamları: Yaramazlık etmek [Günay *Buldan, *Sarayköy ve köyleri, *Çal, Kavakköy *Çivril –Denizli, Eğridere *Kuyucak –Aydın, Balıkesir, Tokat –Eskişehir, Bağlıca *Ardanuç –Artvin, Kars ve köyleri, Yerkesik -Muğla].

eşmäâ: 1. Eşmek, kazmak. **DS eşmek:** Eşmek, kazmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. *mec.* Eskiye karıştırmak.

DS Diğer Anlamları: eşmek (I): Hareket etmek, yola çıkmak [*Bozdoğan –Aydın, *Buca –İzmir, Manisa ve çevresi, *Lâpseki –Çanakkale, İstanbul, Gaziantep].

eşmek (II): İp bükme [Merzifon –Amasya, *Ahlat -Bitlis].

eşmek (III): Coşmak [Kozagaç *Göhlisar -Burdur].

eşmek (V): Toplanmış bir şeyi dağıtmak [*Kurşunlu -Çankırı].

ezmäâ: 1. Ezmek, yassılaştırmak. **DS ezmek:** Ezmek [Doğu Trakya, Diyarbakır].

2. Dövmek, ezmek, ufalamak.

DS Diğer Anlamları: ezmek (I): Sırtı keseletmek ya da sabunlatmak [Salda *Yeşilova –Burdur, Darıveren *Acıpayam -Denizli].

ezmek (II): Bir konuyu ballandıra ballandıra anlatmak [*Bor -Niğde].

farımaa: Yorulmak, halsiz düşmek. **DS farımak (I):** 4. Yorulmak, yorgunluktan halsiz düşmek [Yeniköy –Balıkesir, *Mustafa Kemal Paşa –Bursa, *Kandıra, *İzmit –Kocaeli, *Kozan, *Feke, *Sa imbeyli –Adana, Eldirek *Fethiye –Muğla, Edirne, *Vize, Çavuşköy *Babaeski, *Lüleburgaz –Kırklareli, *Malkara, *Saray -Tekirdağ].

DS Diğer Anlamları: Farımak (I): 1. İhtiyarlamak [Çığn *Dinar –Afyon, Uluğbey, Yassıören *Senirkent, *Eğridir –Isparta, Başpınar *Tefenni, Kurna –Burdur, *Sarayköy, *Tavas, Süller, Yukarı Seyit *Çal –Denizli, Eymir *Bozdoğan, *Nazilli, Germencik –Aydın, Tokat, Bozan –Eskişehir, Ferenge *Erbaa –Tokat, Aşudu *Darende, -Malatya, *Zara, -Sivas ve çevresi, Hortu *Ereğli, *Ermenek –Konya, *Kozan, *Saimbeyli, *Feke –Adana, *Anamur, Civanyaylağı *Mersin –İçel, Çomaklıdede *Korkuteli –Antalya, Eldirek *Fethiye -Muğla] 2. Yıpranmak, eskimek [Çığrı *Di nar –Afyon, Uluğbey *Senirkent, *Sarayköy –Isparta, Karamanlı *Tefenni –Burdur, *Urla –İzmir, Tokat, Bozan –Eskişehir, Aşudu *Darende –Malatya, *Kozan, *Feke, *Saimbeyli –Adana, Çomaklıdede *Korkuteli –Antalya, Eldirek *Fethiye -Muğla]. 3. Zayıflamak [Çığrı *Dinar, *Emirdağ –Afyon, *Senirkent, *Uluborlu –Isparta, Eldirek *Fethiye -Muğla] 5. Kuvvetten düşmek, kuvvetsiz kalmak [Ovacık *Tavas, Narlıdere –Denizli, Dodurga *Bozüyük –Bilecik, Satılmış –Eskişehir, *Hayrabolu -Tekirdağ]. 6. Herhangi bir iş üzerinde uğraşmaktan kuvveti kesilip dayanamamak [*Bandırma -Balıkesir]. 7. Dinçliğini, canlılığını kaybetmek [Denizli]. 8. Bütün kuvvetini harcamak, elden geleni yapmak [İzmir].

gebermää: Gebermek, ölmek. **DS gebermek:** Gebermek, ölmek [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: İşsiz kalmak [Köşker -Kırşehir]. // Pislemek [*Ağın, *Keban -Elâzığ].

geçmää: 1. Bir yerden başka bir yere gitmek, geçmek. **DS geçmek:** 1. Geçmek [Diyarbakır].

2. Bitmek, kesilmek, geçmek.

3. Bir yerden geçmek.

4. İleriye geçmek, geride bırakmak.

3. Sürümü olmak, satılmak.

DS Diğer Anlamları: geçmek (I): 1. Uykuya dalmak [Büyükkabaca *Senirkent –Isparta, Burdur, Darıveren *Acıpayam –Denizli, Ekse *Çal –Denizli, *Bozdoğan –Aydın, Manisa ve çevresi, Es ve köyleri, *Akyazı ve çevresi –Kocaeli, Samsun, *Merzifon ve köyleri –Amasya, Mühye, Çanılı *Ayaş –Ankara, *Bünyan –Kayseri, *Bor –Niğde, Yerkesik, Kaya *Fethiye –Muğla, Kıbrıs]. 2. Bilincini yitirmek [*Merzifon -Amasya].

geçmek (II): Çekiştirmek, yermek [*Ayancık –Sinop, Irmaksırtı *Çarşamba -Samsun].

geçmek (III): 1. Sönmek [*Bor -Niğde]. 2. Solmak [*Nizip -Gaziantep]. // Ateş sönmek [Gaziantep, Yozgat].

gelmää: 1. Gelmek, varmak. **DS gelmek:** Gelmek [Diyarbakır, Güney-Batı Anadolu, Uşak].

2. Başlamak.

3. Gibi gelmek.

4. Uygun olmak.

5. Akmak.

DS Diğer Anlamları: Hamur mayalanmak [Darıveren *Acıpayam -Denizli]. // Uğraşmak [*Ünye -Ordu].

gerilmää: 1. Gerilmek. **DS gerilmek:** Gerinmek [Kezanç *Şebinkarahisar -Giresun].

2. Tutup çekmek.

germää: 1. Germek. **DS germek:** 1. Germek [Doğu Trakya].

2. Kablo çekmek.

3. Zorlamak, mecbur etmek.

DS Diğer Anlamları: Sıkıntı vermek [Kastamonu ve çevresi]. // Yok olmak [*Bornova -İzmir]. // Kapamak [Kuşbaba *Bucak -Burdur, Şeydiler -Muğla].

gevremää: 1. Kurumak.

2. Gevrek olmak, gevremek. **DS gevremek (II):** 2. Ekin susuzluktan kurumak [-Kütahya, Ankara, Afşar *Pınarbaşı -Kayseri]. 3. Ekinin biçilme zamanı geçmek [Erkinis *Yusufeli -Artvin].

DS Diğer Anlamları: gevremek (I): Öfkelenmek, kızmak [Erkinis *Yusufeli -Artvin, Adana].

gevremek (II): 1. Ekin olgunlaşmak [*Kurşunlu -Çankırı, Ersis *Yusufeli -Artvin]. **gevremek (III):** Ölmek, gebermek anlamında kullanılır [*Tirebolu -Giresun, Trabzon, Uluşiran *Şiran -Gümüşhane, Yavuz *Şavşat -Artvin, *Ağın, *Keban -Elâzığ].

gezmää: 1. Gezmek, dolaşmak. **DS gezmek:** Gezmek [Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. Seyahat etmek.

3. Gezmek, sefahet sürmek.

DS Diğer Anlamları: Görmek, bulmak [Kars].

gidişmäâ: Gidişmek, kaşınmak, gicişmek. **DS gidişmek:** Kaşınmak [Sofular *Eğridir -Isparta, Burdur, Kösten, Honaz, Ishaklı *Çivril, Bereketli *Tavas, Darıveren *Acıpayam -Denizli, Eymir, Sürez *Bozdoğan -Aydın, *Bornova -İzmir, Zeytinli *Edremit,, *Susurluk -Balıkesir, *Emet ve köyleri -Kütahya, *Akyazı ve çevresi, *Kandıra -Kocaeli, *Düzce -Bolu, *Safranbolu, Alıköy, *Ayancık -Sinop, *Merzifon -Amasya, Kuzköy *Akkuş, *Ünye, Şihlar, *Uluğbey, Uzunmusa ve çevresi -Ordu, Piraziz -Giresun, *Kilis -Gaziantep, *Reyhanlı ve Amik ovası Türkmenleri *Antakya ve köyleri -Hatay, *Ayaş, Hasanoğlan -Ankara, *Bor -Niğde, *Ermenek, -Konya, *Milas, Yenice -Muğla, Edirne, *Hayrabolu -Tekirdağ].

DS Diğer Anlamları: Yarışmak [Barla *Eğridir -Isparta].

girmää: 1. Girmek, katılmak, dâhil olmak. **DS girmek:** Girmek [Diyarbakır]. // Girmek, içeri dâhil olmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Okul vb. kazanmak.

DS Diğer Anlamları: // Arpa, buğday biçilecek olgunluğa gelmek [Larnaka, -Kıbrıs]. // Bürünmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Saklanmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

gitmää: 1. Gitmek. **DS gitmek:** Gitmek [Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. Yolculuk yapmak.

göçmää: 1. Yıkılmak, çökmek. **DS göçmek:** Göçmek [Diyarbakır].

2. Göç etmek.

DS Diğer Anlamları: İhtiyarlamak [*Düzce -Bolu]. // Kocaya gitmek, gelin olmak [Okam *Göle -Kars].

gömmää: 1. Gömmek. **DS gömmek:** Gömmek [Diyarbakır].

2. Defnetmek.

göndermää: Göndermek, yollamak. **DS göndermek:** Göndermek [Diyarbakır].

göstermää: 1. Göstermek. **DS göstermek:** Göstermek [Diyarbakır].

2. İşaret etmek.

götürmää: 1. Götürmek. **DS götürmek (ET kötürmek):** Götürmek [Diyarbakır]

2. Taşımak, ulaştırmak.

DS Diğer Anlamları: Dayanmak, tahammül etmek [Dariveren *Acıpayam - Denizli].

gücenmää: 1. Gücenmek, kırılmak, darılmak. **DS gücenmek:** Gücenmek, darılmak [Zonguldak, Bartın, Karabük].

2. Kederlenmek, üzülme.

gülmää: 1. Gülmek. **DS gülmek:** Gülmek [Diyarbakır].

2. Alay etmek.

gütmää: 1. Hayvan otlatmak. **DS gütmek:** Hayvan otlatmak [*Banaz –Uşak, *Atabey –Isparta, Karamanlı *Tefenni –Burdur, Honaz, Çöplü *Çivril –Denizli, *Bornova, *Foça –İzmir, *Demirci –Manisa *Edremit –Balıkesir, Alayunt –Kütahya, Sinop, Ordu, *Göksün –Maraş, Eşke *Divriği –Sivas, *Elmadağ –Ankara, *Pınarbaşı, *Bünyan, *İncesu –Kayseri, Erenyaka *Akseki –Antalya, *Marmaris -Muğla].

2. Hayvan gütmek.

3. Bir kimseyi kendi düşüncen doğrultusunda yöneltmek.

DS Diğer Anlamları: Gözetlemek, bir işi ya da düşünceyi izlemek [Sürez *Bozdoğan –Aydın, *Bornova –İzmir, *Düzce, Bolu, *Ünye –Ordu, Sivas, Ankara, Çiftepınar *Mersin -İçel].

hınçırmaa: Hıçkırık. **DS hınçırmaq:** Hıçkırık [*Düzce -Bolu].

ihmaa: Bitkin olmak, bitap düşmek. **DS ihmak:** Zayıf, güçsüz kalmak [Bor -Niğde].

DS Diğer Anlamları: Dizlerini bükerek çökmek, oturmak [Adana, Osmaniye] // Bitki canlanmak, dirilmek [Tokat –Eskişehir, *Geyve ve köyleri -Sakarya]. // Bir şeyin üstüne abanmak, çullanmak [Burdur, Denizli, *Bozdoğan –Aydın, Yerkesik *Ula, Dont *Fethiye -Muğla].

içmää: 1. İçmek. **DS içmek:** İçmek; içki içmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Sigara içmek.

ilişmää: 1. Dokunmak, değmek. **DS ilişmek (II):** Dokunmak, değmek, rastlamak [Uluşiran *Şiran -Gümüşhane].

2. İlişmek, hafifçe dokunmak, takılmak.

3. Birine takılmak. **DS ilişmek:** Takılmak [Ordu].

DS Diğer Anlamları: ilişmek (I): Şaka etmek [İğdecik, *Gelendost, *Şarkikaraağaç –Isparta, Yukanseyit *Çal, Oğuz *Acıpayam –Denizli, *Bergama –İzmir, Demirkapı *Susurluk –Balıkesir, *Kandıra –Kocaeli, *Taşköprü –Kastamonu, *İskilip –Çorum, *Merzifon ve köyleri –Amasya, Sarıca *Gölköy –Ordu, Trabzon, *Şavşat ve köyleri, Ersis *Yusufeli, Bağlıca *Ardanuç –Artvin, *İğdır -Kars ve köyleri, *Afşin ve köyleri –Maraş,

*Antakya –Hatay, *Anamur –İçel, Çomaklıdede *Korkuteli –Antalya, *Fethiye ve köyleri, Yerkesik –Muğla, *Lüleburgaz –Kırklareli, Kıbrıs].

ilişmek (III): Irza geçmek [*Eğridir ve köyleri, *Sütçüler ve köyleri, *Yalvaç ve köyleri –Isparta, Çerçin –Burdur, Eymir *Bozdoğan –Aydın, *Alaşehir –Manisa, Tokat –Eskişehir, *Akyazı ve çevresi –Sakarya, *Kandıra –Kocaeli, İğneciler *Mudurnu –Bolu, Kastamonu, Saray –Çankırı, *Merzifon ve köyleri –Amasya, *Artova –Tokat, Bayadı –Ordu, Uluşiran *Şiran –Gümüşhane, Erkinis *Yusufeli –Artvin, *İğdir –Kars, *Koyulhisar –Sivas, *Bünyan –Kayseri, *Bor –Niğde, Çavuşcu *İlgın, *Ermenek –Konya, *Mut ve köyleri –İçel, *Milas, *Fethiye ve köyleri, Yerkesik –Muğla, *Lüleburgaz -Kırklareli].

ilişmek (IV): Parlamak, tutuşmak, yanmak [Tekeler *Silifke, İncekum *Gülнар -İçel].

inanmaa: İnanmak, güvenmek. **DS inanmak:** İnanmak [Diyarbakır]. // İtimat etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

inmää: İnmek, aşağı gitmek. **DS inmek:** İnmek [Diyarbakır].

istemää: 1. İstemek, arzulamak. **DS istemek:** İstemek, arzu etmek [Doğu Trakya].

2. Talep etmek.

işemää: İşemek, çiş yapmak. **DS işemek:** İşemek [Diyarbakır].

izlemää: 1. İzlemek.

2. Arkasından gitmek, takip etmek. **DS izlemek:** Takip etmek [Uşak].

kabarmaa: 1. Kabarmak, şişmek.

2. Hamur kabarmak.

3. Gururlanmak, böbürlenmek. **DS kabarmak:** Kabarmak, gururlanmak [Yavuz *Şavşat -Artvin].

DS Diğer Anlamları: Birisine kafa tutmak, horozlanmak [*Düzce -Bolu] // Kabadayılık yapmak [Kars ve köyleri].

kaçmaa: Koşmak, kaçmak, firar etmek, sıvışmak. **DS kaçmak:** Kaçmak [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Ateş sönmek [*Gelibolu –Çanakkale, Kütahya, *Kandıra –Kocaeli, Kastamonu, *Lüleburgaz –Kırklareli, *Saray -Tekirdağ].

kakmaa: Kakmak, çakmak. **DS kakmak:** Çakmak [Güney-Batı Anadolu].

DS Diğer Anlamları: Sıçrayıp kalkmak [*Çerçin –Burdur, Vazıldan *Divriği -Sivas]. // Yürümek [*Gelendost -Isparta]. // Gaga ile vurmak, gagalamak [Karadoruk *Gürün -Sivas]. // Sürmek [Kuzköy *Ünye -Ordu] // Batırmak; saplamak; sançmak; sokmak [Erzurum]. // İtelemek kakalamak [Uşak] // Kalkmak, yerinden kalkmak [Uşak].

kaldırmaa: 1. Kaldırmak, yükseltmek. **DS kaldırmak:** Kaldırmak [Diyarbakır].

2. Toplamak.
3. Sürülmek.
4. Uyandırmak.

kalkmaa: Kalkmak, yükselmek. **DS kalkmak:** Kalkmak [Doğu Trakya].

kalmaa: 1. Kalmak. **DS kalmak:** 1. Kalmak [Güney-Batı Anadolu].

2. Bir yerde kalmak, konaklamak. **DS kalmak:** İkamet etmek, oturmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].
3. Olmak, herhangi bir durumda bulunmak. **DS kalmak:** Bulunmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].
4. Ertelenmek.

DS Diğer Anlamları: Muhafaza olmak, durmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Artmak, fazla bulunmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Miras intikal etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Mahrum olmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Belli bir duruma mecbur olmak, maruz olmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Çıkış imkânı bulamamak, kapanıp kalmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Payına düşmek ...e mal olmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // (tasviri fiil olarak) uyuyup kalmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // (yardımcı fiil olarak) meydana kalmak [Diyarbakır, Doğu Trakya].

kamaşmaa: 1. Gözü kamaşmak, ışıktan gözü kör olmak. **DS kamaşmak:** Kamaşmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Ekşi bir şeyden diş uyuşmak.

DS Diğer Anlamları: Şaşırmak [Çayağzı *Şavşat -Artvin] // Eşelemek [*Marmaris -Muğla].

kanırmaa: 1. Kanırmak. **DS kanırmak:** Bir araçla ya da zorlayarak bir şeyi yerinden ayırmak, kırmak, bükmek [İğdecik –Isparta, Güney *Yeşilova – Burdur, Honaz –Denizli, Manisa, Samsun, Trabzon, Gaziantep, Çepni *Gemerek -Sivas].

2. Döndürerek çıkartmak.

3. Eğmek, bükmek.

DS Diğer Anlamları: Bir şeyi benimsemek, kendinin olduğunu ileri sürmek [Dallica *Nazilli -Aydın].

kanmaa: Kanmak, inanmak. **DS kanmak:** Aldanmak, kanmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: Su ve benzeri şeylere doymak [Malatya].

kapmaa: 1. Kapmak. **DS kapmak:** Kapmak [Doğu Trakya, Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Aşırmak, çalmak.

3. Çekerek almak.

4. *mec.* Hastalık bulaşmak.

DS Diğer Anlamları: Türemek, çıkmak [Gaziantep].

kaplamaa: 1. Kaplanmak. **DS kaplamak:** Kaplamak [Diyarbakır].

2. Ele geçirmek.

karmaa: 1. Yoğurmak, karmak.

2. Erkek kuş çiftleştirmek. **DS karmak (III):** Hayvanlar çiftleşmek [Afyon].

DS Diğer Anlamları: DS karmak (I): Karıştırmak [Isparta, Salda, Güney *Yeşilova –Burdur, Yukarıseyit *Çal, *Acıpayam –Denizli, *Bozdoğan – Aydın, *Bergama, Balçova, -İzmir, *Turgutlu, *Alaşehir –Manisa, *Susurluk –Balıkesir, *Lâpseki –Çanakkale, Pazarcık *Bozüyük –Bilecik, *Sivrihisar – Eskişehir, *Kandıra, -Kocaeli, *Düzce –Bolu, *Akyazı –Sakarya, *Beşiktaş – İstanbul, *Daday –Kastamonu, *Kurşunlu –Çankırı, *İskilip –Çorum, Sinop, Samsun, *Merzifon –Amasya, *Ünye, *Perşembe –Ordu, *Tirebolu – Giresun, Oğuzeli –Gaziantep, Maraş, *Antakya –Hatay, Sivas ilçe ve köyleri, Yozgat, Ankara, *Bünyan –Kayseri *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, Bağyaka *Elmalı, Güzelsı *Akseki –Antalya, İçel, *Milas, Yerkesik Muğla, Edirne, Barbaros *Saray -Tekirdağ].

karmak (II): Bentin ya da arkın suyu çoğalmak, taşmak [Kaklıç *Menemen –İzmir, Kandıra –Kocaeli, Gaziantep, *Çubuk, *Polatlı –Ankara, Zencidere – Kayseri, *Avanos –Nevşehir, *Bor -Niğde].

karmak (V): Eskimek [İzmir].

karmak (VI): Hastalık bulaşmak [*İnegöl -Bursa].

karmak (VII): 1. Bıkmak [*Lapseki -Çanakkale]. 2. Birisinin arkasından kötü konuşmak [*Kilis –Gaziantep, Alacahan *Kangal -Sivas].

kaşmaa: 1. Tımar etmek. **DS kaşmak:** Tımar etmek [Amasya].

2. Fırça ile temizlemek.

katmaa: 1. Katmak, eklemek. **DS katmak:** Koymak [*Buldan –Denizli, *Beyşehir – Konya, *Silifke –İçel, *Fethiye -Muğla]. // Yanına almak, dâhil etmek, katmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Karıştırmak, birleştirmek.

3. *mec.* Birini veya bir şeyi, bir olaya karıştırmak.

kaymaa: 1. Kaymak, bir yerden inmek. 2. Patenle, kızakla kaymak.

DS kaymak: Üst üste yığmak, istif etmek [Malatya]. **DS kaymak (I):** 2. İstif etmek, yığmak [*Ermenek, *İlgın –Konya, *Pozantı -Adana].

DS Diğer Anlamları: kaymak (I): 1. Sobaya ya da ocağa odun sıralamak [*Kırkağaç –Manisa, Bursa, Tokat, Ilıca –Eskişehir, *Niksar –Tokat, Eğmir, Kabadüz –Ordu, *Şebinkarahisar, Piraziz, Kayadibi –Giresun, Trabzon, Erzurum Pertek, -Elâzığ, Eğmir *Arapkir –Malatya, Urfa, *Nizip –Gaziantep, *Birecik –Urfa, *Afşin-Maraş, *Koyulhisar, Maksutlu *Şarkışla –Sivas, Şabanözü *Polatlı –Ankara, *Bünyan, *Develi –Kayseri, *Bor –Niğde, *Akşehir, -Konya, Toprakkale*Osmaniye –Adana, Mesken *Yatağan - Muğla].

kaymak (II): 1. İğfal etmek, ırzına geçmek [Samsun]. 2. Deve gebe kalmak, döl tutmak [Eskiova *Tire –İzmir, İçel]. 5.Yakmak [Gaziantep]. 3. Ağzına kadar doldurmak, yığmak (kabı, odayı) [Çorum].

kaynamaa: 1. Kaynamak, pişmek. **DS kaynamak:** Kaynamak [Diyarbakır].

2. Yerden çıkmak.
3. Ekşimek, kaynayıp köpürmek.
4. *mec.* Kaynamak.
5. *tek.* Kaynaşmak.
6. Kemik kaynaşmak.

DS Diğer Anlamları: kaynamak (I): 1. Sataşmak, takılmak [Çomaklı *Biga –Çanakale, *Kandıra –Kocaeli, İstanbul, *Cumayı, *Devrek –Zonguldak, Kastamonu, Kayseri, Bor -Niğde]. 2. Dövmek [*Şebinkarahisar -Giresun]. 3.Yerinde duramamak, oynamak [Tokat].

kaynamak (II): Kapta bulunan su donarak hacmi genişlemek [Merzifon – Amasya, Edirne].

kazanmaa: 1. Kazanmak, kazanç sağlamak. **DS kazanmak:** Kazanmak [Diyarbakır].

2. Yenmek.
3. Hak etmek, layık olmak.

DS Diğer Anlamları: Edinmek, edinmek zorunda kalmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

kazmaa: 1. Kazmak. **DS kazmak:** Kazmak [Diyarbakır].

2. Çapalamak.

DS Diğer Anlamları: Ekip biçmek, tarım yapmak. [Rize].

kesmää: 1. Kesmek. **DS kesmek:** Kesmek [Diyarbakır].

2. Boğazlamak, hayvanın başını gövdesinden ayırmak.

3. Ampüte etmek.

4. Kesmek, doğramak. **DS kesmek:** Koparmak, ayırmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

5. *mec.* Durdurmak.

6. (para) Kesmek.

DS Diğer Anlamları: Süt, ayran bozulmak, ekşimek [*Maçka -Trabzon]. // Çocuğu memeden ayırmak [*Maçka -Trabzon].

kesmek (I): Birisini yermek, kötölemek [Tokat –Eskişehir, *Tirebolu – Giresun, *Merzifon –Amasya, *Niksar –Tokat, Trabzon, Akarsu *Arduç – Artvin, Erzincan, *Arapkir –Malatya, Gaziantep, *Antakya –Hatay, *Koyulhisar –Sivas, *Bor –Niğde, *Mut -İçel].

kıpmaa: 1. Kırpmak (göz için). **DS kıpmak:** Kırpmak (göz için) [Gaziantep, *Mut ve köyleri -İçel].

2. Gözlerini kapamak.

kırlamaa: Kaçmak. **DS kırlamak:** Kaçmak [*Mustafa Kemal Paşa –Bursa, Baklalı *Çatalca –İstanbul, Yaptık –Edirne, *Lüleburgaz –Kırklareli, *Saray - Tekirdağ].

DS Diğer Anlamları: Bir işte başarı gösteremeyip çekilmek [Şahin *Malkara -Tekirdağ].

kırmaa: 1. Kırmak. **DS kırmak:** Kırmak [Diyarbakır].

2. Bozmak.

3. Kırmak, parçalamak.

4. Bükme, eğme.

DS Diğer Anlamları: İskambil oyununda koz kırmak [Trabzon]. // Sıvışmak, uzaklaşmak [Trabzon].

kıyışmaa: Cesaret etmek. **DS kıyışmak:** Mertlik, yüreklilik göstermek [Yeniköy – Balıkesir, *Mustafa Kemal Paşa –Bursa, Rize, Erkinis *Yusufeli, Bağlıca *Ardanuç –Artvin, *Lüleburgaz –Kırklareli, Ballı *Malkara,, *Hayrabolu - Tekirdağ].

DS Diğer Anlamları: Atılmak, girişmek [Limanköy *Çayeli Rize].

kıymaa: 1.Kıymak, doğramak. **DS kıymak:** Kıymak [Diyarbakır]

2. Öldürmek, yok etmek.

3. Acımasız olmak.

DS Diğer Anlamları: Miğdeye ezinti vermek [*Bor -Niğde] // Biçmek [*Kula Manisa].

kızmaa: 1. Sıcaklığı çok artmak, kızmak. **DS kızmak:** Kızmak [Diyarbakır].

2. *mec.* Sinirlenmek, öfkelenmek.

3. Öfkelenmek.

4. Kızarmak.

DS Diğer Anlamları: Yemek ekşiyip bozulmak [Pazaravdan *Bucak - Burdur].

kızarmaa: 1. Kızarmak, kırmızı olmak. **DS kızarmak:** Kızarmak [Diyarbakır].

2. Kızartmak.

3. (sebze, meyve vb.) Olgunlaşmak.

DS Diğer Anlamları: Oyunda mızıkçılık etmek [*Merzifon ve köyleri - Amasya].

kokmaa: 1. Kokmak. **DS kokmak:** Kokmak [Diyarbakır].

2. Esmek.

3. Çürümek.

konmaa: 1. Toz konmak. **DS konmak:** Konmak [Doğu Trakya, Diyarbakır].

2. Kuş, kelebek vb. yere inmek.

DS Diğer Anlamları: Kısa bir süre için bir yere yerleşmek [Çufaruksa – Trabzon, *Ağın –Elâzığ, Köprüköy *Keskin -Ankara]. // Bilye oyununda yere para vb. koymak [Rize].

konuşmaa: 1. Eğlenmek, ziyafet çekmek.

2. Konuşmak. **DS konuşmak:** Konuşmak [Diyarbakır, Doğu Trakya]. // Konuşabilmek, dil öğrenmiş olmak; muhavere etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

kopmaa: Kopmak; ikiye ayrılmak; kurtulmak. **DS kopmak:** Parçalanmak, kopmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: Koşmak, hızlı gitmek [Bayat *Dinar –Afyon, Bağılı *Gelendost –Isparta, Denizli, Balçova –İzmir, Yağbastı *Kula –Manisa, *Karacabey –Bursa, Tokat –Eskişehir, *Akyazı –Sakarya, Kastamonu, Çorum, Samsun, *Merzifon –Amasya, Bayadı –Ordu, Gümüşhane, Van, Hasançelebi *Hekimhan –Malatya, *Besni –Adıyaman, Maraş, *Nizip –Gaziantep, Ortaköy *Şarkışla, *Gürün, *Gemerek –Sivas, Yozgat, Kurugöl *Mucur, ömerhacüi *Kaman –Kırşehir, Tuzhisar *Bünyan, *Develi –Kayseri, *Hacıbektaş –Nevşehir, Bahçeli *Bor –Niğde, *Ereğli –Konya, Gâvurdağı *Osmaniye, İncirlik –Adana, Arslanköy *Mersin –İçel, Kıbrıs]. // Davranmak, atılmak [Kilis Gaziantep]. // Kalkmak, ayrılmak, çıkmak, gitmek [Trabzon, Karaçay aşireti, Başhöyük *Kadınhanı -Konya].

korkmaa: Korkmak, ürkmek, dehşete kapılmak. **DS korkmak:** Korkmak [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Ürünler sararmaya yüz tutmak [*Havza –Samsun, Salman *Akkuş –Ordu, *Ağın –Elâzığ, Arslanköy *Mersin -İçel].

koşmaa: Hayvanı çekeceği arabaya vb. bağlamak. **DS koşmak:** 1. Hayvanı çekeceği şeye bağlamak [Malatya].

DS Diğer Anlamları: Birlikte iş görmesi için bir şeyi başka birinin yanına katmak [Malatya]. // Seğirtmek, koşmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

koşmak (I): Dökmek [*Demirci -Manisa].

koşmak (II): Sürmek (toprak için) [Balıklı *Şavşat -Artvin].

koşmak (III): Katmak, karıştırmak [Çilehane *Reşadiye -Tokat].

koşmak (IV): Yollamak, göndermek [Karamanlı *Tefenni -Burdur].

kotarmaa: 1. Pişen yemeği başka kaba koymak. **DS kotarmak (I):** 1. Bir kaptan başka bir kaba yemek boşaltmak, yemeği kaplara dağıtmak [Çandarlı, *Bergama, *Karaburun, *Menemen, *Tire, *Torbalı -İzmir, *Susurluk, Yeniköy -Balıkesir, Bursa, *Emet, Saray çık -Kütahya, Kurşunlu *Gölpazarı -Bilecik, Akmeşe *İzmit -Kocaeli, İstanbul, *Tosya -Kastamonu, Çankırı, *İskilip -Çorum, *Kavak -Srn., Amasya ve köyleri, Çilehane *Reşadiye -Tokat, Şıhlar *Ulubey -Ordu, *Akçaabat, *Maçka ve köyleri, Gündoğdu, Hamidiye, *Çayeli -Rize, *Nizip -Gaziantep, Gürcü *Kızılcacahamam, Çanlı *Ayaş, Koyunbaba *Kalecik, Arap *Keskin, Kayaş, Ravlı -Ankara, Niğde, Edirne, Çavuşköy *Babaeski, *Vize, *Lüleburgaz -Kırklareli, Şahin *Malkara, *Saray, *Hayrabolu -Tokat].

2. Parçalara bölmek.

3. Kıyaslamak.

4. Zannetmek, sanmak, tahmin etmek.

DS Diğer Anlamları: kotarmak (I): 2. Yemeği hazırlayıp yenecek duruma getirmek [Demirci *Orhaneli, *Mustafa Kemal Paşa -Bursa, *Düzce -Bolu].

kotarmak (II): 1. Bir işi bitirmek, başarmak [Yazıköyü -Burdur, *Urla -İzmir, Manisa ve çevresi, Yakacık -İstanbul, Sinop, *Havza -Samsun, Amasya, Tokat ve köyleri, *Koyulhisar -Sivas, *Lüleburgaz -Kırklareli]. 2. Tutumlu kullanmak [Melo -Artvin].

koymaa: 1. Koymak, bırakmak, yerleştirmek, eklemek. **DS koymak:** Yerleştirmek, koymak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Bir yana koymak, ayırmak.

DS Diğer Anlamları: Sokmak, içine yerleştirmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Takmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Tayin etmek,

görevlendirmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Defnetmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

Koymak (I): Etkilenmek, dokunmak [Çığırı *Dinar, İshaklı *Bolvadin – Afyon, Burdur, Darıveren, *Acıpayam –Denizli, *Bozdoğan, Karacasu – Aydın, Manisa ve çevresi, Kütahya, *Kandıra –Kocaeli, *Düzce –Bolu, Gaziantep, Ankara, *Bor –Niğde, *Mut ve köyleri –İçel, Çomaklı *Korkuteli –Antalya, *Milas –Muğla, *Lüleburgaz -Kırklareli].

kullanmaa: 1. Kullanmak. **DS kullanmak:** Kullanmak [Diyarbakır].

2. Araba sürmek.

3. Hareket etmek, davranmak.

DS Diğer Anlamları: Bir kimseden cinsel yönden faydalanmak [*Merzifon - Amasya].

kurmaa: 1. Kurmak, inşa etmek. **DS kurmak:** Kurmak [Doğu Trakya, Diyarbakır] // İnşa etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Oluşturmak.

3. Çorba için turşu kurmak.

DS Diğer Anlamları: Atmak, salmak (balık oltası için) [*Mudanya -Bursa].

kurtarmaa: Kurtarmak. **DS kurtarmak:** Kurtarmak [Doğu Trakya, Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Yemeği hazırlayıp yenecek duruma getirmek [Balıkesir, *Akyazı –Sakarya, *Düzce –Bolu, Epçe *.Develi –Kayseri, *Bor - Niğde].

kurtulmaa: Kurtulmak. **DS kurtulmak:** Atlatmak, kurtulmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

kusmaa: Kusmak. **DS kusmak:** Kusmak [Diyarbakır].

kürümää: Kar, çamur, toprak vb. şeyleri kürekle sıyırarak atmak, kürülemek. **DS kürülemek:** Kar sıyırmak, kürekle atmak [Malatya].// Kürekle atmak [Erzurum].

küsmää: Küsmek, darılmak, kızmak. **DS küsmek:** Küsmek [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Yoğurt tutmamak [Genek *Yatağan -Muğla]. // Muhallebi, un çorbası vb. yemekler iyi karıştırılmayarak top top olmak [*Bor -Niğde].

meklemää: Emeklemek. **DS meklemek:** Emeklemek [Salda, Güney *Yeşilova – Burdur, *Simav -Kütahya].

okumaa: 1. Okumak. **DS okumak:** Okumak [Diyarbakır, Adana, Osmaniye].

2. Tayin etmek.

3. Kutsallaştırmak.

4. Eğitim almak, okumak.

DS Diğer Anlamları: Düğün, mevlit vb. yerlere çağırarak [*Ödemiş köyleri –İzmir, *Sivrihisar –Eskişehir, *Akyazı –Sakarya, Kastamonu, *Boyabat – Sinop, Sarıca *Gölköy –Ordu, Çepni *Gemerek –Sivas, *Mut köyleri –İçel, *Akseki -Antalya]. // Beğenmek, saygı göstermek [Adana, Osmaniye].

oturmaa: 1. Oturmak. **DS oturmak:** Oturmak [Diyarbakır].

2. Yaşamak.

DS Diğer Anlamları: Hükümran olmak, hükümdar olmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

ölmää: Ölmek. **DS ölmek:** Ölmek [Diyarbakır].

öpmää: Öpmek. **DS öpmek:** Öpmek [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Birbirine eklenen iki ağacın ek yerleri iyice birleşmek [*Keçiborlu ve çevresi -Isparta].

örmää: Örmek, dokumak. **DS örmek:** Örmek [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Gözetlemek, pusuya düşürmeye çalışmak [Konya]. // Türkü söylemek [Ağrakos *Suşehri -Sivas]. // Yapmak [Atlas *Sivrihisar – Eskişehir, Kayseri, Konya] // Köpek havlamak [*Lüleburgaz –Kırklareli, Kıbrıs].

ötmää: 1. Ötmek, kuş böcek vb. ses çıkarmak. **DS ötmek:** Ötmek [Doğu Trakya, Diyarbakır].

2. Çınlamak.

DS Diğer Anlamları: Ekmek [*Safranbolu -Zonguldak]. // Erinleşmek, evlenme isteği göstermek [*Çal -Denizli, *Bozdoğan -Aydın, Kocabey -Kırşehir, *Bor -Niğde, Konya ve çevresi, *Milâs -Muğla]. // Hayvan cinsel istek duymak [Koyundere *Ahıska -Kars, Orhaniye *Marmaris, Kestep -Muğla]. // Konuşmak, sözünü etmek [Trabzon].

özenmäâ: Özenmek. **DS özenmek:** Özenmek [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Gelmek [Adana]. // Çalışmak [Gölcük -İzmir].

paralamaa: Parçalamak, yırtmak, paralamak. **DS paralamak:** Paralamak [Diyarbakır].

pinmäâ: 1. Binmek. **DS pinmek:** Binmek [*Düzce -Bolu].

2. Bir araca binmek.

pişmäâ: 1. Ateşte, suda pişmek. **DS pişmek:** Pişmek [Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. *mec.* Kontrolden çıkmak.

pufkurmaa: 1. Fıskırmak. **DS pufkurmak:** Sıvı ya da toz durumundaki şeyleri dar bir yerden fıskırmak [*Kandıra -Kocaeli].

2. Teninde kızamık, suçiçeği hastalıklarında olduğu gibi kırmızı lekerler çıkarmak.

sakınmaa: 1. Bir şey yapmaktan uzak durmak, sakınmak. **DS sakınmak (sahınmak):** Sakınmak [Doğu Trakya, Erzurum].

2. *mec.* Kararsız olmak.

saklamaa: Saklamak, gizlemek **DS saklamak:** Saklamak [Doğu Trakya].

DS Diğer Anlamları: Beklemek [Karaçay, Baş höyük *Kadınhanı -Konya].

salmaa I: 1. Köpek havlamak. **DS salmak:** Köpek havlamak [Kandıra -Kocaeli].

2. *mec.* Küfretmek.

DS Diğer Anlamları: Ulaştırmak [*Silifke İçel] // Yaymak (yatak için) // Yumak, makara vb. çözülmek, boşanmak [Afşar, Pazarören *Pınarbaşı Kayseri].

salmak (I): Göndermek, uğurlamak, yollamak [Afyon].

salmak (II): Hayvan yavrusunu düşürmek [*Ardanuç ve çevresi, Cevizli *Şavşat -Artvin].

sanmaa: Sanmak, zannetmek. **DS sanmak:** Sanmak [Diyarbakır, Erzurum].

saplamaa: 1. Bıçak, çakı vb. saplamak, batırmak. **DS saplamak:** Sokmak, saplamak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Böcek, zehirli hayvan iğnesini batırmak veya ısırarak.

sarkmaa: Sarkmak. **DS sarkmak:** Sarkmak [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Yabanî hayvan saldırmak [Rize].

sarkmak (I): 1. İstememek, çekememek, kıskanmak [*Devrek -Zonguldak].

2. Açgözlülük yapmak [Niğde]. 3. İmrenmek, yönelmek [*Düzce -Bolu, *Taşköprü -Kastamonu].

sarmaa: 1. Sarmak, dolamak **DS sarmak:** 1. Dolamak, sarmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Sarıp bağlamak.

3. Kuşatmak, çevirmek.

4. Çevrelemek, kucaklamak. **DS sarmak:** 2. Kucaklamak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

5. Çocuk kundaklamak.

6. Sarılmak, dolanmak.

DS Diğer Anlamları: Sermek, yaymak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

sarmak (I): Köpek havlamak, saldırmak [*Mut -İçel, *Elmalı, *Finike -Antalya].

sarmak (II): Değnekle, sopayla dövmek [*Mut -İçel].

sarmak (III): Değirmen arklarındaki suyu tahtalarla öbür yana geçirmek [*Kurşunlu -Çankırı].

sarmak (IV): Yükleme [*Akçakoca -Bolu].

sarmak (V): Tırmanmak [*Akçakoca -Bolu].

satmaa: 1. Satmak. **DS satmak:** Satmak [Diyarbakır].

2. *mec.* İhanet etmek.

DS Diğer Anlamları: *mec.* Kız evladı evlendirmek [Aliköy *Çaycuma - Zonguldak].

saymaa: 1. Saymak. **DS saymak:** Saymak [Erzurum].

2. Var saymak, yerine koymak.

3. *mec.* Saygı göstermek. **DS saymak:** Hürmet etmek [Erzurum].

DS Diğer Anlamları: Öfkeli söz söylemek, kızmak [Bayadı, İkipınar –Ordu, Piraziz *Bulancak, Şehli -Giresun]. // Türkü, mani söylemek [*Akçakoca - Bolu].

seçmää: 1. Seçmek, ayırmak.

2. Fark etmek. **DS seçmek:** Görmek (yazıyı, uzaktaki bir şeyi) [*Düzce - Bolu].

3. Kolay kolay beğenmemek.

4. Oy vererek seçmek.

senmää: 1. Solmak, sararmak. **DS senmek I:** 1. Tazeliğini yitirmek, büzülmek, pörsümek (meyve, bitki vb.) [*Gelendost –Isparta, Kelekçi, Oğuz *Acıpayam –Denizli, *Gelibolu –Çanakkale, Çeltikçi *İnegöl –Bursa, Bulgaristan göçmenleri *Gölcük, *İzmit –Kocaeli, İstanbul, *İskilip –Çorum, Küçükova *Zile –Tokat, Başköy –Ankara, *Kozan –Adana, *Lüleburgaz -Kırıkkale].

2. Hamur sönmek.

DS Diğer Anlamları: 2. Meyve çok olgunlaşmak [*Mut köyleri -İçel].

3. Kurumaya yüz tutarak hafiflemek, eksilmek [*Alaşehir –Manisa, *Akseki, Beşkariş, Altıntaş –Kütahya, Karakız *Sorgun -Yozgat]. 4. Kabarıklık, şişkin bir şey sönmek (top, balon vb. için) [*Eğridir köyleri –Isparta, Burdur, *Çal –Denizli, *Lâpseki –Çanakkale, Ceylan *Lüleburgaz -Kırıkkale]. 5. Kapta bekletilen sıvılar durulmak [Isparta, *Alaşehir -Manisa].

sepelemää: Serpiştirmek. **DS sepelemek:** Serpiştirmek [Adana, Osmaniye].

DS Diğer Anlamları: Yağmur az yağmak, çiselemek. [*Susurluk Balıkesir, Sarıkavak Eskişehir, Çorum, Küçük İsa *Zile Tokat, Kars, *Silifke İçel].

sermäâ: 1. Kurutmak için asmak.

2. Düz bir yere yaymak. **DS sermek:** Sermek; yaymak [Erzurum].

3. Genişletmek, açmak.

4. *mec.* Çarmıha germek.

DS Diğer Anlamları: Sermek, devirmek [Doğu Trakya].

sevinmäâ: Sevinmek. **DS sevinmek:** Sevinmek [Diyarbakır].

sevmää: 1. Sevmek, âşık olmak. **DS sevmek:** Muhabbet beslemek, sevmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü, Diyarbakır].

2. Beğenmek, hoşlanmak.

3. Okşamak.

sıbitmäâ: 1. Fırlatmak atmak. **DS sıbitmak:** Atmak, fırlatmak [Yeşilyurt *Keçiborlu –Isparta, Fili *Biga –Çanakkale, Pazarcık –Bilecik, *Mudurnu –Bolu, *Lüleburgaz -Kırıkkale].

2. Bırakmak terk etmek.

3. Düşük yapmak.

DS Diğer Anlamları: Bir şeyi gizlemek, yok etmek, çalmak [*Yalova - İstanbul].

sıçramaa: Sıçramak. **DS sıçramak:** Sıçramak [Diyarbakır].

sımarlamaa: 1. Ismarlamak. **DS sımarlamak:** Ismarlamak [Kars ve köyleri].

2. Sipariş etmek.

sınaşmaa: Alışmak. **DS sınaşmak (D):** Alışmak [*Bandırma, Çağış, Ömerköy, Seydin –Balıkesir, Yeniköy *Orhangazi, *Mustafa Kemal Paşa –Bursa, Cumhuriyet *Beykoz –İstanbul, Bilecik, Eskişehir, Edirne, *Lüleburgaz – Kırıkkale, *Hayrabolu -Tokat].

DS Diğer Anlamları: Birbirini denemek, karşılaşmak [Çorum].

Sınaşmak (II): Karşılıklı kuvvet denemek [*Düzce -Bolu].

sıyıрмаa: 1. Sürtünerek veya çekerek bir şeyi yerinden almak, toplamak. **DS**

sıyırmak: 1. Kürekle küremek [Uluşiran *Şiran Gümüşhane].

2. Deri vb. soymak.

3. *mec.* Çalmak.

DS Diğer Anlamları: Göndermek [Ağlı *Küre -Kastamonu]. // Yukarı kaldırmak (sürgülü şeyler için) [*İskilip-Çorum]. // Saç taramak [Nikfer 'Tavas Denizli]. // Toplamak [Nikfer 'Tavas Denizli].

silkmää: 1. Silkmek **DS silkmek:** Silkmek [Diyarbakır].

2. Sallamak.

3. *mec.* Sıtma nöbetine tutulmak.

sinmää: Saklanmak, gizlenmek, pusmak. **DS sinmek:** Gizlenmek, saklanmak [Erzurum].

DS Diğer Anlamları: Uygun düşmek, yakışmak [Bayat *Emirdağ –Afyon, Sinop, *İskilip –Çorum, Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri *Reyhanlı, Büyükçaylı *Dört Yol –Hatay, Kırşehir, *Bor –Niğde, *Ermenek, -Konya, Meydan, Navdalı *Mut -İçel]. // Alışmak [Çorum].

sokmaa: 1. Sokmak. **DS sokmak:** Sokmak [Diyarbakır].

2. Bıçak, çakı, iğne vb. saplamak, batırmak.

3. Bir yere girmesini sağlamak, içeri sokmak.

4. Hapsetmek.

5. İşe vb. sokmak.

DS Diğer Anlamları: Sökmek [Artvin Yusufeli Uşum köyü].

solmaa: 1. Rengini yitirmek, rengi uçmak. **DS solmak:** Solmak [Diyarbakır].

2. Tazeliğini, diriliğini, parlaklığını kaybetmek.

3. *mec.* Solmak.

DS Diğer Anlamları: Solumak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

sonmaa: 1. Donuklaşmak.

2. Sönmek. **DS sonmak:** Sönmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü, Adana, Osmaniye].

3. *mec.* Ölmek.

soymaa: 1. Kabuk, deri vb. soymak. **DS soymak:** Soymak [Diyarbakır] // Yüzmek, derisini yüzmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. *mec.* Yağmalamak, çalmak.

DS Diğer Anlamları: Mısır koçanını saran yapraklar [Cumayanı - Zonguldak]. // Açmak, yontmak (kalem için) [Trabzon].

sökmää: 1. Sökmek. **DS sökmek:** Sökmek [Doğu Trakya].

2. Örgüsünü ayırmak.

3. *tek.* Parçalara ayırmak.

4. *mec.* Ham toprağı sürmek.

DS Diğer Anlamları: sökmek (I): Yaslanmak [Şebinkarahisar -Giresun].

sökmek (II): Güçlüğü yenmek, başarmak [*Bor –Niğde, *Mut -İçel].

sökmek (III): Çiftleşen hayvan döl tutmamak [Karamanlı *Tefenni Burdur].

sömürmää: Sömürmek. **DS sömürmek:** Hepsini birden bitirmek, silip süpürmek [Çığırı *Dinar –Afyon, *Atabey –Isparta, Salda *Yeşilova –Burdur, Seyit *Çal, Çöplü *Çivril,, Sögüt, Honaz –Denizli, Eymir *Bozdoğan, *Nazilli –Aydın, *Urla –İzmir, *Alaşehir –Manisa, *Mudanya –Bursa, Tokat –Eskişehir, *İskilip –Çorum, -Sinop, *Çarşamba –Samsun, *Merzifon –Amasya, Bağlıca *Ardanuç –Artvin, *Koyulhisar, Vazıldan *Divriği –Sivas, *Bünyan –Kayseri, Bahçeli *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, *Bodrum, *Milas –Muğla, *Lüleburgaz -Kırıkkale].

sürçmää: 1. Ayağı takılıp sendelemek. **DS sürçmek:** Ayak takılıp sendelemek [*Akyazı ve çevresi –Sakarya, Aşağı Kayı *Tosya –Kastamonu, İrişli, Bayburt *Sarıkamış –Kars, Niğde].

2. Yanılmak, yanlış adım atmak.

DS Diğer Anlamları: Değmek [*Urla -İzmir]. // Düşerek yerde sürünmek [Eldirek *Fethiye Muğla]. // Toprak kaymak [Honaz -Denizli, Müstecep -Balıkesir, *Ayaş, Feruz, Kayaş, Pazar, *Kızılcahamam -Ankara]. // Zenginken yoksul olmak [*İskilip -Çorum]. // Su çıkmak [*Güdül ve köyleri Ankara].

süsmää: 1. Boynuzlamak. **DS süsmek:** Toslamak, boynuz vurmak [Yassıören *Senirkent, *Gelendost, *Atabey, *Eğridir köyleri, Gönen -Isparta, Kavak *Yeşilova -Burdur, Kale *Tavas, *Çivril, Ekse *Çal -Denizli, *Nazilli, *Bozdoğan -Aydın, İzmir ilçe ve köyleri, Zeytinli *Edremit -Balıkesir, Kemallı *Ezine -Çanakkale, Kütahya *Söğüt -Bilecik, *Sivrihisar -Eskişehir, *Düzce -Bolu, Kışla, Aliköy *Çaycuma -Zonguldak, *Taşköprü, Peşman, *Daday, Aşağı Kayı *Tosya -Kastamonu, *İskilip -Çorum, Muscalı, *Çarşamba -Samsun, Zara, Ilık su -Amasya, Perşembe -Ordu, *Tirebolu, *Mesudiye -Ordu, *Kemaliye -Erzincan, *Kızılcahamam, *Keskin, *Çubuk -Ankara, Kırşehir, Aşağı Pınar -Kayseri, Bakırdağ, Çataloluk *Develi -Kayseri, *Bor -Niğde, -Konya ilçe ve köyleri, *Feke, Gâvurdağı -Adana, -İçel ilçe ve köyleri, *Alanya -Antalya, Muğla, *Lüleburgaz -Kırıkkale, Karamemet *Çorlu, *Hayrabolu -Tokat].

2. *mec.* Kesmek.

şılamaa: Parlamak, parıldamak, ışıldamak. **DS şılamak:** Işıldamak, parıldamak [Dağkadı *Karacabey -Bursa, Edirne, *Lüleburgaz -Kırıkkale, Susurluk Balıkesir].

şımarmaa: Yaramazlık yapmak, şımarmak. **DS şımarmak:** Şımarmak [Erzurum].

DS Diğer Anlamları: Su yansıtmak, parlamak [Yassıören *Senirkent -Isparta].

taşımaa: 1. Taşımak. **DS taşımak:** Taşımak [Doğu Trakya].

2. Nakletmek.

3. Getirmek.

tepmää: 1. Tepmek, ayakla vurmak. **DS tepmek (II):** Tekme atmak, tepinmek [*Düzce –Bolu, Aliköy *Çaycuma –Zonguldak, Vazıldan *Divriği -Sivas].

2. İnek süt vermemek. **DS tepmek (III):** Sığır süt vermeme [Yavadı, Gebeme *Mesudiye –Ordu, *Akyazı ve çevresi –Sakarya, Aliköy *Çaycuma -Zonguldak].

3. Yuvarlayarak çekmek, yuvarlayarak geriye çekmek.

DS Diğer Anlamları: Sıkıca doldurmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Sıkıştırmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // 13.Birini veya bir tarafı kayırmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Fırsatı elinin tersiyle itmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Oyun bozulmak, plan bozulmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Çifte atmak [Uluşiran *Şiran Gümüşhane].

tepmek (I): 1. Deliğe bir şey tıkamak, bastırmak [-Manisa ve çevresi, *Düzce –Bolu, Samsun, *Tirebolu –Giresun, Yavuz *Şavşat, Erkinis, *Yusufeli –Artvin, Genciğe –Erzincan, *Nizip, -Gaziantep]. 2. Saman ya da otu sıkıca bastırarak doldurmak [*Milas -Muğla] 3. Çiğnemek [Aliköy *Çaycuma –Zonguldak, Yozgat]. 4. Saklamak [Kesirik Elazığ].

tepmek (VI): Bel ya da kürekle kazmak [Van].

tepmek (IV): Tüylü kumaşları sürterek tüy ve kıllarından temizlemek [Hacıilyas *Koyulhisar -Sivas].

tepmek (V): Hastalık ya da kapanmak üzere olan yara yeniden azmak, yinelemek [İğdecik -Isparta].

titiremää: 1. Titirmek, üşüme. **DS titirmek:** Titirmek, üşüme [Kırşehir].

2. Korkmak.

toplamaa: 1. Toplamak, bir araya getirmek. **DS toplamak:** Toplamak, bir araya getirmek [Uşak]. // Dermek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Dikkatini bir yerde toplamak.

3. Hasat kaldırmak.

4. Bir araya getirmek, düzeltmek.

DS Diğer Anlamları: Tahsil etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Geri almak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // İçtima etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

tutmaa: 1. Tutmak, elle tutmak. **DS tutmak:** Tutmak, kavramak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü, Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. Bir şeyi kullanması için uzatmak.

3. Kapmak.

4. Yakalamak, ele geçirmek.

5. Kiralamak. **DS tutmak:** Kiralamak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

6. Yer tutmak.

7. Oruç tutmak.

8. Yas tutmak.

9. Aklında tutmak.

10. Sürmek, devam etmek.

DS Diğer Anlamları: Beklemek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Seçmek, belirlemek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

tutmak (I): Yeni bir şeyi ilk kez kullanmak [Oğuz *Acıpayam –Denizli, *Bozdoğan –Aydın, *Milas -Muğla].

tutmak (II): 1. Çiftleşmek isteyen inek vb. hayvanları iple bağlayarak boğaya çekmek [*Maçka -Trabzon]. 2. Dişi hayvan gebe kalmak [Kıbrıs].

tutmak (III): Nişan alınan yere değmek, vurmak [Çiftepınar *Mersin -İçel].

tütmää: 1. Tütmek, duman yaymak. **DS tütmek:** Duman yaymak [Çüngüş, Çermik Diyarbakır].

2. Bir anda kaybolmak, tüymek. **DS tütmek (I):** Kaçmak, koşmak [Erzurum].

DS Diğer Anlamları: tütmek (II): Özlemek, göreceği gelmek [*Kandıra – Kocaeli, *Merzifon ve köyleri –Amasya, *Afşin ve köyleri-Maraş].

tütmek (III): İyi ya da kötü kokmak [*Düzce –Bolu, *Merzifon ve köyleri – Amasya, *Antakya –Hatay, *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, *Mut ve köyleri –İçel, *Serik –Antalya, Lefkoşe -Kıbrıs].

ummaa: Ummak, umut etmek. **DS ummak:** İstemek, dilemek [*Şebinkarahisar – Giresun, Erzincan, Maraş, *Suşehri, *Koyulhisar, Vazıldan *Divriği –Sivas, *Ermenek -Konya].

DS Diğer Anlamları: Beklemek [Kars]. // İmrenmek, özenmek [Yazırlı *Nazilli Aydın, Çorum, Yozgat].

unutmaa: Unutmak. **DS unutmak:** Unutmak [Diyarbakır].

utanmaa: Utanmak. **DS utanmak:** Çekingenlik göstermek, mahcup tavırlı hareket etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü, Diyarbakır].

urmaa: 1. Vurmak, dövmek. **DS urmak I:** Vurmak [*Ağın –Elâzığ, Niğde, *Gazipaşa -Antalya].

2. Yaralanmak.

3. Öldürmek.

4. Düşmek.

uyanmaa: Uyanmak. **DS uyanmak:** Uykudan ayılmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

uymaa: 1. Ölçüleri birbirine tutmak. **DS uymak:** Uymak [Diyarbakır].

2. Uygun düşmek. **DS uymak:** Denk gelmek, uygun gelmek [*Bor -Niğde].

3. Bağlı kalmak, kabul etmek.

DS Diğer Anlamları: Kız, erkekle kaçmak [*Fethiye Muğla]. // Muvafakat etmek, muvafık hareket etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Kanmak [Çüngüş, Çermik Diyarbakır].

Uymak (I): 1. Çatmak, kavga başlatmak [*Merzifon köyleri –Amasya, Vazıldan *Divriği -Sivas]. 2. Kötü bir söz ya da davranışa, benzer biçimde karşılık vermek [*Bor -Niğde].

üşümää: Üşümeek. **DS üşümeek:** Üşümeek; soğuk almak [Erzurum].

DS Diğer Anlamları: Etkilenmek [Bayburt *Selim -Kars]. // Soğumak, sevgisi sönmek [*Bor -Niğde].

üzmää: 1. Suda yüzmek. **DS üzmek:** Suda yüzmek [Kars, Kesirik Elâzığ].

2. Yerde kaymak.

DS Diğer Anlamları: üzmek (I): 1. Koparmak, ayırmak [Merzifon köyleri – Amasya, *Çarşamba –Samsun, Nefsiköseli, *Görele, *Tirebolu –Giresun, Bahçeli, *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, *Mut ve köyleri –İçel, *Milas - Muğla]. 2. Kopacak duruma getirmek [*Kurşunlu -Çankırı].

üzmek (II): Yüzmek (deri) [Kars].

varmaa: Varmak, ulaşmak. **DS varmak:** Varmak, gitmek [Uşak]. // Yetişmek, ulaşmak [*Bor -Niğde].

DS Diğer Anlamları: Gelmek [Kütahya, İstanbul, Gaziantep, Vazıldan *Divriği –Sivas, Yozgat, İncekum *Silifke-İçel] // // İyice anlamak [*Bor - Niğde]. // Duymak, sezme [*Bor -Niğde] // Gönül kırmak, acı, dokunaklı konuşmak [*Bor -Niğde]. // Evlenmek [Çayağzı *Şavşat Artvin]. // Vasıl olmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Yönelip gitmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Yanaşmak [*Bor -Niğde].

vermää: 1. Vermek. **DS vermek:** Vermek [Diyarbakır].

2. Kök veya gövdelerin sonuna –ıp zarf fiil eki almış fiillerle kullanılarak tezlik bildiren birleşik fiiller oluşturur.

DS Diğer Anlamları: Salmak, yaymak [Rize] // Bir durumu, bir eylemi sürekli ve etkin biçimde sağlamak [Trabzon]. // Hediye etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Bağışlamak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Harcamak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü] // Müracaat etmek, başvurmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // (kız) Evlendirmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // İade etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Nasib etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Öğretmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

yaamaa: 1. Yağmak, yağmur yağmak. **DS yağmak:** Yağmak; yağmur yağmak [Erzurum].

2. Başkalarına duyurmak.

yakışmaa: 1. Yakışmak, uygun olmak. **DS yakışmak:** Yakışmak [Diyarbakır].

2. Layık olmak.

yaklaşmaa: Yaklaşmak, yakınlaşmak. **DS yaklaşmak:** Yaklaşmak [Diyarbakır].

yalabımaa: Parlamak. **DS yalabımak:** Işık yansımak, parlak bir nesne parlayıp sönmek [Bölüme –Uşak, Afyon, Cebel *Eğridir –Isparta, Kemaliye *Alaşehir, *Bayramiç –Çanakkale, Zeyve *Söğüt –Bilecik, Eskişehir, *İnebolu –Kastamonu, Demirli, Çitli *Mecitözü –Çorum, Salı –Sinop, Küçük İsa *Zile –Tokat, Çanıllı *Ayaş, Üçem *Balâ –Ankara, Köşker, Şeydin *Avanos –Nevşehir, *Bor –Niğde, *Ereğli –Konya, Adana, *Mut köyleri, *Mersin köyleri –İçel, Muğla köyleri, Tunaboyu, Bulgaristan].

yalvarmaa: Yalvarmak; dilemek. **DS yalvarmak:** Dilenmek, yalvarmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Dua etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

yamamaa: Yamamak, yama yapmak. **DS yamamak:** Yama yapmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

DS Diğer Anlamları: Üstüne yıkmak, yamamak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Beğenilmeyen bir şeyi almaya birini razı etmek ya da zorla vermek [Düzce –Bolu, Trabzon].

yanmaa: 1. Ateş, lamba vb. yanmak.

2. Yanıp kül olmak. **DS yanmak:** Yanmak, mahvolmak [Doğu Trakya].

DS Diğer Anlamları: Yontmak [Rize].

yanmak (I): 1. Sevdalanmak [Ekse *Çal, Bereketli *Tavas –Denizli, *Bozdoğan –Aydın, *Alaşehir –Manisa, *Milas -Muğla] 2. Candan, içten üzülme [*Alaşehir -Manisa]. 3. Derdine ortak olmak [Kıbrıs].

yanmak (II): Oyunda yanlış yapmak, oyun dışı olmak [*Maçka -Trabzon].

yapmaa: 1. Yapmak. **DS yapmak:** Yapmak, etmek [Diyarbakır, Doğu Trakya].

2. İnşaat yapmak. **DS yapmak:** İnşa etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

3. Elle yapmak.

4. Kutlamak.

DS Diğer Anlamları: İcra etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // İş çevirmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

yapmak (I): Dışkısını yapmak, pislemek [*Bor -Niğde].

yapmak (II): Cinsel ilişkide bulunmak [*Bor -Niğde].

yaramaa: Yaramak, işe yaramak. **DS yaramak:** Yaramak [Diyarbakır, Erzurum].

DS Diğer Anlamları: Zamanı, sırası gelmek (koyun kırkma, tarla sürme, ekme vb. için) [Tokat –Eskişehir, Önsen –Maraş, *Mut ve köyleri -İçel].

yarmaa: Yarmak, bölüp ayırmak. **DS yarmak:** Yarılmak [*Nazilli Aydın, Bursa].

DS Diğer Anlamları: Yarmak (I): Yavruyu memeden ayırmak [Dedeköy *Çal –Denizli, Yazırlı, *Nazilli, *Bozdoğan –Aydın, *Tire –İzmir, *Alaşehir –Manisa, Kemallı *Ezine –Çanakkale, Çiftepınar *Mersin, İncekum, Tosmurlu *Silifke –İçel, *Milas -Muğla].

yarmak (II): Uğraşmak, emek vermek [İncekum *Silifke -İçel].

yarmak (III): Soymak, çalmak [*Silifke -İçel].

yarmak (IV): Öğütmek (buğday vb.) [İncekum *Silifke -İçel].

yarmak (V): Ardından konuşmak [*Ünye -Ordu]. 7. Düş yormak [*Kurşunlu -Çankırı].

yatmaa: 1. Yatmak **DS yatmak:** Yatmak, uzanmak; uyumak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Kuluçkaya yatmak.

3. Gecelemek.

DS Diğer Anlamları: Loğusa olmak [*Maçka -Trabzon]. // Uygun gelmek, içe sinmek [*Bor -Niğde].

yaymaa: Yaymak, genişlemek. **DS yaymak:** Yaymak [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Yayıkta süt dövmek [Çorum].

yaymak (I): Otlatmak [*Bolvadin –Afyon, Sanidis *Şarkikaraağaç, *Eğridir köyleri –Isparta, Burdur Bereketli*Tavas, *Çal, Çöplü *Çivril –Denizli, Eymir *Bozdoğan –Aydın, *Ödemiş köyleri –İzmir, Bursa, *Kandıra –Kocaeli, İnköy –Kütahya Tokat –Eskişehir, *Akyazı çevresi –Sakarya, Sinop, Samsun, Heniskeköy –Tokat, Şeyhler *Ulubey –Ordu, Giresun, Trabzon ilçe ve köyleri, Maraş, *Antakya –Hatay, Hacıilyas *Koyulhisar, Maksutlu *Şarkışla –Sivas, *Boğazlıyan –Yozgat, Kayseri, Bahçeli *Bor –Niğde, Taşrakaraslan –Konya, Orhaniye *Marmaris –Muğla, *Lüleburgaz -Kırklareli].

yaymak (II): 1. Sermek [Sarıidris *Şarkîkaraağaç, *Eğridir köyleri –Isparta, *Çal –Denizli, *Foça –İzmir, Manisa ve çevresi *Kandıra –Kocaeli, Tokat –Eskişehir, Samsun, *Maçka ve köyleri –Trabzon, *Antakya –Hatay, Çanılı *Ayaş –Ankara, Bahçeli *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, *Milas –Muğla, *Lüleburgaz -Kırklareli]. 2. Dağıtmak [Sarıidris *Şarkikaraağaç –Isparta, Trabzon, *Antakya –Hatay, Çanılı *Ayaş –Ankara, Bahçeli *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, Adana]. 3. Duyduğu sözü orda burda söylemek [*Eğridir köyleri –Isparta, Manisa ve çevresi, Tokat –Eskişehir, *Kandıra –Kocaeli, *Akyazı çevresi –Sakarya, *İskilip –Çorum, Samsun, Erzincan, *Antakya –Hatay, Çanılı *Ayaş –Ankara, Kayseri, Bahçeli, *Bor –Niğde, *Lüleburgaz -Kırklareli].

yaymak (III): Yayığı çalkalamak [*Kurşunlu –Çankırı, *Ünye –Ordu, Erzincan, *Antakya –Hatay, Hacıilyas *Koyulhisar, Maksutlu *Şarkışla –Sivas, *Boğazlıyan –Yozgat, Bahçeli *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, Civanyaylağı, Çiftepınar *Mersin, Gökbelen *Silifke –İçel].

yazmaa: 1. Yazmak. **DS yazmak:** Yazmak [Doğu Trakya, Diyarbakır].

2. Yumurta boyamak.

3. Hamur açmak. **DS yazmak (I):** Hamur açmak [Rumeli göçmenleri –Bursa, *Gediz –Kütahya, İsmetpaşa –Eskişehir, *Düzce, -Bolu, *Tirebolu, -Kastamonu, *Kurşunlu –Çankırı, *İskilip –Çorum, *Merzifon ve köyleri –Amasya, Balıbey *Artova –Tokat, Hasanoğlan –Ankara, Bahçeli *Bor –Niğde, İncekum *Silifke –İçel, Edirne, Çengelli *Lüleburgaz -Kırklareli].

DS Diğer Anlamları: Ayırmak [Büyük Nefes Yozgat.] // Büyü yapmak [*Antakya Hatay]. // Şorah üzerini muntazam aralıklarla keserek yağlarını sarkıtmak [Erzurum]. // Geçmek [Tunaboyu göçmenleri -İstanbul].

yazmak (II): Sofra hazırlamak, kurmak [Isparta].

yazmak (III): Sermek, açmak, yaymak [Uluborlu, *Eğridir köyleri -Isparta, Çöplü *Çivril -Denizli, *Bozdoğan -Aydın *Kemal Paşa, -İzmir, *Turgutlu, *Alaşehir -Manisa, İsmetpaşa -Eskişehir, Mecidiye*İzmit, *İnebolu, -Kastamonu, *Merzifon ve köyleri -Amasya, Oğmaca, -Ordu, Tepeören, Şehli,*Piraziz -Giresun, Sivas, Ankara, Genezin* Avanos - Niğde, *Ermenek -Konya, *Kozan, -Adana, İncekum, *Silifke -İçel, Antalya, *Milas -Muğla, Kıbrıs].

yazmak (IV): 1. Yarmak, çizmek (et ve balık için) [*Söğüt -Bilecik, *Ağın -Elâzığ, *Bor -Niğde]. 2. Bitki gövdelerini bıçak ile yarmak [*Ağın -Elâzığ]. 3. Ezip inceltmek genişletmek (et için) [*Bor -Niğde].

yazmak (V): Gelin yüzü süslemek [Kastamonu, Trabzon, *Ermenek -Konya, Bağyaka *Finike -Antalya].

yazmak (VI): Saç taramak [*Söğüt -Bilecik, *Kandıra -Kocaeli].

yazmak (VII): Yaklaşma belirtir yardımcı eylemdir.

yıkamaa: Yıkamak. **DS yıkamak:** Yıkamak [Diyarbakır].

yıkmaa: 1. Yıkmak, bozmak, tahrip etmek. **DS yıkmak:** Yıkmak [Diyarbakır].

yıkmak (II): Büyük zarar vermek [*Bor -Niğde].

2. Güreşte yenmek. **DS yıkmak (I):** Güreşte, oyunda yenmek [*Bor -Niğde, *Silifke -İçel].

yıvmaa: Yığmak, üst üste koymak. **DS yıvmak:** Yığmak [Hacıahmet, Karaköy *Düzce -Bolu, Ordu].

yollamaa: Yollamak, göndermek. **DS yollamak:** Yollamak, göndermek [Doğu Trakya].

yonmaa: Yontmak. **DS yonmak (I):** Yontmak, düzeltmek [Yozgat, *Güdül ve köyleri Ankara].

DS Diğer Anlamları: yonmak (II): Birinden çıkar sağlamak [Yozgat, Niğde].

1.2. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİÇİMİ AYNI ANLAMLARI FARKLI OLAN BASİT FİİLLER

Bu bölümde Gagavuz Türkçesi yazı dilinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında yazılışları aynı olup anlamları farklı olan basit fiiller alfabetik sıraya göre verilmiştir.

abanmaa: 1. Abanmak. 2. Bir yere veya bir kimseye yaslanmak. 3. Takılmak, eğilmek.

DS abanmak I: 1. Yüzüstü düşmek [Çarşamba -Samsun]. 2. Yüzüstü yere uzanıp yatmak [Gemerek -Sivas]. 3. Çocuk emeklemek, emekliyerek yürümeğe başlamak [Altıntaş -Kütahya].

abanmak II: Rica, minnet etmek [Eşme -Uşak].

abanmak III: Birinin sırtından geçinmek, geçimini başkasına yüklemek, sığınmak, yük olmak: O, dayısına abandı artık [Burdur, Niğde, Şavşat -Artvin].

acımaa: 1. Acımak, vücudunda bir yer ağrımak. 2. Birine üzülme, acımak.

DS acımak: Sevmek, okşamak [Babaeski -Kırıkkale].

argımaa: *esk.* Zayıflamak, güçten düşmek.

DS argımak: Ağrımak [Gaziantep]

artmaa: Artmak.

DS artmak: İşi başkasına yükletmek [Bademli *Dinar Afyonkarahisar, Burdur]. // Dövmek, vurmak [Dereçine *Sultandağı Afyon]. // Asmak [*Şarki Karaağaç -Isparta, *Tefenni, -Burdur, Toygar *Kuyucak, Tepeci -Aydın, Balıkesir, Kütahya, Eskişehir, İstanbul, *Elmalı -Antalya, *İpsala köyleri, *Uzunköprü köyleri -Edirne, *Saray köyleri -Tekirdağ]. // Sermek [*Susurluk -Balıkesir, Samsun].

aşınmaa: Aşınmak, birbirine sürtünerek incelmek; eskimek, yıpranmak.

DS aşınmak (I): Üşenmek [*Gazipaşa -Antalya].

aşınmak (II): Hayvanlar çiftleşme isteğinde bulunmak [Kıbrıs].

aşınmak (III): Hazmetmek, sindirmek [Kıbrıs].

aşıрмаa: 1. Bir yerden bir yere taşımak. 2. Yürütmek, gizlice götürmek.

DS aşırmaq (I): Erkek hayvanı dişi hayvanla münasebete getirmek [*Şarki Karaağaç -Isparta].

aşırmak (II): 1. Yüklü hayvan yükünü yıkmak [Kuşbaba *Bucak –Burdur, *Fethiye ve köyleri -Muğla]. 2. Savmak, atlatmak [*Emet –Kütahya, Tömek -Konya]. 3. Yolcu etmek, uğurlamak [Çilehane *Reşadiye -Tokat]. 4. Aşırmak; dolamak [Erzurum].

atlamaa: Atlamak, bir yerden atlamak.

DS atlamak: Ayıklamak, toplamak, devşirmek [Örencik *Yeşilova –Burdur, *Buldan köyleri, İğdir *Çivril –Denizli, Yenice *Emet –Kütahya, *Antakya –Hatay, Kum *Silifke -İçel]. // Toplamak, derlemek [*Eşme Uşak]. // Dalmak (suya) [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

azmaa: 1. Yara azmak. 2. *mec.* Azmak, cinsel duyguları artmak.

DS azmak: Yolunu kaybetmek, şaşırmaq, kaybolmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Yoldan çıkmak, sapmak; aşırı derecede artmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Toprak tavını kaybetmek [İğneciler *Mudurnu -Bolu]. 4. Ekşimek, tadı bozulmak [*Ardanuç -Artvin]. // Oyun, eğlence amacıyla boğuşmak [Veliköy *Şavşat, *Ardanuç, Erkinis *Yusufeli -Artvin].

basmaa: 1. Ayakla basmak, çiğnemek. 2. Baskı yapmak. 3. Baskın yapmak. 4. Kitap vb. basmak.

DS basmak: Basmak, sokmak, yerleştirmek [Doğu Trakya]. // Basmak, doldurmak [Diyarbakır].

bıkmaa: Bıkmak.

DS bıkmak: Bükmek [*Yatağan -Muğla].

bilemää: Bilemek, keskinleştirmek.

DS bilemek: Bulamak, bulaştırmak [*Urla –İzmir] // Kışkırtmak [Afşar, Pazarören *Pınarbaşı Kayseri].

boyamaa: Boyamak, boya sürmek.

DS boyamak (I): Ağır söz söylemek, aşağılamak [İğneciler *Mudurnu – Bolu, Sarıköy *Merzifon –Amasya, *Mesudiye -Ordu, Trabzon].

boyamak (II): Koku ortalığı kaplamak [*Elmalı -Antalya].

bunmaa: 1. Memnun olmak. 2. Yol yorgunu olmak, yorulmak.

DS bunmak: Beğenmemek, azımsamak, küçümsemek [Balıkesir, *Çatalca – İstanbul, Lâdik, *Niksar –Tokat, *Ünye –Ordu, *Tirebolu –Giresun, Maraş, *Bor –Niğde, *Elmalı -Antalya].

çakmaa: 1. Çakmak taşıyla yanmak. 2. Çakmak, kakmak. 3. Şimşek çakmak. 4. Güçlü bir şekilde vurmak. 5. *mec.* İçki içmek.

DS çakmak: Silahla ateş etmek, vurmak [Rize]. // İskambil oyunlarında koz kırmak [Trabzon]. // Kötülük etmek [Gaziantep]. // Çekmek, çıkarmak; geri almak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

çatmaa: 1. Çatmak, birbirine bağlamak. 2. Birleştirmek. 3. Teyellemek.

DS çatmak: Örmek [Afyon]. // Yetmek, kâfi gelmek [Erzurum]. // Durdurmak, yerleştirmek, tutturmak [Malatya] // Kurmak, tanzim etmek [Kırşehir].

çatmak (I): Kan almak için ustura ile vücudu çizmek [*Refahiye -Erzincan].

çatmak (II): 1. Rast gelmek [Çilehane *Reşadiye -Tokat]. 2. Yetişmek [*Mudanya -Bursa].

çarpmaa: 1. Çarpmak, hızla vurmak. 2. Kamçı ile vurmak. 3. Devirmek, yere yıkmak. 4. Silkelemek, humma nöbetine tutulmak.

DS çarpmak: At koşturmak [*Bayburt -Gümüşhane].

çelmää: 1. Süpürmek. 2. Tırmıklamak. 3. *mec.* Aklını çelmek 4. *mec.* Azaltmak, küçülmek.

DS çelmek (I): Koyunlar çiftleşmek [Yakaköy, Çaltı *Gelendost –Isparta, Yayla, Karamanlı, *Tefenni –Burdur, *Fethiye ve köyleri -Muğla].

çelmek (II): Çelik çomak oyununda, havaya fırlayan çeliğin ortasına değnekle vurup ileri fırlatmak [*Düzce –Bolu, *Merzifon -Amasya].

çelmek (III): Açmak [*Senirkent -Isparta]. 4. Gelmek [*Gürün -Sivas].

çentmää: 1. Kertik açmak. 2. Soğan vb. küçük ve ince doğramak, çentmek.

DS çentmek: Üfürükçüler bir hasta üzerine okuyarak bıçakla dokunmak [*Yalvaç –Isparta, Çeltek *Yeşilova –Burdur, *Urla –İzmir, *Bor –Niğde, Tömek -Konya].

çıbarmaa: İltihaplanmak, çıban çıkmak.

DS çıbarmak: Deri, çarpmaktan morarmak, kızarmak [*Manavgat Antalya].

dalmaa: Dalmak.

DS dalmak (I): 1. Kavgada birden saldırmak [Bereketli *Tavas –Denizli, Trabzon köyleri]. 2. Köpek havlamak, saldırmak [Bereketli *Tavas –Denizli, Mağura *Maçka -Trabzon].

dalmak (II): Kaynamaya başlamak [*Bor -Niğde].

dalmak (III): Dağılmak [Doğu Trakya].

dalamaa: 1. Dişlemek. 2. Isırmak, iğnelemek.

DS dalamak: Bir şey üzerine üşüşmek, musallat olmak (haşarat için) [Gaziantep]. // Her tarafını kaplamak, sarmak [*Nizip -Gaziantep].

darılmaa: Bağırarak, kızmak; öfkelenmek, sinirlenmek.

DS darılmak: Darılmak, gücenmek [Diyarbakır].

dartmaa: 1. Bir şeyden tutup çekmek, çekip almak 2. Başörtüsü örtmek, bağlamak.

DS dartmak: Bir şeyi dengeye getirmek [*Edremit -Balıkesir]. // Tartmak [Çuvallı *Yeşilova, Yayla *Tefenni –Burdur, *Edremit –Balıkesir, Samsun, *Antakya –Hatay, Niğde] // Asılmak, abanmak [*Edremit -Balıkesir] // Uyuklamak [Çayağzı *Şavşat -Artvin].

davranmaa: 1. Rüzgâr vb. çıkmak. 2. Bir şeye girişmek.

DS Diğer Anlamları: Hazırlanmak, hazır olmak [Bozdoğan –Aydın, *Bornova –İzmir, *Tirebolu –Giresun, Rize, Kars ve köyleri, *Refahiye çevresi, Erzincan, Muğla]. // Acele etmek, çabuk olmak [Körküler *Yalvaç, *Eğridir köyleri –Isparta, Yayla *Tefenni, Kozluca, Hacılar –Burdur, Sürez

*Bozdoğan –Aydın, *Görece ve köyleri, Arageriş –Giresun, Hacavera
*Maçka –Trabzon, Uluşiran *Şiran –Gümüşhane, *Varto –Muş, Tekir
*Silifke –İçel]. // Canlanmak [Rize ve çevresi] // Kıpırdamak [*Edremit –
Balıkesir, Trabzon ilçeleri, Çayırılı *Haymana -Ankara].

duymaa: 1. Acı duymak, hissetmek. 2. Koku almak. 3. *mec.* Sezmek, fark etmek,
hissetmek.

DS Duymak: Duymak, işitmek [Diyarbakır].

dürmäa: Kaşlarını çatmak; surat asmak.

DS dürmek: Dürmek, katlamak [Aybastı Ordu]. // Derleyip toplamak [Honaz
–Denizli, Davutlar *Kuşadası –İzmir, Karahisar *İncesu –Kayseri, Adana]. //
Düğümlemek [Ankara].

elemäa: Elemek, elekten geçirmek.

DS elemek: Dolaşmak, hareket etmek [Kırşehir].

elemek (I): Sorulan şeye kaçamaklı cevap vermek, yanıltmak [Kırşehir].

elemek (II): Eylemek, etmek [Koyundere *Ahıska -Kars].

elsimäa: Bozulmak, kokmak, ekşimek (yiyecekler).

DS elsimek: Turşu bayatlayıp yenmeyecek hale gelmek [Nilüfer -Bursa].

enemäa: Hadım etmek, iğdiş etmek.

DS enemek (I): Hayvanlara işaret koymak amacıyla kulaklarını kesmek ya
da boynuzunu kertmek [Bekeilli *Çal –Denizli, *Merzifon –Amasya, Bahçeli
*Bor –Niğde, Karaçay, Başhöyük *Kadınhanı –Konya, Güzelsu *Akseki -
Antalya].

enemek (II): İyisini seçmek, ayırmak [Bayat *Emirdağ –Afyon, Balıkesir,
Çankırı].

enemek (III): Pancar, turp gibi bitkilerin tohumluklarını kök kısmından kesip
huni şeklinde oyarak dikmek. [Çığırı *Dinar -Afyon].

enemek (IV): Eskimek [Babadağ *Sarayköy Denizli].

gelişmäa: Gelişmek.

DS gelişmek (I): Şişmanlamak [Oğuz *Acıpayam, Honaz ve köyleri – Denizli, Balıkesir, *Sivrihisar –Eskişehir, *iskilip –Çorum, Samsun, Rize, Kars ve bazı köyleri, *Antakya –Hatay *Koyulhisar –Sivas, -Niğde, Seki *Fethiye –Muğla, *Lüleburgaz –Kırklareli, Lefkoşe -Kıbrıs].

gelişmek (II): İşi yoluna girmek, zengin olmak [-Balıkesir, *Sivrihisar – Eskişehir, Samsun, *Koyulhisar –Sivas, Niğde, *Lüleburgaz –Kırklareli, Lefkoşe -Kıbrıs].

gelişmek (III): Uğurlu gelmek [Bayadı -Ordu].

gelişmek (IV): Uymak, denk gelmek [*Bor –Niğde, Çiftepınar *Mersin, Yenice *Tarsus -İçel].

gelişmek (V): Kendi sazından başka saz çalamamak, eli yatmamak [Kırşehir].

gevşemää: 1. Gevşemek. 2. Çözölmek. 3. Sarhoş olmak.

DS gevşemek: Ağızda katı bir şey çiğnemek, geviş getirmek [*Bartın – Zonguldak, *Kurşunlu –Çankırı, Karkıncık *Artova –Tokat, Uzunmusa, Sarıca *Gölköy, Bayadı –Ordu, Nefsiköseli *Görece –Giresun, Trabzon ilçe ve köyleri, *Kelkit ve köyleri –Gümüşhane, Rize, Utav, Erkinis *Yusufeli – Artvin, Kars ve bazı köyleri *Koyulhisar –Sivas, Ermenek –Konya, *Mut ve köyleri –İçel, Bahçeli *Bor –Niğde, Konya].

görmää: 1. Görmek, seçmek, fark etmek . 2. Deneyimlemek, tecrübe etmek.

DS görmek: Görmek, beslemek, bakmak [Erzurum].

ıllmaa: İlmak, soğumaya başlamak.

DS ılmak (I): Yavaş yavaş anlamaya yaklaşmak [Çepni *Gemerek -Sivas].

ılmak (II): Yemeği sindirmek [Ankara].

kanıkmaa: Kana susamak.

DS kanıklamak: Tazı kurt kovalamaya alışmak [Kütahya, Havuz *Kangal - Sivas]. // Köpekler boğuşmak [Çepni *Gemerek -Sivas]. // Çok istemek [Kars ve köyleri].

kapsımaa: Zayıflamak.

DS kapsımak: Çok acıkmak [*Havza -Edirne].

kasmaa: 1. Bağlamak. 2. Hayvanların bacaklarını çapraz bağlamak. 3. İneklerin ön ayağına köstek takmak.

DS kasmak: Kısaltmak [Yozgat]. // Geniş, bol giysi, torba vb. nesneyi daraltmak, büzmek [Kars ve köyleri, Yozgat]. // Kandırmak, aldatmak [Gökşen *Sungurlu -Çorum].

kavramaa: 1. Çalmak, kaçırmak. 2. Sarılmak, kucaklamak. 3. Anlamak, kavramak.

DS kavramak (I): 1. Küçük orakla ekin biçmek [*Uluborlu –Isparta, Söğüt –Denizli, *Merzifon ve köyleri –Amasya, *Artova -Tokat]. 2. El ile ekin yolmak [*Keçiborlu –Isparta, *Koyulhisar –Sivas, Şabanözü *Polatlı –Ankara].

kavramak (II): Sancılanmak, ağrımak [Honaz *Çivril -Denizli].

kavramak (III): Bir şeyi yakmak, kızartmak [*Bornova -İzmir].

kavramak (IV): Kaçırmak [*Lüleburgaz -Kırklareli].

kayıрмаa: 1. Elde etmek, ele geçirmek. 2. Biçmek, tırpalamak.

DS kayırmak: Korumak, merak etmek [*Simav -Kütahya]. // Üzülme [Uşak, *Gediz Kütahya]. // Kuşkulanmak [*Gediz Kütahya].

kazımaa: 1. Kazımak 2. Temizlemek (ayakkabı).

DS kazımak: Önem vermek, önemsemek [Konya].

kazımak (I): Soymak, önem vermek [*Mudanya –Bursa, Samsun, *Bor –Niğde, Adana].

kazımak (II): Saz çalmak [Bursa].

kısmaa: Sıkmak, ezmek.

DS kısmak: Pintilik etmek [Bozan *Merkez ilçesi –Eskişehir, Saray –Çankırı, *Merzifon ve köyleri –Amasya, Bayadı –Ordu, *Elbistan –Maraş, *Bor -Niğde].

korumaa: 1. Korumak, esirgemek, muhafaza etmek. 2. Himaye etmek.

DS korumak: Yetişmek, yetmek, idare etmek [*Bor -Niğde]. // Kızmak, gücenmek [Baluk *Pütürge -Malatya].

köpürmää: 1. Köpük akışmak. 2. Tere batmış at. 3. *mec.* Öfkeden kudurmak, çok kızmak.

DS köpürmek: Ateş çok alevli yanmak [Karkıncık *Artova –Tokat, Konya, Kıbrıs ve çevresi].

kudurmaa: 1. Kuduz olmak. 2. *mec.* Çok kızmak, öfkelenmek.

DS kudurmak: Oyun oynamak, elle şakalaşmak [Kars]. // Azgınlaşmak, azmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

kurumaa: 1. Kurumak. 2. Zayıflamak. 3. *mec.* Sararmak.

DS kurumak: Donakalmak, şaşmak [*Antakya Hatay].

kuşamaa: Kuşatmak, kayış bağlamak.

DS kuşamak: Yer değiştirmek [*Arapkir -Malatya].

mizlemää: 1. Böğürmek; mırıldanmak. 2. Sızlamak.

DS mizlemek: Saklamak, gizlemek [Çavuşçu *Sungurlu -Çorum].

onmaa: Yardım istemek.

DS onmak (oñmak): İşi iyi gitmek [Yusufça *Göhlisar Burdur]. // *mec.* Adam olmak [Afyon]. // Yetişmek, ermek [Burdur, İzmir çevresi].

oymaa: 1. Kumaş vb. girintili bir biçimde kesmek. 2. Oymak.

DS oymak: Söze karşılık vermek, yanıtlamak [Kavaklıdere -Muğla].

ölçmää: Ölçmek.

DS ölçmek: Benzetmek, karşılaştırmak [Niğde]. // Yakmak, alevlendirmek [*Sütçüler Isparta, *Kaş ve çevresi Antalya].

örtmää: 1. Örtmek. 2. Kapamak. 3. Kaplamak.

DS örtmek: Kalkmak, havalanmak [İncekum *Silifke İçel].

örümää: Yürüme, yaya gitmek.

DS örümeek: Hayvanlar gece yayılmak, otlamak [*Karaman, Hortu *Ereğli – Konya, Çiftepınar *Mut köyleri -İçel]. // Köpek ulumak [Bolu, *Çarşamba - Samsun]. // Yavaş yavaş sallamak [Adana, Osmaniye].

özlemää: Özlemek.

DS özlemek: Ezip karıştırmak [Sivas].

sayıklamaa: 1. Uykuda konuşmak, sayıklamak. 2. Hayal etmek.

DS sayıklamak: Uyuqlamak [Ordu]. // Uykuya dalmaya, gözleri kapanmaya başlamak [*Maçka –Trabzon, *Zara -Sivas].

serpmää: Su, ilaç vb. serpmek.

DS serpmek: Geçmek, bulaşmak [*Bor -Niğde].

sıçmaa: 1. Kirlenmek. 2. *mec.* İsrâf etmek. 3. *mec.* Küfretmek.

DS sıçmak: Sıçmak [Diyarbakır].

sınmaa: Alışkanlığından, âdetinden vazgeçmek.

DS Sınmak (I): Kırılmak [Tokat –Eskişehir, Amasya, Çilehane *Reşadiye – Tokat, Elâzığ, Ayşepınar –Kayseri, *Bor –Niğde, Azerbaycan].

sınmak (II): 1. Korkmak, sinmek [İzmir, *Alaşehir, *Salihli –Manisa, *Osmancık –Çorum, *Ardanuç –Artvin, *Marmaris -Muğla] 2. Yenilmek, geri çekilmek [Alpagut *Mudurnu –Bolu, *Ahlat –Bitlis, *Antakya –Hatay, Köşker –Kırşehir, Yeniköy *Osmaniye -Adana]. 3. Usanmak, bıkmak, yılmak [Yeniköy –Balıkesir, Çanakkale, Bursa, *Akyazı –Sakarya, *Lüleburgaz - Kırıkkale]. 4. İçine kapanmak, neşesi gitmek [*Ermenek -Konya]. 2.Yenilmek [*Bor Niğde] 3. Tutulan oruçtan kuşkulananmak. [*Bor Niğde].

sınmak (III): Sığmak [*Gerze –Sinop, Ömerhacılı *Kaman –Kırşehir, Adana].

sınmak (IV): Doğum yapmak [Çepni *Gemerek -Sivas *Bünyan -Kayseri].

sınmak (V): 1. Beğenmek, imrenmek [Peşman *Daday -Kastamonu]. 2. Alışmak, uymak [Büyükkabaca *Uluborlu -Isparta]. // Tutulan oruçtan kuşkulananmak [*Bor Niğde].

sırtmaa: Sırtmak, gülümsemek.

DS sırtmak: Ayakta durmak, dikilmek [Ezine, Sarayözü –Amasya, Kars]. // Ezerek, büzererek dolaştırmak [Malatya].

sırtmak (II): 1. Sıkıca diktirmek [Adana]. 2. Aralıklı, iri dikişle diktirmek [*Bor -Niğde].

sırtmak (III): Bir şeyin çirkinliği ortaya çıkmak [*Bor -Niğde] 4. Karşı gelmek [Amasya].

sıymaa: 1. Sığmak. 2. *mec.* Birini çekememek.

DS sıymak: Bozmak [Darıveren *Acıpayam Denizli] // Kırmak [Darıveren *Acıpayam Denizli].

sıymak (II): 1. Kabuklu meyvelerin kabuğunu kırmak (ceviz, fındık, badem vb. için) [Denizli, Kuzköy *Bucak –Burdur, Çankırı, Muğla]. 2. Taze fasulyenin kılçıklarını ayıklamak. [Çığırı *Dinar –Afyon, Oğuz *Acıpayam –Denizli].

sızmaa: 1. Yavaş yavaş akmak. 2. Sızmak. 3. Nehir vb. çıkmak, doğmak. 4. Zayıflamak, erimek.

DS sızmak: Hayvan, buzların kırılmasıyla sulara gömülmek [Homa *Çivril -Denizli].

silmaa: 1. Ellerini vb. silmek. 2. Üstünü çizmek.

DS silmek: Rende ile tahtanın pürüzlerini düzeltmek [İstanbul, *Afşin-Maraş] // Sallamak, silmek, silkelemek [Rize, *Perşembe -Ordu].

sivişmaa: İleri doğru kaymak.

DS sivişmek: Gizlice kaçmak, sıvışmak [*Yalvaç –Isparta, *Çal köyleri, Honaz –Denizli, *Urla –İzmir, Kütahya, *Düzce –Bolu, *Akyazı –Sakarya, *Küre –Kastamonu, *Sungurlu –Çorum, Maraş, *Antakya –Hatay, Çağa *Ayaş –Ankara, Köşker –Kırşehir, *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, Civanyaylağı, *Tarsus –İçel].

solumaa: Solumak, nefes alıp vermek.

DS solumak: Dinlenmek [*Eğridir köyleri –Isparta, *Bozdoğan –Aydın, Tepeboz *Karaburun –İzmir, *Taşköprü çevresi –Kastamonu, *İskilip –Çorum, *Merzifon –Amasya, Çilehane *Reşadiye –Tokat, Başhöyük *Kadınhanı -Konya]. // Kendine dert edinmek [*Kalecik -Ankara].

süpürmä: 1. Süpürmek. 2. *mec.* Temizlemek.

DS süpürmek (I): Kaçmak [Fırnis göçmenleri-Maraş].

süpürmek (II): Silmek [Şehli –Giresun, Trabzon].

süpürmek (III): Köpek koyun sürüsünü toparlayıp sürmek[Erzincan].

sürmä: 1. Pulluk veya sabanla toprağı işlemek 2. *mec.* İshal olmak, sulu dışkı çıkarmak

DS sürmek (I): 1. Götmek [Vazıldan *Divriği -Sivas]. 2. İleri itmek, sürmek [*Akkuş -Ordu]. 3. Sürdürmek [*Silifke -İçel]. 4. Kovmak [*Antakya –Hatay, *Bor -Niğde] 5. İzlemek [Kırklareli, *Bor -Niğde]. 6.Direnmek, üstünde durmak [Samsun]. // Kızı gönülsüz, güç kullanarak evlendirmek, kaçırmak [*Eşme Uşak].

sürmek (II): Tos vurmak [*Merzifon -Amasya] // Buğday saplarını dövenle ezmek [*Güdül ve köyleri Ankara].

sürmek (III): Sığırlar çiftleşmek [*Maçka ve köyleri –Trabzon, Gümüşhane].

sürmek (IV): Sürgün olmak. [Keban *Silifke -İçel].

sürtmä: 1. Sürmek, devam etmek. 2. Dayanmak, sabretmek.

DS sürtmek (I): 1. Söylemek, anlatmak [Kesme*Eğridir –Isparta, Kızılcabölük –Denizli, Erbeyli *Bozdoğan, *Nazilli –Aydın, Sancaklıboz *İğdecik –Manisa, *Burhaniye –Balıkesir, Ahi -Muğla].

sürtmek (II): Gizlenmek [Aliköy *Çaycuma -Zonguldak] // Yıpratmak, eskitmek [Uluşiran *Şiran Gümüşhane].

sürtmek (III): Badana etmek [Çilehane *Reşadiye- Tokat].

sürtmek (IV): Zaman öldürerek nedensiz gezip dolaşmak [*Alucra –Giresun, *Bor -Niğde].

süzmää: Süzmek.

DS süzmek (I): Gözden geçirmek, inceleyerek bakmak [*Kandıra –Kocaeli, *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, *Yalvaç Isparta, *Güdül Ankara].

şişmää: 1. Şişmek. 2. Kabarmak. 3. Şişman olmak, şişman olmak.

DS şişmek: Şımarmak //İnatlaşmak [Pınarlıbelen *Bodrum Muğla].

şişmek (I): 1. Onurlanmak, kibirlenmek [İğdecik, Bağılı *Eğridir –Isparta, Burdur, Oğuz *Acıpayam, Bereketli *Tavas –Denizli, İğneciler *Mudurnu –Bolu, Kastamonu, *Kurşunlu –Çankırı, *Merzifon –Amasya, Karkıncık *Artova –Tokat, Trabzon, Salarha –Rize, Bağlıca, Akarsu *Arduç –Artvin, İrişli *Sarıkamış –Kars, Erzincan, *Ağın –Elâzığ, *Arapkir –Malatya, *Kilis – Gaziantep, *Afsin ve köyleri-Maraş, Urfa, Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri *Reyhanlı –Hatay, Koyulhisar, Maksutlu *Şarkışla –Sivas, Çanılı *Ayaş –Ankara, *Bor –Niğde, *Silifke, *Mut köyleri –İçel, *Milâs - Muğla]. 2. Şımarmak, nazlanmak [Bağlıca, Akarsu *Arduç –Artvin, Çanılı *Ayaş –Ankara, *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, *Mut ve köyleri –İçel, *Milâs –Muğla].

şişmek (II): Ölmek [Bağılı *Eğridir –Isparta, İğneciler *Mudurnu –Bolu].

şişmek (III): Uyumak [İğneciler *Mudurnu -Bolu].

şişmek (IV): Halı tellerini birbirine düğümsüz bağlamak [*Bor –Niğde, Bursa].

tanımaa: Tanımak; bilmek; daha önce görmüş olmak.

DS tanımak: Dikkatle bakmak, dikkat etmek [Uluğbey *Senirkent, Bağılı *Eğridir –Isparta, Salda *Yeşilova –Burdur, Yukarı Seyit *Çal –Denizli, *Bozdoğan, Yazırlı *Nazilli –Aydın, *Alaşehir –Manisa, Akarsu *Arduç – Artvin, *Ermenek –Konya, *Tarsus, Yanpar *Mersin, *Mut ve köyleri –İçel, *Gazipaşa –Antalya, *Lüleburgaz -Kırıkkale]. // Denemek, sınamak [Uluğbey *Senirkent, *Eğridir ve köyleri –Isparta, Söğüt, -Denizli, Yazırlı *Nazilli –Aydın, *Bornova –İzmir, *Alaşehir -Manisa].

taramaa: 1. Taramak, fırçalamak. 2. Yün taramak, keten taramak.

DS taramak: İyice yoklayarak, araştırarak geçmek [Niğde]. // İyice araştırmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

tısıtmaa: Korkmak, tırsamak.

DS tısıtmak: Yellenmek, gaz çıkarmak [Kars ve köyleri].

uçmaa: Uçmak.

DS uçmak: Bir şeyi çok isteyerek, sevinerek yapmak, yapmaya ivmek [*Bor -Niğde]. // Çok üşümek [Ağlı *Küre -Kastamonu].

ulamaa: 1. Birleşmek, ulamak. 2. Ekleme, ilave etme.

DS ulamak: Ulumak [Vazıldan *Divriği -Sivas].

ulaşmaa: Hastalık bulaşmak.

DS ulaşmak: Varmak, kavuşmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

ulaşmak (I): Nişanlanmak [*Kurşunlu –Çankırı, Zincidere *Güdül -Ankara].

ulaşmak (II): Takılmak, şaka yapmak [*Tavas -Denizli].

ulumaa: Ulumak.

DS ulumak: Çürümek, ezilmek, kokmak [Derecine *Bolvadin –Afyon, *Ereğli –Konya, İçel].

uslanmaa: Uslanmak, akıllanmak.

DS uslanmak: Büyümek, eğitilmiş olmak [Şehli *Piraziz -Giresun].

uyumaa: Uyumak.

DS uyumak: Kan pıhtılaşmak [*Bor Niğde].

uzamaa: Uzamak.

DS uzamak: Gitmek [*Gönen -Balıkesir].

uzlaşmaa: 1. Uzlaşmak. 2. Sözleşmek, mutabık kalmak.

DS uzlaşmak: Ara açılmak [İğdecik -Isparta].

üleştirmää: İkram etmek, bölüp dağıtmak.

DS üleştirmek: Paylaştırmak, bölüştürmek [Kumdanlı *Yalvaç Isparta, *Susurluk Balıkesir, Saraycık, *Altıntaş Kütahya, Kastamonu ve çevresi, Çilehane *Reşadiye Tokat, Tekeler *Silifke İçel].

ürkmää: Bir şeyden korkup sıçrayarak, ürkmek.

DS ürkmek: Saç taranırken zorlama sonucu kopan tellerin dibinde kellik olmak [Kumdanlı *Yalvaç Isparta].

ürkmek (I): Yıkmak, çökmek [*Kandıra –Kocaeli, *Gerze –Sinop, Samsun, *Perşembe köyleri –Ordu, Giresun].

ürkmek (II): Yara, başka yerlere sıçramak [*Eğridir köyleri –Isparta, Eskişehir köyleri, *Perşembe köyleri –Ordu, Çiftepınar *Mersin -İçel].

ürkmek (III): Sırçan denilen iğden çıkma bükülmüş iplik topağı, birbirine karışmak, dolaşmak [İğneciler *Mudurnu -Bolu].

üşenmää: Üşenmek.

DS üşenmek: Gıdıklanmak, huylanmak [*Sungurlu –Çorum, Amasya, Malatya, Gaziantep, *Afşin ve köyleri, -Maraş, Kuzuculu *Dört Yol -Hatay] // Gücenmek [Kars].

üşenmek (I): Korkmak [Uluşiran *Şiran Gümüşhane].

üşenmek (II): Usanmak [Uluşiran *Şiran Gümüşhane].

yadırgamaa: Vazgeçmek.

DS yadırgamak: Alışmamak, yabancılik çekmek [*Kula Manisa, Çorum, Yozgat ve çevresi, *Güdül ve köyleri Ankara, *Mucur Kırşehir].

yakmaa: 1. Yakmak. 2. Soba yakmak.

DS yakmak (I): Alıştırmak, ısıdırıp sevdirmek [Uluğbey *Senirkent, *Eğridir köyleri –Isparta, Kurna –Burdur, Oğuz, Darıveren*Acıpayam –Denizli, *Lapseki –Çanakkale, *Sivrihisar, Tokat –Eskişehir, *Merzifon köyleri –Amasya, Küçük İsa *Zile –Tokat, Şeyhler *Ulubey –Ordu, *Gemerek –Sivas, Genezin *Avanos –Nevşehir, *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, Navdalı *Mut –İçel, Güzelsu *Akseki -Antalya].

Yakmak (II): Önemli olaylar, acılar, ayrılıklar, seviler üstüne türkü, ağıt yapmak, düzmek [Uluğbey *Senirkent, Bağlılı, Anamos *Eğridir –Isparta, *Bozdoğan –Aydın, Narlıdere –İzmir, *Alaşehir –Manisa, *Emet –Kütahya, *Sivrihisar, Tokat Eskişehir, *Kandıra –Kocaeli, *Düzce –Bolu, *Taşköprü, -Kastamonu, *Merzifon köyleri –Amasya, *Hasankale –Erzurum, Maksutlu *Şarkışla –Sivas, Genezin *Avanos –Nevşehir, *Bor –Niğde, *Ermenek –Konya, *Milas -Muğla].

yakmak (III): Sürmek, koymak (kına için) [*Bor -Niğde].

yakmak (IV): Oyunda yenmek, oyun dışı yapmak [*Maçka -Trabzon].

yalamaa: Yalamak.

DS yalamak: Sıyırarak berelemek [İncekum *Silifke -İçel]. // Yağlamak [Doğu Trakya].

yamulmaa: Körü körüne taklit etmek, maymunluk etmek.

DS yamulmak: Eğrilmek, eğilip bükülmek [*Alaşehir –Manisa, Trabzon, Ceylân *Lüleburgaz -Kırklareli]. // Eğrilmek, çarpılmak [*Güdül ve köyleri Ankara].

yapışmaa: 1. Yapışmak, yapışkan bir maddeye bulanmış olan bir şey ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak. 2. *mec.* Birini rahatsız etmek, peşini bırakmamak, bıktırmak.

DS yapışmak: Sıkıca tutmak, tutunmak [Erzurum].

yaraşmaa: Yaraşmak, yakışmak, uymak.

DS yaraşmak: Yaran dokunmak [İsabey *Çal -Denizli].

yolmaa: Yolmak, çekip koparmak, çekerek yerinden çıkarmak.

DS yolmak: Koparmak, biçmek; fahiş kazanç elde etmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

yolmak (I): Tırmalamak, yırtmak [*Bor -Niğde].

yolmak (II): Parasını çekmek, ütmek [Çepni *Gemerek –Sivas, Bahçeli *Bor, -Niğde].

yortmaa: Kovalamak.

DS yortmak: Çalımla yürümek [Kayseri ve köyleri] // Şımarıkça davranmak, gezip dolaşmak [Bor –Niğde, Tunaboyu, Bulgaristan] // Koşmak [Ayvagediği *Mersin -İçel].

yummaa: Yummak, gözünü kısarak kapatmak.

DS yummak (I): Çukuru toprakla doldurmak [*Eğridir köyleri –Isparta, Cumalıkızık -Bursa].

yummak (II): Ortadan kaldırmak, yok etmek [Kayseri, Konya].

1.3. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİÇİMİ FARKLI ANLAMI AYNI VE YAKIN BASİT OLAN FİİLLER

Bu bölümde Gagavuz Türkçesi ve Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki ses değişiklikleri olan basit fiiller alfabetik sıraya göre verilerek aynı ve yakın olan anlamları gösterilmiştir. Fiillerde görülen ses olayları “3.1.1. Gagavuz Türkçesindeki Basit Fiillerde Ses Olayları” bölümünde verildiğinden burada ayrıca üzerinde durulmamıştır.

aalamaa: Ağlamak, gözyaşı dökmek. **DS ağlamak:** Ağlamak [Zara –Amasya, *Bor -Niğde].

DS Diğer Anlamları: ağlamak (I): Kesilen bağ çubuğunun budanan yerinden özsuyu akmak [Zara –Amasya, *Bor –Niğde].

ağlamak (II): Tarlayı çitle çevirmek [Bursa].

aarmaa I: Acı duymak, ağrı hissetmek. **DS ârmak:** Ağrımak [Anaraş *Sürmene - Trabzon].

aarmaa II: 1. (*esk.*) Aydınlanmak.

2. (*az*) Hasta olmak. **DS ağarmak:** (yüz) Rengi kaçmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

3. Saç beyazlaşmak. **DS ağarmak:** Beyazlaşmak.

DS Diğer Anlamları: Rengi açık hâle gelmek. // Ekinlerin olgunlaşması [Genek -Çankırı].

annamaa: Anlamak. **DS anlamak:** Anlamak, idrak etmek [Başhöyük *Kadınhanı - Konya].

DS Diğer Anlamları: Hayvanlar toprakta yatıp yuvarlanmak [Kuşbaba *Bucak –Burdur, *Çal –Denizli, Mulaka *Maçka –Trabzon, *Ermenek köyleri -Konya köyleri, *Silifke, *Mut köyleri, Köseçobanlı *Gülнар, -İçel, Çomaklı *Korkuteli, *Gazipaşa köyleri -Antalya].

baarmaa: 1. Bağırmaq. **DS bârmak:** Bağırmaq [Gaziantep]. **barmak:** Bağırmaq [Kırşehir, Ordu]. **bağırmaq:** Bağırmaq [Erzurum].

2. Çağırarak, seslenmek.

3. Azarlamak, paylamak.

DS Diğer Anlamları: Ağlamak [İğneciler *Mudurnu -Bolu].

beenmää: 1. Beğenmek, iyi bulmak, uygun görmek. **DS beğenmek:** Uygun görmek [Kula Manisa].

2. Birbirini sevmek.

borsumaa: Çürümek, kokmak. **DS porsumak:** Ekşimek, kokmak. [Keskin – Eskişehir, *Afşin –Maraş].

buumaa: 1. Boğmak. **DS boğmak:** Boğmak, boğarak öldürmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Suda boğmak.

DS Diğer Anlamları: Torba, kese, çuval gibi şeylerin ağzını bağlamak [İzmir, İncekum *Silifke, *Mut -İçel]. // Ağaç kütüklerini enine parçalamak [*Bor -Niğde].

büümää: Büyüme, yetişme. **DS büyüme:** Büyüme [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Donmak, üşümek [*Fatih -İstanbul].

çaarmaa: 1. Yüksek sesle seslenmek. **DS çağırarak:** Çağırarak [Erzurum].

2. Gürültü çıkartmak; yayagara etmek.

3. Davet etmek.

DS Diğer Anlamları: Söylemek [Erzurum].

daalmaa: 1. Dağılmak. **DS dağılmak:** Dağılmak [Diyarbakır].

2. Serpilmek, dökülmek.

daatmaa: 1. Dağıtmak. **DS dağıtmak:** Dağıtmak [Diyarbakır, Erzurum].

2. Düzeni bozmak.

3. Paylaştırmak, dağıtmak.

4. Feshetmek.

dakmaa: 1. Takmak, iliştiirmek. **DS takmak:** Takmak [Doğu Trakya].

2. Üzerine takmak.
3. Giymek, kuşanmak.
4. Yerine koymak.
5. Ad koymak.

DS Diğer Anlamları: Gagalamak [Arpaköy -Ordu].

diişmää: 1. Başka bir biçime girmek.

2. Kıyafet değiştirmek, üstünü değiştirmek. **DS değişmek:** Değişmek, değiştirmek [Erzurum, Kars].

DS Diğer Anlamları: Aynı değerde olmak [*Sivrihisar -Eskişehir].

dinnenmää: Dinlenmek. **DS dinlenmek:** Dinlenmek [Diyarbakır].

dooramaa: Doğramak, küçük parçalara ayırmak. **DS doğramak:** Doğramak [Erzurum].

duuma: 1. Doğmak. **DS doğmak:** Doğmak, doğurmak [Erzurum].

2. Çıkmak, doğmak.
3. Ortaya çıkmak.

düümää: 1. Dövmek. **DS dövmeç:** Dövmek [Uşak].

2. Yenmek.
3. Karıştırmak.
4. Tane durumundaki nesnelere bir araçla ezerek un durumuna getirmek, öğütmeç.

edemää: 1. Hayvanı yularından tutup gezdirmek. **DS yedemeç I:** Bir kimsenin elinden tutup götürmeç, bir hayvanı yedeğe alıp çekmeç [*Eğridir ve köyleri, *Gelendost –Isparta, *Düzce –Bolu, *Çarşamba –Samsun, Manisa, Karahisar, Talaş –Kayseri].

2. *mec.* Kandırmaç.

edenmää: Edinmeç, sahiplenmeç. **DS edinmeç:** Almaç, sahiplenmeç [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

enmää: Yenmek, kazanmak. **DS yenmek:** Yenmek; kazanmak; üstün gelmek [Erzurum].

DS Diğer Anlamları: İnmek [Karakoyunlu, Şağamon –Kars, Erzurum, *Antakya –Hatay, Çandırlar –Adana, Elâzığ ve yöresi]. // Mola vermek [Çüngüş, Çermik Diyarbakır].

etmää I: 1. Yetmek, yeterli olmak. **DS yetmek:** Kâfi gelmek [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Değerli olmak.

DS Diğer Anlamları: // Yapmak [Çüngüş, Çermik Diyarbakır]. // Yetişmek, büyüyüp olgunlaşmak [Kırşehir]. // Varmak, erişmek [Arpaçay - Kars].

falamaa: Ufalamak. **DS ufalamak:** Küçük parçalara ayırmak [Çüngüş, Çermik Diyarbakır].

giimäa: Giymek. **DS giymek:** Giymek [Erzurum].

haşlamaa (II): Aşılmak, ağaç aşılmak. **DS aşlamak (II):** Ağaç aşılmak. **aşlamak (III):** 1. Aşı yapmak [Kalafka –Trabzon, *Şavşat köyleri –Artvin, Bahçeli, *Bor -Niğde]. 2. Sebze fidesi dikmek [Büyükyenice *Osmaneli -Bilecik].

DS Diğer Anlamları: aşlamak (I): Katmak, karıştırmak. [*Eşme –Uşak, Akçaşar *Eğridir –Isparta, Karamanlı *Tefenni –Burdur, *Alaşehir –Manisa, *Sivrihisar –Eskişehir, *Kandıra, *Akyazı –Kocaeli, *Safranbolu,, *Bartın –Zonguldak, *İnebolu –Kastamonu, Çankırı, *Merzifon ve köyleri, Varay –Amasya, *Zile -Tokat, Ordu ve köyleri, Mağura, Kisarna, *Maçka, Kalafka –Trabzon, Sobran –Gümüşhane, Rize, *Hopa –Artvin, Erzurum, Sivas, Yozgat, Çanılı *Ayaş, Çalış *Haymana –Ankara, *Bünyan, -Kayseri, Bahçeli *Bor –Niğde].

aşlamak (II): 1. Yün giysilerin yırtık yerlerini örmek. 2. Yamamak [Tepeköy *Torbalı -İzmir, Manisa, Ordu ve köyleri, Düzköy *Keşap –Giresun, Trabzon ilçe ve köyleri, Gümüşhane ve köyleri].

ilmäa: Eğilmek. **DS eğilmek:** Eğilmek [Diyarbakır].

DS Diğer Anlamları: Kurnaz olmak [Körküler - *Yalvaç -Isparta].

iirenmäâ: İğrenmek, nefret etmek. **DS irenmek:** İğrenmek [Erzurum]; irenmek “iğrenmek” [Erzurum].

imää: 1. Yemek yemek. **DS yemek:** Yemek [Diyarbakır, Doğu Trakya, Erzurum]. 2. Bir şey yemek [Uşak].

2. *mec.* İmha etmek, yok etmek.

DS Diğer Anlamları: Öldürmek [Trabzon].

ipramaa: 1. Terlemek.

2. Eskimek, yıpranmak. **DS yıpramak:** Yıpranmak, eskimek [Denizli].

kaurmaa: Kavurmak, kızartmak. **DS kavurmak:** Kavurmak [Diyarbakır].

saurmaa: 1. Rüzgâr şiddetle eserek bir şeyi dağıtmak, savurmak. **DS savurmak:** Savurmak [Çüngüş, Çermik Diyarbakır]; Saurmak; savurmak [Uşak].

2. Harman savurmak, çalkalamak.

3. Biçilmiş otları evirip çevirmek.

4. Havaya kaldırmak, uçurmak.

sauşmaa: Bulunduğu yerden dikkat çekmeden gitmek, savuşmak, kaçmak. **DS savuşmak:** Savuşmak, kaçmak [Diyarbakır]. // Sıvışmak, gitmek [Keban Baskil Ağın Elazığ] // Bulunduğu yerden aceleyle gizlice ayrılmak [Malatya].

sormaa: Sormak, soru sormak; sorgulamak. **DS sôrmak:** Soru sormak [Uşak].

Diğer Anlamları: Emmek [*Nazilli, *Bozdoğan –Aydın, *Menemen, *Urla –İzmir, *Kırkağaç -Manisa, Zeytinli *Edremit –Balıkesir, Tavaklı *Ezine –Çanakkale, Kütahya, Mahmudiye –Eskişehir, *Kandıra –Kocaeli, Sandallar *Devrek –Zonguldak, *Osmancık –Çorum, *Boyabat –Sinop, Çakıralan *Havza –Samsun, *Zile –Tokat, *Ulubey, *Gölköy Bayadı, -Ordu, *Ahlat –Van, *Birecik –Urfa, Maksutlu *Şarkışla –Sivas, *Bodrum -Muğla]. // Soğurmak: İçine çekmek, emmek [Malatya].

sölemää: Söylemek. **DS söylemek:** Söylemek [Diyarbakır].

süümää: Sövmek. **DS sövmek:** Sövmek [Uşak].

tükenmäâ: Tükenmek. **DS dükenmek:** Tükenmek [Güney-Batı Anadolu].

uumaa: 1. Ovmak, ovalamak. **DS ovmak:** Ovmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü].

2. Masaj yapmak.

üüşmää: Her yandan toplanmak, üüşmek. **DS üüşmek (I):** 1. Bir yere toplanmak, üüşmek [Manisa ve çevresi, Akyazı –Sakarya, Mudurnu –Bolu, İstanbul, Kurşunlu –Çankırı, Merzifon köyleri –Amasya, Polatlı -Ankara].

DS Diğer Anlamları üüşmek (I): 2. Bir kişiye topluca saldırmak. 3. Köpekler havlayarak saldırmak. [İğneciler *Mudurnu –Bolu, Aliköy *Çaycuma – Zonguldak].

1.4. GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİ İLE TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BİÇİMİ VE ANLAMI FARKLI OLAN BASİT FİİLLER

Bu bölümde Gagavuz Türkçesi yazı dilinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında biçimi ve anlamı farklı olan basit fiiller alfabetik sıraya göre verilmiştir. Fiillerde görülen ses olayları “3.1.1. Gagavuz Türkçesindeki Basit Fiillerde Ses Olayları” bölümünde verildiğinden burada ayrıca üzerinde durulmamıştır.

aamaa: (*esk.*) Buharlaşmak, uçup gitmek.

DS ağmak: Yükselmek, yukarı çıkmak [İncesu *Dinar -Afyon Karahisar, *Eşme çevresi -Uşak, Körküler *Yalvaç, *Gelendost köyleri, Yassıviran *Senirkent, Senir, Y. Bademli *Şarki Karaağaç, Sübüova, Yakaköy, -Isparta, Çandır, Karamanlı, *Tefenni, Örencik, Kayadibi *Yeşilova -Burdur, Kelekçi *Acıpayam ve köyleri, Ekse, Dedeköyü *Çal, Çıtak, Bulkaz *Çivril, *Buldan ve köyleri, *Sarayköy köyleri, Honaz -Denizli, Eğridere *Kuyucak, Sürez *Bozdoğan -Aydın, Tepeköy *Torbalı, İncecikler, Bölcek *Bergama -İzmir, Minnetler *İvrindi -Balıkesir, Yenice *Emet, -Kütahya, *Sivrihisar, Bozan -Eskişehir, Bolu, *İnebolu köyleri -Kastamonu, *Çerkeş, -Çankırı, Çorum, İnallı, *Ayancık -Sinop, *Bafra -Samsun, *Merzifon ve köyleri -Amasya, *Zile -Tokat, *Mesudiye köyleri, Danışman, *Fatsa, Uzunmusa -Ordu, Trabzon, Elâzığ, *Halfeti, -Urfa, *Gürün -Sivas, Küçükboynul -Yozgat, *Ayaş -Ankara, Sarılar *Avanos -Kırşehir, *Ulukışla, *Bor -Niğde, Amuva, Sarıvadi, *Ermenek, Engili *Akşehir, -Konya, *Kadirli, *Karaisalı -Adana, *Anamur, Tekeler, *Silifke, -İçel köyleri, Karadere *Gündoğmuş, *Akseki, Sidek *Kaş, Güzelsu *Elmalı, *Gazipaşa köyleri -Antalya, Gölcük -Muğla, Edirne].

aaramaa: Aramak.

DS aramak: Bela bulmaya çalışmak, aranmak. [Dereçine *Sultandağı Afyon].

autmaa: Yalan söylemek, kandırmak.

DS avutmak: Savmak, yolcu etmek [*Tirebolu -Giresun].

damnamaa: Damlamak.

DS damlamak (I): 1. Akla gelmek, bir şeyi olmadan önce sezmek [Samsun, Trabzon ve köyleri, *Bor -Niğde]. 2. Bir iş yapılırken üstüne gelmek [Kütahya].

damlamak (II): Dam akmak [Yakaköy *Gelendost –Isparta, Denizli, Beşikdüzü, *Vakfikebir –Trabzon, Uluşiran *Şiran –Gümüşhane, İğdeli *Gemerek, *Zara -Sivas].

damlamak (III): Hapsedilmek [Kütahya].

diimää: Değmek, dokunmak.

DS değmek (I): Miras kalmak [Cebel *Eğridir –Isparta, *Sarayköy köyleri –Denizli, Eymir, *Bozdoğan –Aydın, *Alaşehir –Manisa, Kütahya, Tokat –Eskişehir, *Kurşunlu, Saray –Çankırı, Ordu ve köyleri, Trabzon, *Bor –Niğde, Dere *Mut –İçel, Güzelsu *Akseki –Antalya, *Milas -Muğla].

değmek (II): Olmak, olgunlaşmak (meyve ve çıban) [-Kastamonu, Azerî köyleri –Amasya, *Zile –Tokat. *Alucra, *Şebinkarahisar –Giresun, Gümüşhane, Rize, Erzincan ve köyleri, Bitlis, Kesirik –Elâzığ, *Arapkir –Malatya, *Koyulhisar –Sivas, Kayseri, Muğla].

dokuşmaa: 1. Dokunmak, değmek. 2. Çatışmak, kavga etmek.

DS tokuşmak: Baş başa vuruşmak [Burdur, *Güdül ve köyleri Ankara, Kırcaklı *Nazilli Aydın, *Fethiye Muğla].

ensemää: Yenmek, kazanmak, üstün gelmek.

DS yensemek: Aşağılamak, ezmek, yenmek [Balıkesir ve çevresi, *İznik –Bursa, Tokat –Eskişehir, Edirne].

iilenmää I: Eğlenmek.

DS eğlenmek: Acele etmemek [*Antakya -Hatay].

iiilmää: Eksilmek, azalmak.

DS eksilmek: Karakter ve onurundan bir şeyler kaybetmek [Rize çevresi].

iişimää: Ekşimek.

DS ekşimek (I): Surat asmak [Kars].

kauşmaa: 1. Güneş, ay vb. batmak. 2. Göz önünden kaybolmak. 3. *mec.* Söz vb. sona gelmek. 4. *mec.* Ölmek.

DS kavuşmak: Vuslata ermek, kavuşmak [Artvin Yusufeli Uşhum köyü]. // Kapışmak, kavga veya güreşe tutuşmak [Rize]. // Ulaşmak [Çüngüş, Çermik Diyarbakır].

saamaa: 1. Sağmak. 2. *mec.* Soymak.

DS sağmak (I): Makara ya da yumaktaki iplik ve iplerin bir ucundan tutarak bunların bir bölümünü ya da hepsini boşaltmak, çözmek [Derince - İzmit – Kocaeli, Merzifon ve köyleri –Amasya, Tirebolu –Giresun, Gaziantep, Ermenek -Konya].

sağmak (II): Hastalık ya da yara iyileşmek [Çerkeş –Çankırı, Cimşit – Balâ – Güdül - Çanlı - Ayaş Keşanuz –Ankara, Niğde].

sağmak (III): 1. Akmak, kaymak, aşağıya doğru hızla inmek [Balçova - İzmir]. 2. Bir şeyi kucaklayarak yukarı çıkarmak [Çankırı]. 3. Bir şeyi atmak [Burdur].

suumaa: 1. Soğumak. 2. *mec.* Soğumak.

DS soğmak (I): Yenmek, ütmek [İrişli, Bayburt, Sarıkamış- Kars].

soğmak (II): Üzmek, baskı yapmak (yürek sözcüğüyle birlikte kullanılır) [Avanos -Nevşehir].

üürenmäa: 1. Eğitim almak. 2. Öğrenmek, yetenek, beceri kazanmak.

DS öğrenmek: Bir şeye alışmak, bir şeyi alışkanlık durumuna getirmek [*Kilis –Gaziantep, Maraş, Gâvurdağı *Cebelibereket -Adana].

üütmäa: Öğütmek.

DS öğütmek (I): 1. Hamuru yoğurduktan sonra mayalanmaya bırakmak [Eyüp -İstanbul]. 2. Sütü yoğurt yapmak için mayalamak, uyutmak [Tavas - Denizli].

öğütmek (II): Kusarken ses çıkarmak [Adana].

yaanmaa: Tehdit etmek.

DS yanmak: Yanmak [Diyarbakır], yanmak, mahvolmak [Doğu Trakya],
Yontmak [Rize]

yanmak (I): 1. Sevdalanmak [Tavas –Denizli, Bozdoğan –Aydın, Alaşehir –
Manisa, Milas -Muğla]. 2. Candan, içten üzölmek [Alaşehir -Manisa].
3.Derdine ortak olmak [Kıbrıs].

yanmak (II): Oyunda yanlış yapmak, oyun dışı olmak [Maçka -Trabzon].

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GAGAVUZ TÜRKÇESİ YAZI DİLİNDE OLUP TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA BULUNMAYAN BASİT FİİLLER

Gagavuz Türkçesi yazı dilinde kimi basit fiillerin Türkiye Türkçesi Ağızlarında olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmada basit fiillerin mukayesesinde *Derleme Sözlüğü* ile sınırlı kalındığından, söz konusu fiillerin yapılan yeni çalışmalarda geçip geçmediği araştırılmamıştır. Bu bölümde *Derleme Sözlüğü*'nde geçmeyen basit fiiller verilmiştir.

adamaa: 1. Adamak. 2. Söz vermek. 3. Adak adamak. 4. İthaf etmek.

aldanmaa: 1. Aldanmak, yanılmak. 2. Dikkati dağılmak.

başarmaa: Başarmak, başarıyla bitirmek.

becermää: Becermek, yapabilmek.

beklemää: 1. Beklemek. 2. Korumak, gözetmek.

budamaa: Budamak, kesmek.

buuşmaa: 1. Boğuşmak. 2. Vuruşmak, dövüşmek. 3. Hırlaşmak, boğuşmak (köpekler).

büüremää: Bağırarak, haykırmak.

çiinemää: 1. Çiğnemek, basmak. 2. Düzleştirmek. 3. Yoğurmak.

çisemää: Çiselemek, yağmur yağmak.

çismää: 1. Çiselemek, yağmur yağmak. **bk. çisemää.** 2. Fıskırmak.

çömelmäa: Çömelmek, aşağı inmek.

çürümää: 1. Çürümek. 2. Berbat olmak.

didinmäa: Vuruşmak, dövüşmek.

dizmää: 1. Dizmek. 2. Kurmak, inşa etmek. 3. Saymak, sayıp dökmek.

dokunmaa I: Dokunmak.

dokunmaa II: 1. Dokunmak, temas etmek. 2. *mec.* Musallat olmak. 3. Vurmak.

döşemää: Sermek, yaymak.

düüşmäa: 1. Dövüşmek. 2. Mücadele etmek, kavga etmek.

emzirmää: Emzirmek.

eskimää: 1. Eskimek, yıpranmak. 2. *mec.* Alışmak. 3. Ekşimek, bozulmak.

esnemää: Esnemek.

eşermää: Yeşermek, yeşile dönmek.
geerimää: Geçirmek, kusmak.
güreşmää: Güreşmek, rekabet etmek.
harcamaa: Harcamak, tüketmek.
haşlamaa I: Haşlamak.
ıştırmaa: Taşımak; kullanmak, giymek.
ïilenmää II: İyileşmek, daha iyi olmak.
incelemää: İncelemek, keşfetmek.
innemää: İnlemek.
irmää: 1. Dikişi kesmek, koparmak. 2. Aşındırmak.
işitmää: İşitmek, duymak.
kemirmää: Kemirmek, ısırarak.
kırkmaa: 1. Saç kesmek. 2. Soymak.
kıskanmaa: 1. Kıskanmak. 2. Gıpta etmek. 3. Cimrilik etmek.
kişnemää: Kişnemek.
mahkurmaa: Homurdanmak.
osurmaa: Gaz çıkartmak.
oyalamaa: Oyalamak.
ödemää: Ödemek.
püskürmää: Püskürmek.
saçmaa: Ekmek (ekin), Tohum atmak.
sapmaa: Sapmak.
sarsmaa: 1. Sarsmak. 2. Titremek 3. *mec.* Tahrik etmek.
sataşmaa: Sataşmak, alışmak.
savaşmaa: Savaşmak, kalkışmak.
semirmää: Şişmanlamak.
sıkmaa: 1. Sıkmaq. 2. Daralmak. 3. Sıkmaq; basmak. 4. Basmak.
suamaa: 1. Sivamak. 2. Kıvırmak, çemremek.
susmaa: Susmak, sessiz olmak.
sümkürmää: Sümkürmek.
taşmaa: 1. Taşmak. 2. Kaçmak.

tepremää: 1. Titremek. 2. İrkilmek.

tükürmää: Tükürmek.

türümää: Alışmak.

üünmää: Övünmek.

yaratmaa: Yaratmak.

yıslamaa: 1. Islamak. 2. Sulamak.

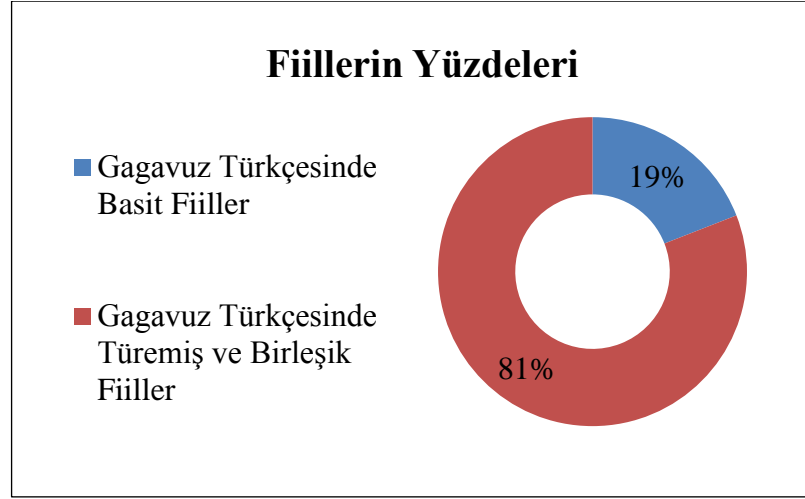
yuvarlamaa: Yuvarlamak, rulo yapmak.

SONUÇ

Çalışma, bugüne kadar Gagavuzca hazırlanmış en kapsamlı hazırlanmış sözlüklerden “*Gagavuzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagavuzça-Rusça-Romınca Sözlük* (2002)” esas alınarak hazırlanmıştır.

Bu iki sözlük Gagavuz dilini tamamen kapsayan bir Gagavuz Türkçesi sözlüğü olmadığı için bu çalışma sınırlı malzeme ile çalışılıp tamamlanmıştır. Sözlüklerde geçen basit fiillerin anlamlarından hareketle Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki basit fiillerin biçimleri ve anlamları mukayese edilmiştir.

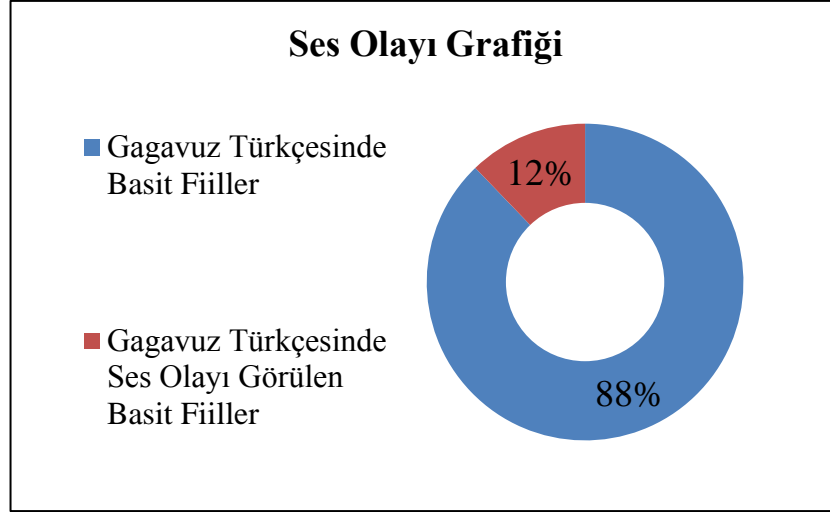
Sözlüklerde 2622 adet fiil geçtiği tespit edilmiştir. Bu fiillerden 500 (%19) adeti basit, 2122 (%81) adeti ise türemiş ve birleşik fiilleri oluşturmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır:

1. Birinci bölümde “Gagavuzlar”, “Gagavuzların Adı”, “Gagavuz Türkçesi”, “Fiil” ve “Yapım Ekleri” olmak üzere beş alt bölümden oluşmaktadır.

“Gagavuzlar” ve “Gagavuzların Adı” bölümlerinde konuyla ilgili kısaca bilgi verilmiştir. “Gagavuz Türkçesi” bölümünde önce Gagavuz Türkçesinin ses ve ses özellikleriyle ilgili kısa bilgi verildikten sonra çalışmada tespit edilen basit fiillerde görülen ses olayları ayrıntılı olarak verilmiştir. Çalışmada ses olaylarının görüldüğü 75 (%12) adet basit fiil tespit edilmiştir.

Gagavuz Türkçesinde tespit edilen basit fiiller Türkiye Türkçesi Ağızları ile karşılaştırıldığında bu fiillerin bir kısmının biçimsel yönüyle tamamen aynı (%88) olduğu görülürken diğer bir kısmında ise ünlü düşmesi, ünlü türemesi, ünlü yuvarlaklaşması, ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi, ünsüz değişimleri vs. gibi ses olayları (%12) görülmektedir.

“Fiil” bölümünde, fiille ilgili araştırmacıların görüşleri verilip basit ve türemiş fiiller ele alınmıştır. Sözlüklerde geçen 2122 türemiş fiil incelendikten sonra isimden fiil yapma ekleri ile fiilden fiil yapma ekleri tespit edilmiştir. Böylece *isimden fiil* ve *fiilden fiil türeten* şu ekler tespit edilmiştir.

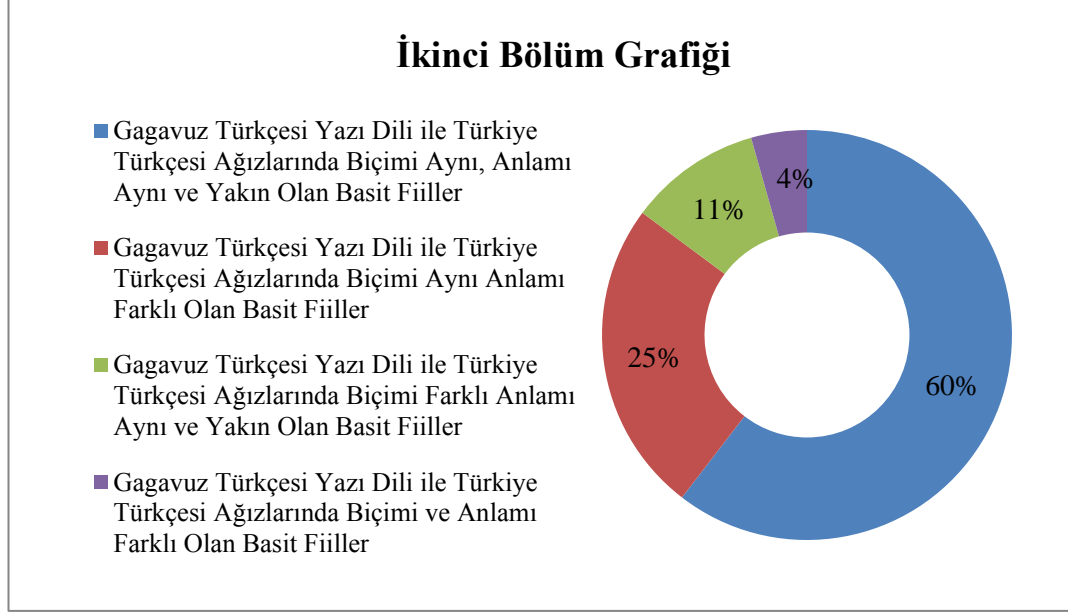
İsimden fiil yapan ekler: +A-, +(A)l-, +(A)n-, +(A)r-, +(A)ş-, +(A)t-, +dA-, +I- / +U-, +IrgA(n)-, +(I)k- / +(U)k-, +kIr- / +kUr-, +lA- (+nA-), +lAn-, +nAn-, +lAş- / +nAş-, +lAt- / +nAt-, -(I)msA- / -(U)msA-, +sA-, +sı-

Fiilden fiil yapan ekler: -AlA-, -Ar-, -ç-, -DIr- / -DUr-, -Gun-, -gut-, -I- / -U-, -l-, -mA-, -mAş-, -(I)msA- / -(U)msA-, -n- / -(I)n- / (U)n-, -(I)r- / -(U)r-, -p-, -re-, -se-, -(I)ş-, -IştIr- / -UştUr-, -t-, -(I)z- / -(U)z-

Bu tespitler doğrultusunda yapım eklerinin İsimden Fiil Yapma Ekleri bölümünde N. Özkan'ın çalışmasında geçen +lê-, +lä- eki çalışmamızda geçmemektedir.

2. İkinci bölümde Gagavuz Türkçesi yazı dilinde bulunan basit fiiller Türkiye Türkçesi Ağızlarında geçen basit fiillerle biçim ve anlam açısından mukayese edilmiştir. Basit fiillerin mukayesesinde *Derleme Sözlüğü* ile sınırlı kalınmıştır.

Yapılan mukayese sonucunda Gagavuz Türkçesindeki basit fiillerin gerek biçim gerekse anlam açısından Türkiye Türkçesi Ağızları ile olan ortak ve farklı yönleri belirlenmiştir.

Grafikte de görüldüğü üzere Gagavuz Türkçesindeki basit fiillerde 220 (%60) fiilin biçimi ve anlamı aynı, 90 (%25) fiilin biçimi aynı anlamı farklı, 38 (%11) fiilin biçimi farklı anlamı aynı, 16 (%4) fiilin ise biçimi ve anlamı farklıdır.

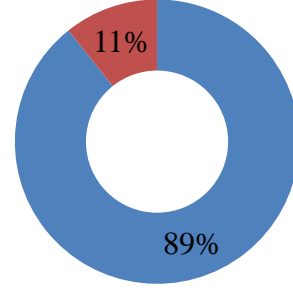
Gagavuz Türkçesindeki basit fiiller anlamları bakımından Türkiye Türkçesi Ağızları ile karşılaştırıldığında toplam 258 (%71) basit fiilin aynı veya yakın anlama sahip olduğu, 106 (%29) basit fiilin ise tamamen farklı anlamlar barındırdığı görülmektedir. Bu veriler bize Gagavuz Türkçesindeki birçok basit fiilin Türkiye Türkçesi Ağızlarında kullanılan basit fiillerin anlamlarıyla örtüştüğünü göstermektedir.

Gagavuz Türkçesindeki basit fiillerin Türkiye Türkçesi Ağızlarından *Diyarbakır*, *Doğu Trakya* ve *Artvin Yusufeli Uşum Köyü* ağızlarıyla daha fazla ortaklık gösterdiği dikkati çekmektedir.

3. Üçüncü bölümde, Gagavuz Türkçesinde olup da Derleme Sözlüğü'nde geçmeyen basit fiiller 1. Gagavuz Türkçesi Yazı Dilinde Basit Fiiller 2. Derleme Sözlüğü'nde Geçmeyen Basit Fiiller olarak yer almaktadır.

Üçüncü Bölüm Grafiği

- Gagavuz Türkçesindeki Basit Fiiller
- Derleme Sözlüğü'nde Bulunmayan Basit Fiiller

Görüldüğü üzere Gagavuz Türkçesinde olup da *Derleme Sözlüğü*'nde geçmeyen 60 (%11) basit fiil bulunmaktadır. Türkiye Türkçesi Ağızlarıyla ilgili yapılacak geniş araştırmalar sonucunda bu sayının azalacağı kanısındayız.

Sonuç bölümünün ardından *Gagauzça - Rusça - Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça - Rusça - Romınca Sözlük* (2002)'te tespit edilen 500 adet basit fiil sözlükte verilen Rusça anlamlarından Türkiye Türkçesine çevrilerek alfabetik sıraya göre verilmiştir.

Sonuç olarak çalışmamızla elde ettiğimiz veriler gösteriyor ki Oğuz grubu içerisinde yaşayan Gagavuz Türkçesi ve Türkiye Türkçesi anlam bakımından mukayese edildiğinde kelimeler çoğunlukla aynı anlamı karşılamaktadır. Aynı zamanda Türkiye Türkçesi içerisinde olan Anadolu Ağızları ile Gagavuz Türkçesi yazı dilindeki basit fiiller de anlam açısından karşılaştırıldığında bu durumun pek değişmediği görülmektedir.

BASİT FİİLERİN LİSTESİ

Bu bölümde, *Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık* (1973) ve *Gagauzça-Rusça-Romunca Sözlük* (2002) adlı eserlerde tespit edilen tüm basit fiiller, Türkiye Türkçesine aktarılarak alfabetik sıraya göre verilmiştir.

aalamaa: Üzüntü acı ve bunun gibi şeylerin etkisiyle gözyaşı dökmek ağlamak.

aamaa: *esk.* Buharlaşmak, uçup gitmek.

aaramaa: Aramak.

aarmaa I: *esk.* Acı duymak.

aarmaa II: 1. *esk.* Aydınlanmak. 2. *az.* Hasta olmak. 3. Beyazlaşmak (saç).

abanmaa: 1. Abanmak. 2. Bir yere veya bir kimseye yaslanmak. 3. Takılmak, eğilmek.

acıkmaa: Acıkmak.

acımaa: 1. Acımak, vücudunda bir yer ağrımak. 2. Birine üzülme, acımak.

açmaa: 1. Açmak. 2. Yol açmak. 3. Birine sırrını açmak 4. *mec.* Açmak (çiçek vb.).

adamaa: 1. Adamak. 2. Söz vermek. 3. Adak adamak. 4. İthaf etmek.

akmaa: 1. Akmak. 2. Dökülmek.

aktarmaa: 1. Çevirmek, bir yerden bir yere koymak, ayaktan düşmek. 2. Devrilmek, çevrilmek, döndürülmek. 3. Atmak, fırlatmak. 4. Karıştırmak (eşya). 5. Karıştırmak (ekin, saman). 6. Toprağın altını üstüne gelecek bir biçimde bellemek. 7. Karış karış gezmek geze geze altını üstüne getirmek.

almaa: 1. Almak. 2. Kabul etmek. 3. Üzerinden almak (köpük, kaymak). 4. Elinden almak. 5. Satın almak. 6. Kazanarak almak ele geçirmek. 7. Kiralamak.

anırmaa: 1. Anırmak (eşek). 2. *mec.* Anırmak, bağırmak.

anmaa: 1. Anmak, hatırlamak. 2. Anımsatmak, hatırlatmak. 3. Anmak, bahsetmek söz açmak.

annamaa: Anlamak.

ansırmaa: Hapşurmak. 2. Burnundan gürültü ile soluk vermek (at için).

arcamaa: Harcamak, tüketmek.

argımaa: *esk.* Zayıflamak, güçten düşmek.

artmaa: Artmak.

asmaa: Asmak.

aşınmaa: Aşınmak, birbirine sürtünerek incelmek; eskimek, yıpranmak.

aşıрмаa: 1. Bir yerden bir yere taşımak. 2. Yürütmek, gizlice götürmek.

aşlamaa: 1. Haşlanmak. 2. Yanılmak.

aşmaa: Aşmak.

atılmaa: 1. Atılmak. 2. Bir şeye atılmak, kendini atmak. 3. Vazgeçmek, reddetmek.

atlamaa: Atlamak, bir yerden atlamak.

atmaa: Atmak, fırlatmak.

autmaa: Yalan söylemek, kandırmak.

aydamaa: 1. Sürmek, atları kamçılıamak. 2. Araba sürmek. **bk. haydamaa.**

ayırmaa: 1. Ayırmak, bölmek. 2. İşaretlemek, nişan koymak, ayırmak. 3. Tasnif etmek, ayırmak. 4. Seçmek.

ayıtlamaa: Ayıklamak, seçmek, temizlemek.

aymaa: 1. Sarhoş durumdan kurtulmak, ayılmak, kendine gelmek. 2. *mec.* Uyanmak.

azetmää: 1. Hazzetmek, sabretmek, dayanmak. 2. Sevmek. 3. Zevk almak. **bk. hazetmaa.**

azmaa: 1. Yara azmak. 2. *mec.* Azmak, cinsel duyguları artmak.

baarmaa: 1. Bağırarak. 2. Çağırarak, seslenmek. 3. Azarlamak, paylamak.

bakmaa: 1. Bakmak. 2. İhtimam göstermek. 3. Örnek almak. 4. Yetiştirmek, büyütme (çocuğu beslemek gibi).

banmaa: Banmak, ekmeğini batırmak, bandırmak.

basmaa: 1. Ayakla basmak, çiğnemek. 2. Baskı yapmak. 3. Baskın yapmak. 4. Kitap vb. basmak.

başarmaa: Başarmak, başarıyla bitirmek.

batmaa: 1. Batmak. 2. Bir sıvının içine batmak, saplanmak. 3. Güneş batmak. 4. Bina çökmek. 5. Geçmişe gitmek.

bayılmaa: 1. Güçten düşmek, kendini kaybetmek. 2. Gülmekten bayılmak. 3. Çok acıkmak. 4. Ağlamaktan zayıf düşmek.

becermää: Becermek, yapabilmek.

beenmää: 1. Beğenmek, onaylamak. 2. Sevmek.

beklemää: 1. Beklemek. 2. Korumak, gözetmek, muhafaza etmek.

belirlemää: Belirlemek, tanımlamak.

bertmää: İncinmek, burkulmak.

bıkmaa: Bıkmak.

- biçmäâ:** 1. Ekin, ot vb.ni orakla, tırpanla, makineyle kesmek, biçmek. 2. Dikilen kumaşı bıçakla kesmek. 3. *mec.* Silahla taramak, yaylım ateşine tutmak.
- bilemäâ:** Bilemek, keskinleştirmek.
- bilmäâ:** 1. Bilmek. 2. Yapabilmek. 3. -a zarf-fiil eliyle kullanıldığında yeterlilik (-a/-e) fiili oluşturur.
- bitmäâ I:** 1. Bitmek, tükenmek. 2. Gücsüz kalmak. 3. Ölmek.
- bitmäâ II:** Büyüme, yetişme.
- borsumaa:** Çürümek, kokmak.
- boyamaa:** Boyamak.
- bozmaa:** 1. Bozmak, zarar vermek. 2. Yıkma, harap etmek.
- bölmäâ:** 1. Bölmek. 2. Bir yeri bir engelle bölmek, ayırmak. 3. Kesmek, yarmak, parçalara bölmek.
- brakmaa:** 1. Bırakmak, ayrılmak. 2. İzin vermek. 3. Bırakmak (saç, sakal).
- budamaa:** Ağaç, asma vb. budamak, kesmek kısaltmak.
- bulamaa:** Bulamak, bulaştırmak, kirletmek.
- bulmaa:** Bulmak, arayıp bulmak, elde etmek, ele geçirmek.
- bunmaa:** 1. Memnun olmak. 2. Yol yorgunu olmak, yorulmak.
- burmaa:** 1. Burmak, bükme, kıvrım, çevirmek. 2. Buruşturmak, kırıştırmak. 3. İğdiş etmek.
- buruşmaa:** 1. Kırışmak, kırış kırış olmak (yüz için). 2. Buruşmak, düzgünlüğü bozulmak, büzüşmek. 3. Yaşlılıktan kamburu çıkmak, kamburlaşmak.
- buumaa:** 1. Boğmak. 2. Suda boğmak.
- buuşmaa:** 1. İstirap çekmek, azap çekmek. 2. Vuruşmak, dövüşmek. 3. Hırlaşmak, boğuşmak (köpekler).
- buyurmaa:** 1. Buyurmak, emir vermek. 2. Davet etmek. 3. İçki içmek.
- bükmäâ:** Bükme, kıvrım; katlamak.
- bürümäâ:** Sis kalkmak.
- büümäâ:** Büyüme, yetişme.
- büüremäâ:** Öküz, manda vb. bağırma, böğürme.
- büürmäâ:** Öküz, manda vb. bağırma, böğürme. **bk. büüremäâ.**
- cingilmäâ:** 1. Takla atma. 2. Ayağın takılmasıyla düşme.
- çaarmaa:** 1. Yüksek sesle seslenme. 2. Gürültü çıkartma; yayagara etme. 3. Davet etme.

- çakmaa:** 1. Çakmak taşıyla yanmak. 2. Çakmak, kakmak. 3. Şimşek çakmak. 4. Güçlü bir şekilde vurmak. 5. *mec.* İçki içmek.
- çalışmaa:** Çalışmak, bir şey yapmak için emek vermek, çabalamak.
- çalkamaa:** 1. Elemek, elekten geçirmek, çalkalamak; tahıl elemek. 2. Silkmek, silkelemek.
- çalmaa:** 1. Şarkı söylemek. 2. Müzik aleti çalmak. 3. Ses vermek, ses çıkarmak. 4. Çalmak, aşırmaq. 5. Sütü mayalamak.
- çapraşmaa:** 1. Kesişmek. 2. Dolaşmak, karışmak, çözülmez duruma gelmek.
- çarpalamaa:** Çalkalamak, durulamak.
- çarpmaa:** 1. Çarpmak, hızla vurmak. 2. Kamçı ile vurmak. 3. Devirmek, yere yıkmak. 4. Silkelemek, humma nöbetine tutulmak.
- çatışmaa:** 1. Birbirinden tutunmak, birbirine tutuşmak. 2. İlişkiye girmek, cinsi temasta bulunmak.
- çatmaa:** 1. Çatmak, birbirine bağlamak. 2. Birleştirmek 3. Teyellemek.
- çeketmää:** Başlamak, bir şey yapmaya başlamak.
- çekilmää:** 1. Çekilmek, tartılmak. 2. Kurutmak; boşaltmak. 3. Geri çekilmek. 4. Uzaklaştırmak.
- çekmää:** 1. Bir şeyi veya bir kimseyi çekmek, taşımak, çıkarmak. 2. Elinden almak, kapmak. 3. Emmek. 4. Set çekmek. 5. Geçirmek.
- çelmää:** 1. Süpürmek. 2. Tırmıklamak. 3. *mec.* Aklını çelmek. 4. *mec.* Azaltmak, küçülmek.
- çentmää:** 1. Kertik açmak. 2. Soğan vb. küçük ve ince doğramak, çentmek.
- çevirmää:** 1. Döndürerek hareket ettirmek. 2. Yön, yol değiştirmek. 3. Yön göstermek. 5. Sayfa çevirmek. 6. *mec.* Yoldan çıkarmak. 7. Tercüme etmek.
- çıbarmaa:** İltahaplanmak, çıban çıkmak.
- çırmaa:** 1. Çağırmaq. 2. Gürültü çıkartmak; yayagara etmek.
- çıkmaa:** 1. İçerinden dışarıya çıkmak. 2. Tırmanmak, yukarıya çıkmak. 3. Güneş vb. doğmak. 4. Görünmemek. 5. Bitki çıkmak.
- çırpmaa:** Durulamak, çalkalamak.
- çıvdırmaa:** 1. Fışkırmak, fırlatmak. 2. Delirmek, kendinden geçmek. 3. Deliye dönmek, çılgına dönmek.
- çiinemää:** 1. Çiğnemek, ayakla ezmek. 2. Ezmek. 3. Yoğurmak. 4. Ağzında çiğnemek öğütmek.
- çilemää:** Çiselemek, yağmur çiselemek.

- çismää:** 1. Çiselemek, yağmur çiselemek. 2. (Damla) Fıskırmak.
- çizmäâ:** 1. Çizgi çizmek. 2. Altını çizmek. 3. Üstünü çizmek.
- çökmää:** 1. Çökmek, çömelmek. 2. Aşağı inmek, yıkılmak. 3. Dibe inmek. 4. Yüz, göz, yanak çukurlaşmak.
- çözmää:** 1. Düğümlü, bağlı bir şeyi çözmek. 2. Çözüğü ipini tezgâha yerleştirmek. 3. Problem, sorun vb. çözmek.
- çürümää:** 1. Çürümek. 2. Dövülme yüzünden vücutta lekeler oluşmak. 3. Çok pişmeden dolayı dağılmak.
- daalmaa:** 1. Dağılmak. 2. Yayılmak, dökülmek.
- daatmaa:** 1. Dağıtmak. 2. Düzeni bozmak. 3. Paylaştırmak, dağıtmak. 4. Feshetmek.
- dadanmaa:** 1. Dadanmak, musallat olmak. 2. Baştan çıkartmak. 3. Alışmak.
- dakılmaa:** 1. Takılmak. 2. Ekleme, bağlamak. 3. Giyilmek 4. Bağlanmak.
- dakmaa:** 1. Takmak, iliştmek. 2. Üzerine takmak. 3. Giymek, kuşanmak. 4. Yerine koymak. 5. Ad koymak.
- dalamaa:** 1. Dişlemek. 2. Isırmak, iğnelemek.
- dalmaa:** Dalmak.
- damnamaa:** Damlamak.
- danışmaa:** Danışmak, fikir almak.
- darılmaa:** Bağırarak, kızarak; öfkelenmek, sinirlenmek.
- darsımaa:** Canı sıkılmak, içi sıkılmak, üzülme.
- dartışmaa:** Dövüşmek.
- dartmaa:** 1. Bir şeyden tutup çekmek, çekip almak. 2. Başörtüsü örtmek, bağlamak.
- datmaa:** 1. Tatmak, tadına bakmak. 2. *mec.* Denemek.
- davranmaa:** 1. Rüzgâr vb. çıkmak. 2. Bir şeye girişmek.
- dayamaa:** 1. Yaslamak, dayamak. 2. *mec.* Desteklemek.
- dayanmaa:** 1. Yaslanmak, dayanmak. 2. Sabretmek, tahammül etmek. 3. Kendini tutmak, kendine hâkim olmak.
- delmäâ:** 1. Delmek, delik açmak. 2. Apseyi delmek, açmak.
- demää:** 1. Demek, söylemek. 2. Ad vermek. 3. Anlamına gelmek, manasına gelmek. 4. Emretmek.
- denemää:** 1. Denemek. 2. Kıyafet denemek. 3. *mec.* Tecrübe etmek.
- deşmäâ:** 1. Oymak delmek, deşmek. 2. Yara açmak.
- devirmää:** 1. Devirmek. 2. *mec.* Sınavdan kalmak.

didinmää: Faydasız çabalamak, didinmek.

diimää: Değmek, dokunmak.

diışmää: 1. Başka bir biçime girmek. 2. Kıyafet değiştirmek, üstünü değiştirmek.

dikmää: 1. Dikmek, iplikle tutturmak. 2. Dikmek, toprağa yerleştirmek. 3. Saplamak, batırmak. 4. Yapı inşaa etmek.

dilemää: İstemek, arzu etmek, dilemek.

dilenmää: Dilenmek, sadaka istemek; kendini acındırarak bir şey istemek.

dinmää: 1. Yorulmak, kuvvetten düşmek. 2. Durmak, sona ermek, bitmek.

dinnenmää: Dinlenmek, tatil yapmak.

direşmää: Gerilmek.

ditmää: 1. Yün, pamuk kabartmak, taramak. 2. *mec.* Ağzından laf almak.

dizmää: 1. Boncuk vb. ipe dizmek. 2. Sıralamak. 3. Sırasıyla anlatmak. 4. Düzenemek.

dokumaa: 1. Tezgâhta dokumak. 2. *mec.* Tasarlamak; kurmak. 3. *mec.* Mekik dokumak.

dokunmaa II: 1. Dokunmak, temas etmek. 2. *mec.* Musallat olmak. 3. Vurmak.

dokuşmaa: 1. Dokunmak, değmek. 2. Çatışmak, kavga etmek.

dolaşmaa: 1. Dolaşmak, karışmak. 2. Ziyaret etmek. 3. Kontrol amaçlı dolaşmak.

dolmaa: 1. Dolmak. 2. Kirlenmek. 3. Hastalık bulaşmak.

domalmaa: Domalmak.

donmaa: 1. Donmak, üşüme. 2. Uyuşmak, donakalmak.

dooramaa: Doğramak, küçük parçalara ayırmak.

doymaa: Doymak.

dökmää: 1. Boşaltmak. 2. Demir dökmek. 3. Serpmek, saçmak.

dönmää: 1. Dönmek. 2. Geri dönmek bakmak. 3. Geri bakmak. 4. Dönüşmek
5. İsteklerinden vazgeçmek. 6. Hastalık tekrarlanmak. 7. Bir şeye veya bir kimseye dönüşmek.

döşemää: Sermek, yaymak, kaplamak.

durmaa: 1. Durmak. 2. Duraklamak. 3. Kesilmek; bitmek. 4. Yaşamak; geçinmek. 5. Bulunmak. 6. Yorulmak.

duuma: 1. Doğmak. 2. Çıkmak, doğmak. 3. Ortaya çıkmak.

duuramaa: Doğramak, küçük parçalara ayırmak.

duymaa: 1. Duymak hissetmek. 2. Sezmek. 3. *mec.* Sezmek, tark etmek, hissetmek.

dürmää: Kaşlarını çatmak; surat asmak.

dürtmää: 1. Dürtmek, batırmak. 2. Değmek, dokunmak. 3. *mec.* Uyararak, ikaz etmek.

düşmää: 1. Düşmek. 2. Azalmak, fiyatı düşmek. 3. *mec.* İnnek, düşmek. 4. *mec.* Fakirleşmek. 5. *mec.* Kilo vermek, zayıflamak. 6. Yolu düşmek 7. Olumsuz duruma düşmek. 8. Karşılaşmak. 9. İlgisi olmak.

düşünmää: 1. Düşünmek, aklından geçirmek. 2. Karar vermek. 3. Varsaymak, farz etmek. 4. Kaygılanmak.

düümää: 1. Dövmek, vurmak. 2. Yenmek. 3. Karıştırmak. 4. Tane durumundaki nesnelere bir araçla ezerek un durumuna getirmek, öğütme.

düz mää: 1. Düzme, tamir etme. 2. *mec.* Tamir etme.

edemää: 1. Hayvanı yularından tutup gezdirmek. 2. *mec.* Kandırmak.

edenmää: Edinme, sahiplenme.

edinmää: Edinme; tedarik etme.

ekmää: Ekin, buğday vb. ekmek.

elemää: Eleme, elekten geçirme.

elsimää: Bozulma, kokma, ekşime.

emmää: Emme.

emzirmää: Emzirme.

enemää: Hadım etme, içdiş etme.

enmää: Yenme, kazanma.

ensemää: Yenme, malup etme.

erimää: 1. Erime. 2. *mec.* Kuruma, çürüme.

ermää: Erişme, erme.

esirmää: Yaramazlık etme, şımarmak.

eskimää: 1. Eskime, yıpranma. 2. *mec.* Alışma. 3. Ekşime, bozulma.

esmää: Esmek.

esnemää: Esneme.

eşermää: Yeşerme, yeşillenme.

eşmää: 1. Eşme, kazma. 2. *mec.* Eskiye karıştırmak.

etişmää: 1. Yetişme, ulaşma. 2. Koşarak yetişme.

etmää I: 1. Yetme, yeterli olma. 2. Değerli olma.

ezmäâ: 1. Ezmek, yassılaştırmak. 2. Dövmek, ezmek, ufalamak.

falamaa: Ufalamak, kırarak ezerek ufak parçalar haline getirmek.

farımaa: Yorulmak, halsiz düşmek.

fırlamaa: 1. Yerinden ileri doğru çıkmak. 2. Hızla bir yerden çıkmak. 3. Fiyatı yükselmek. 4. Bir yerden kovulmak.

fiydırmaa: 1. Atmak. 2. Kovmak, defetmek. 3. Çekilmek, geri çekilmek.

gebermäâ: Gebermek, ölmek.

geçinmäâ: 1. Yarışmak. 2. Ölmek.

geçmäâ: 1. Bir yerden başka bir yere gitmek, geçmek. 2. Bitmek, kesilmek, geçmek. 3. Bir yerden geçmek. 4. İleriye geçmek, geride bırakmak. 5. Sürümü olmak, satılmak.

geerimäâ: Geçirmek, kusmak.

geliřmäâ: Gelişmek.

gelmäâ: 1. Gelmek, varmak. 2. Başlamak. 3. Gibi gelmek. 4. Uygun olmak. 5. Akmak.

gerilmäâ: 1. Gerilmek. 2. Tutup çekmek.

germäâ: 1. Germek. 2. Kablo çekmek. 3. Zorlamak, mecbur etmek.

getirmäâ: Getirmek, teslim etmek, ulaştırmak.

gevremäâ: 1. Kurumak. 2. Gevrek olmak, gevlemek.

gevřemäâ: 1. Gevşemek. 2. Çözölmek. 3. Sarhoş olmak.

gezmäâ: 1. Gezmek, dolaşmak. 2. Seyahat etmek. 3. Gezmek, sefahet sürmek.

gıjırmaa: Öfkelenmek, kızmak.

gidiřmäâ: Gidişmek, kaşınmak gicişmek.

giimäâ: Giymek.

girmäâ: 1. Girmek, katılmak, dâhil olmak. 2. Okul vb. kazanmak.

gitmäâ: Gitmek.

göçmäâ: 1. Yıkılmak, çökmek. 2. Göç etmek.

göndermäâ: Göndermek, yollamak.

gömmäâ: 1. Gömmek. 2. Defnetmek.

görmäâ: 1. Görmek, seçmek. 2. Deneyimlemek, tecrübe etmek.

göstermäâ: 1. Göstermek. 2. İşaret etmek. 3. Belirtmek.

götürmäâ: 1. Taşımak, ulaştırmak. 2. Götürmek.

gözükmää: 1. Korkutmak. 2. Görünmek.

gücenmää: 1. Gücenmek, kırılmak, darılmak. 2. Kederlenmek, üzölmek.

gölmää: 1. Gölmek. 2. Alay etmek.

güreşmää: Güreşmek, rekabet etmek.

gütmää: 1. Hayvan otlatmak. 2. 1. Hayvan gütmek. 3. Bir kimseyi kendi düşüncen doğrultusunda yöneltmek.

harcamaa: Harcamak, tüketmek.

harımaa: Yorulmak, güçsüz kalmak, güçsüz düşmek.

haşlamaa I: Haşlamak, kaynar suya daldırmak. 2. *mec.* Üzerinde güçlü bir etki bırakmak. **bk. aşlamaa.**

haşlamaa II: 1. Fide dılmek. 2. Aşılmak, aşı yapmak.

hıçkırmää: Hıçkırmak. **bk. hınçkırmää.**

hınçkırmää: Hıçkırmak.

hıştırmää: 1. Birini ihbar etmek. 2. Köpek vb. saldırtmak.

hobaltmaa: Gözlerini açmak.

ıçkırmää: Hıçkırmak.

ihmaa: Yorgunluktan, bitkin olmak.

ılımaa: İlmak, soğumaya başlamak.

ıştırmää: 1. Birini ihbar etmek. 2. Köpek vb. saldırtmak. **bk. hıştırmää.**

içmää: 1. İçmek. 2. Sigara içmek.

iilenmää I: Eğlenmek.

iilmää: Eğilmek.

iirenmää: İğrenmek, nefret etmek.

iirilmää: Eğrilmek.

iisilmää: Eksilmek, azalmak.

iışimää: Ekşimek.

ilişmää: 1. Dokunmak, değmek. 2. Dokunmak. 3. Birine takılmak.

imää: 1. Yemek yemek. 2. *mec.* İmha etmek, yok etmek.

inanmaa: İnanmak, güvenmek.

incelemää: İncelemek, tetkik etmek, araştırmak.

inmää: İnmek, aşağı gitmek.

innemää: İnlemek.

ipramaa: 1. Terlemek. 2. Köhneleşmek.

irmää: 1. Dikişi kesmek, koparmak. 2. Kıyıları aşındırmak.

istemää: 1. İstemek, arzulamak. 2. Talep etmek.

išemää: İşemek, çiş yapmak.

işitmää: İşitmek, duymak.

izlemää: 1. İzlemek. 2. Arkasından gitmek, takip etmek.

kabarmaa: 1. Kabarmak, şişmek. 2. Hamur kabarmak. 3. Gururlanmak, böbürlenmek.

kaçmaa: Koşmak, kaçmak, firar etmek, sıvışmak.

kakmaa: Kakmak, çakmak.

kaldırmaa: 1. Kaldırmak, yükseltmek. 2. (masa) Toplamak. 3. Sürmek. 4. Uyandırmak, kaldırmak.

kalkmaa: Kalkmak, yükselmek.

kalmaa: 1. Kalmak. 2. Bir yerde kalmak konaklamak. 3. Olmak, herhangi bir durumda bulunmak. 4. Ertelemek.

kamaşmaa: 1. Gözü kamaşmak, ışıktan gözü kör olmak. 2. Ekşi bir şeyden diş uyuşmak.

kanıkmaa: Kana susamak.

kanırmaa: 1. Kanırmak. 2. Döndürerek çıkartmak. 3. Eğmek, bükmek.

kanmaa: Kanmak, inanmak.

kapamaa: 1. Kapatmak. 2. Örtmek. 3. Kilitlemek. 4. *mec.* Hapsetmek. 5. *mec.* Tıkmak.

kaplamaa: 1. Kaplamak. 2. Bir kabın içine almak. 3. *esk.* Kuşatmak.

kapmaa: 1. Kapmak. 2. Aşırarak, çalmak. 3. Çekerek almak. 4. *mec.* Hastalık bulaşmak.

kapsımaa: Zayıflamak.

karılmaa: 1. Karmak; yoğurmak. 2. Döllenmek.

karmaa: 1. Yoğurmak, karmak. 2. Erkek kuş çiftleştirmek.

kasmaa: 1. Bağlamak. 2. Hayvanların bacaklarını çapraz bağlamak. 3. İneklerin ön ayağına köstek takmak.

kaşımaa: 1. Tımar etmek. 2. Fırça ile temizlemek.

- katmaa:** 1. Katmak, eklemek. 2. Karıştırmak, birleştirmek. 3. *mec.* Birini veya bir şeyi, bir olaya karıştırmak.
- kauşmaa:** 1. Güneş, ay vb. batmak. 2. Göz önünden kaybolmak. 3. *mec.* Söz vb. sona gelmek. 4. *mec.* Ölmek.
- kaurmaa:** Kavurmak.
- kavramaa:** 1. Çalmak, kaçırmak. 2. Sarılmak, kucaklamak. 3. Anlamak, kavramak.
- kayırmaa:** 1. Elde etmek, ele geçirmek. 2. Biçmek, tırpalamak.
- kaymaa:** 1. Kaymak, bir yerden inmek. 2. Patenle, kızakla kaymak.
- kaynamaa:** 1. Kaynamak, pişmek. 2. Yerden çıkmak. 3. Ekşimek, kaynayıp köpürmek. 4. *mec.* Kaynamak. 5. *tek.* Kaynaşmak. 6. Kemik kaynaşmak.
- kazanmaa:** 1. Kazanmak. 2. Kazanmak; almak. 3. Haketmek, layık olmak.
- kazımaa:** 1. Kazımak. 2. Ayakkabı temizlemek.
- kazmaa:** 1. Kazmak. 2. Çapalamak.
- kekemää:** Kekelemek.
- kemirmää:** 1. Kemirmek. 2. Aşındırmak, yemek.
- kertmää:** Kertik açmak, çentmek.
- kesmää:** 1. Kesmek. 2. Boğazlamak, hayvanın başını gövdesinden ayırmak. 3. Ampüte etmek. 4. Kesmek, doğramak. 5. *mec.* Durdurmak. 6. (para) Kesmek.
- kıpmaa:** 1. Kırpmak (göz için). 2. Gözlerini kapamak.
- kırkmaa:** 1. Saç kesmek, koyun, keçi vb. hayvanların tüylerini kesmek. 2. Kandırmak.
- kırlamaa:** Kaçmak.
- kırmaa:** 1. Kırpmak. 2. Bozmak. 3. Kırpmak, parçalamak. 4. Bükmek, eğmek.
- kıskanmaa:** 1. Kıskanmak. 2. Gıpta etmek. 3. Cimrilik etmek.
- kısmaa:** Sıkmak, ezmek.
- kıvırmaa:** Kıvırmak, bükmek.
- kıyışmaa:** Cesaret etmek.
- kıymaa:** 1. Kıymak, doğramak. 2. Öldürmek, yok etmek. 3. Acımasız olmak.
- kızmaa:** 1. Sıcaklığı çok artmak, kızmak. 2. *mec.* Sinirlenmek, öfkelenmek. 3. Öfkelenmek. 4. Kızarmak.
- kızarmaa:** 1. Kızarmak, kırmızı olmak. 2. Kızartmak. 3. (sebze, meyve vb.) Olgunlaşmak.

kişnemää: Kişnemek.

kitlemäâ: 1. Kitlemek. 2. *mec.* Birleşmek.

kokmaa: 1. Koklamak. 2. Kokmak. 3. Çürüyüp kötü kokmak.

konmaa: 1. Toz konmak. 2. Kuş, kelebek vb. yere inmek.

konusmaa: 1. Eğlenmek, ziyafet çekmek. 2. Konuşmak.

kopmaa: Kopmak; ikiye ayrılmak; kurtulmak.

korkmaa: Korkmak, ürkmek, dehşete kapılmak.

korumaa: 1. Korumak, esirgemek, muhafaza etmek. 2. Himaye etmek.

koşmaa: Hayvanı çekeceği arabaya vb. bağlamak.

kotarmaa: 1. Pişen yemeği başka kaba koymak. 2. Parçalara bölmek. 3. Kıyaslamak.
4. Zannetmek, sanmak, tahmin etmek.

koymaa: Koymak, bırakmak, yerleştirmek, eklemek. 2. Bir yana koymak, ayırmak.

köpürmäâ: 1. Köpük akışmak. 2. Tere batmış at. 3. *mec.* Öfkeden kudurmak, çok kızmak.

kudurmaa: 1. Kuduz olmak. 2. *mec.* Çok kızmak, öfkelenmek.

kullanmaa: 1. Kullanmak. 2. Araba sürmek. 3. Hareket etmek, davranmak.

kurmaa: 1. Kurmak, inşa etmek. 2. Oluşturmak. 3. Çorba için turşu kurmak.

kurtarmaa: Kurtarmak.

kurtulmaa: Kurtulmak.

kurumaa: 1. Kurumak. 2. İnnek. 3. *mec.* Sıskalaşmak, zayıflamak.

kusmaa: Kusmak.

kuşamaa: Kemer, kayış bağlamak.

kürümää: Kar, çamur, toprak vb. şeyleri kürekle sıyrarak atmak, kürümek.

küsmää: Küsmek, darılmak, kızmak.

mahkurmaa: Homurdanmak, mırıldanmak (köpek için).

meklemää: Emeklemek.

mizlemää: 1. Böğürmek (inek için); çinilemek (köpek için). 2. Ağlayıp sızlamak.

okumaa: 1. Okumak. 2. Tayin etmek. 3. Kutsallaştırmak. 4. Eğitim almak, okumak.

olmaa: 1. Olmak. 2. Yapılmak. 3. Olmak; başa gelmek. 4. Gelmek, olmak. 5. Kemale
ermek. 6. Geçmek. 7. Dünyaya gelmek, doğmak.

onmaa: Yardım istemek.

osurmaa: *argo* Osurmak.

oturmaa: 1. Oturmak. 2. Yaşamak.

oymaa: 1. Kumaş vb. girintili bir biçimde kesmek. 2. Oymak.

ödemää: Ödemek.

ölçmää: Ölçmek.

ölmää: Ölmek.

öpmää: Öpmek.

örmää: Örmek, dokumak.

örtmää: 1. Örtmek. 2. Kapamak. 3. Kaplamak.

örümää: Yürümek, yaya gitmek.

ötmää: 1. Ötmek, kuş böcek vb. ses çıkarmak. 2. Çınlamak.

özenmää: Özenmek.

özlemää: Özlemek.

paralamaa: Parçalamak, yırtmak, paralamak.

paysınmaa: Bir işe girişmek bir işe başlamak.

pinmää: 1. Binmek. 2. Bir araca binmek.

pişmää: 1. Ateşte, suda pişmek. 2. *mec.* Kontrolden çıkmak.

pufkurmaa: 1. Fıskırmak. 2. Teninde kızamık, suçiçeği hastalıklarında olduğu gibi kırmızı lekerler çıkarmak.

saamaa: 1. Sağmak. 2. *mec.* Soymak.

saçmaa: Bir şeyi ortalığa dağıtmak, saçmak.

sakınmaa: 1. Bir şey yapmaktan uzak durmak, sakınmak. 2. *mec.* Kararsız olmak.

saklamaa: Saklamak, gizlemek.

salınmaa: 1. Niyetlenmek. 2. Çiçek vb. açmak.

salkımaa: Sarkmak.

sallamaa: 1. Sallamak. 2. Çocuk uyutmak, sallamak. 3. Sarsmak. 4. El sallamak. 5. Kuyruk sallamak. 6. Ayak sallamak.

salmaa I: 1. Köpek havlamak. 2. *mec.* Küfretmek.

salmaa II: 1. El ile vuracak gibi yapmak, davranmak. 2. Kök salmak.

sanmaa: Sanmak, zannetmek.

sapıtmaa: Saptırmak, dönüş yapmak.

saplamaa: 1. Bıçak, çakı vb. saplamak, batırmak. 2. Böcek, zehirli hayvan iğnesini batırmak veya ısırarak.

sapmaa: Sapmak, yol değiştirmek.

sarkmaa: Sarkmak.

sarmaa: 1. Sarmak; dolamak. 2. Sarıp bağlamak. 3. Kuşatmak, çevirmek 4. Çevrelemek, kucaklamak. 5. Çocuk kundaklamak. 6. Sarılmak, dolanmak.

sarsmaa: 1. Sarsmak. 2. Yer vb. tepremek, sallanmak. 3. *mec.* Telařa dūřmek; irkilmek.

sataşmaa: Alışmak, öğrenmek, âdet edinmek.

satmaa: 1. Satmak. 2. *mec.* İhanet etmek.

saurmaa: 1. Rüzgâr şiddetle eseren bir şeyi dağıtmak, savurmak. 2. Harman savurmak, çalkalamak. 3. Biçilmiş otları evirip çevirmek. 4. Havaya kaldırmak, uçurmak.

sauşmaa: Bulunduğu yerden dikkat çekmeden gitmek, savuşmak, kaçmak.

savaşmaa: Çaba sarf etmek.

sayıklamaa: 1. Uykuda konuşmak, sayıklamak. 2. Hayal etmek.

saymaa: 1. Saymak. 2. Var saymak, yerine koymak. 3. *mec.* Saygı göstermek.

seçmää: 1. Seçmek, ayırmak. 2. Fark etmek. 3. Kolay kolay beğenmemek. 4. Oy vererek seçmek.

semirmää: şişmanlamak, semizlemek.

sendellemää: Sendelemek, dūřecek gibi olmak, iki tarafa sallanmak.

senmää: 1. Solmak, buruşmak. 2. Kabarık şişkin bir şey sönmek (hamur için).

sepelemää: Serpiştirmek.

sermää: 1. Kurutmak için asmak. 2. Düz bir yere yaymak. 3. Genişletmek, açmak. 4. *mec.* Çarmıha germek.

serpmää: Su, ilaç vb. serpmek.

sevinmää: Sevinmek.

sevmää: 1. Sevmek, açık olmak. 2. Beğenmek, hoşlanmak. 3. Okşamak.

sıbtmää: 1. Fırlatmak, atmak. 2. Bırakmak terk etmek. 3. Dūřük yapmak.

sıçmaa: 1. Dışkıyı vücuttan dışarıya atmak, sıçmak. 2. *mec.* (para, yiyecek) Boşa harcamak. 3. *mec.* Azarlamak.

sıçramaa: (*eski*)Sıçramak.

sıkmaa: 1. Sıkmaq. 2. Bir şeyin suyunu yağını çıkartıp akıtmak. 3. Dar gelmek 4. Biribi bir şeyi bağrına basmak.

sımarlamaa: 1. Görevlendirmek; vasiyet etmek. 2. Sipariş etmek.

sınaşmaa: Alışmak.

sınmaa: Alışkanlığından, âdetinden vazgeçmek.

sırtmaa: Sırtmak, gülümsemek.

sıyırmaa: 1. Sürtünerek veya çekerek bir şeyi yerinden almak, toplamak. 2. Deri vb. soymak. 3. *mec.* Çalmak.

sıymaa: 1. Sığmak. 2. *mec.* Birini çekememek.

sızırmaa: Eritmek, sızdırmak.

sızmaa: 1. Yavaş yavaş akmak. 2. Sızmak. 3. Nehir vb. çıkmak, doğmak. 4. Zayıflamak, erimek.

silmää: 1. Ellerini vb. silmek. 2. Üstünü çizmek.

sinmää: Saklanmak, gizlenmek, pusmak.

sivişmää: İleri doğru kaymak.

sokmaa: 1. Sokmak. 2. Bıçak, çakı, iğne vb. saplamak, batırmak. 3. Bir yere girmesini sağlamak, içeri sokmak. 4. Hapsetmek 5. İşe vb. sokmak.

solmaa: 1. Rengini yitirmek, rengi uçmak. 2. Tazeliğini, diriliğini, parlaklığını kaybetmek. 3. *mec.* Solmak.

solumaa: Solumak, nefes alıp vermek.

sonmaa: 1. Donuklaşmak. 2. Sönmek 3. *mec.* Ölmek.

sormaa: Sormak, soru sormak; sorgulamak.

soruşmaa: Birbirine sormak.

soymaa: 1. Kabuk, deri vb. soymak. 2. *mec.* Yağmalamak, çalmak.

sökmää: 1. Sökmek. 2. Örgüsünü ayırmak. 3. *tek.* Parçalara ayırmak. 4. *mec.* Ham toprağı sürmek.

sölemää: Söylemek.

sömürmää: Sömürmek.

sörpeşmää: 1. Büzülmek, buruşmak. 2. *mec.* Eskimek eski püskü olmak.

suamaa: 1. Sıva ile kaplamak. 2. Kolu, paçayı yukarıya çekip kıvrırmak.

suazlamaa: 1. El ile bir şeyi sıvazlamak. 2. Okşamak, sevmek.

susmaa: Susmak, sessiz kalmak.

suumaa: 1. Soğumak. 2. *mec.* Birine ilgisi kalmamak.

suvamaa: 1. Sıva ile kaplamak. 2. Kolu, paçayı yukarıya çekip kıvrırmak.

sümkürmää: Sümkürmek.

süpürmää: 1. Süpürmek. 2. *mec.* Temizlemek.

sürçmää: 1. Ayağı takılıp sendelemek. 2. Yanılmak, yanlış adım atmak.

sürmää: 1. Pulluk veya sabanla toprağı işlemek. 2. *mec.* İshal olmak, sulu dışkı çıkarmak.

sürtmää: 1. Sürmek, devam etmek. 2. Dayanmak, sabretmek.

sürüklemää: Sürüklemek.

sürümää: Sürümek, sürüklemek.

süsmää: 1. Boynuzlamak, tos vurmak. 2. *mec.* Batmak, dürtmek.

süümää: Sövmek, küfretmek.

süzmää: Süzmek, filtrelemek.

şılamaa: Parlamak, ışıldamak.

şımarmaa: Yaramazlık yapmak, şımarmak.

şişmää: 1. Şişmek. 2. Kabarmak. 3. Şişman olmak, şişman olmak.

takmaa: Takmak, iliştiirmek, geçirmek; asmak.

takışmaa: Arkasından gitmek, peşine düşmek.

tanımaa: Tanımak; bilmek; daha önce görmüş olmak.

taramaa: 1. Taramak, fırçalamak. 2. Yün taramak, keten taramak.

taşımaa: 1. Taşımak. 2. Nakletmek. 3. Giymek.

taşmaa: 1. Taşmak. 2. (süt vb.) Kaçmak.

tepmää: 1. Tepmek. 2. İnek süt vermemek. 3. Yuvarlayarak çekmek, yuvarlayarak geriye çekmek.

tepremää: 1. Yer hareket etmek, kımıldamak. 2. İrkilmek.

tırmanmaa: Tırmanmak. **bk. tırmaşmaa.**

tırmaşmaa: Tırmanmak.

tısıtmaa: Korkmak, tırsamak.

titiremää: 1. Titirmek. 2. Korkmak.

tokuşmaa: 1. Dokunmak, değmek. 2. Çatışmak, kavga etmek. **bk. dokuşmaa.**

toparlamaa: 1. Toparlamak. 2. Motoru vb. çalıştırmak.

toplamaa: 1. Toplamak, bir araya getirmek. 2. Dikkatini bir yerde toplamak. 3. Hasat kaldırmak. 4. Bir araya getirmek, düzeltmek.

tukurlamaa: Yuvarlamak.

tutmaa: 1. Tutmak, elle tutmak. 2. Bir şeyi kullanması için uzatmak. 3. Kapmak. 4. Yakalamak, ele geçirmek. 5. Kiralamak. 6. Yer tutmak. 7. Oruç tutmak. 8. Yas tutmak. 9. Aklında tutmak. 10. Sürmek, devam etmek.

tükenmää: Tükenmek.

tükürmää: Tükürmek, bitmek, sona ermek.

türümää: Alışmak.

tütmää: 1. Tütmek, duman yaymak. 2. Duman olup gitmek.

uçmaa: Uçmak.

ufalamaa: Ufalamak.

ulamaa: 1. Birleşmek, ulamak. 2. Ekleme, ilave etmek.

ulaşmaa: Hastalık bulaşmak.

ulumaa: Ulumak.

ummaa: Ummak, umut etmek.

unutmaa: Unutmak.

urmaa: 1. Vurmak, dövmek. 2. Yaralanmak. 3. Silahla yaralamak, öldürmek. 4. İsbet etmek.

uslanmaa: Uslanmak, akıllanmak.

utanmaa: Utanmak.

uumaa: 1. Ovmak, ovalamak. 2. Masaj yapmak.

uuramaa: 1. Uğramak. 2. Tesadüf etmek, raslamak.

uuraşmaa: Uğraşmak.

uuratmaa: Kovmak, dışarı atmak, savmak.

uyanmaa: Uyanmak.

uymaa: 1. Ölçüleri birbirine tutmak. 2. Uygun düşmek. 3. Bağlı kalmak, kabul etmek.

uyuklamaa: Uyuklamak.

uyumaa: Uyumak.

uyvaşmaa: 1. el ayak vb. uyuşmak. 2. Şuurunu kaybetmek.

uzamaa: Uzamak.

uzlaşmaa: 1. Uzlaşmak. 2. Sözleşmek, mutabık kalmak.

üleştirmää: İkrâm etmek, bölüp dağıtmak.

ürkmää: Bir şeyden korkup sıçrayarak, ürkmek.

üşenmää: Üşenmek.

üşümää: Üşümek.

üürenmää: 1. Eğitim almak. 2. Öğrenmek, yetenek, beceri kazanmak.

üüretmää: 1. Öğretmek. 2. Alıştırmak, eğitmek.

üürümää: Böğürmek.

üüsürmää: Öksürmek.

üüşmää: Her yandan toplanmak, üşüşmek.

üütmää: Öğütmek.

üzmää: 1. Suda yüzmek. 2. Yerde kaymak.

varmaa: Varmak, ulaşmak.

vermää: 1. Vermek. 2. Kök veya gövdelerin sonuna –ıp zarf fiil eki almış fiillerle kullanılarak tezlilik bildiren birleşik fiiller oluşturur.

yaamaa: 1. Yağmak, yağmur yağmak. 2. Başkalarına duyurmak.

yaanmaa: Tehdit etmek.

yadırgamaa: Yadırgamak, vazgeçmek.

yakışmaa: 1. Yakışmak, uygun olmak. 2. Layık olmak.

yaklaşmaa: Yaklaşmak, yakınlaşmak.

yakmaa: 1. Yakmak. 2. Soba yakmak.

yalabımaa: Parlamak, parıldamak, ışıldamak.

yalamaa: Yalamak.

yalvarmaa: Yalvarmak; dilemek.

yamamaa: Yamamak, yama yapmak.

yamulmaa: Körü körüne taklit etmek, maymunluk etmek.

yanılmaa: Yanılmak, aldanmak.

yanmaa: 1. Ateş, lamba vb. yanmak. 2. Yanıp kül olmak.

yansılamaa: Taklit etmek, birinin söylediklerini, yaptıklarını alay ederek tekrarlamak.

yapışmaa: 1. Yapışmak, yapışkan bir maddeye bulanmış olan bir şey ayrılmayacak bir biçimde bir yere tutunup kalmak. 2. *mec.* Birini rahatsız etmek, peşini bırakmamak.

yapmaa: 1. Yapmak. 2. İnşaat yapmak. 3. Onarmak tamir etmek 4. Kutlamak.

yaramaa: Yaramak, işe yaramak.

yaraşmaa: Yaraşmak, yakışmak, uymak.
yaratmaa: Yaratmak.
yarışmaa: Yarışmak, üstün olmak için çaba göstermek.
yarmaa: Yarmak, bölüp ayırmak.
yatmaa: 1. Yatmak. 2. Kuluçkaya yatmak. 3. Gecelemek.
yaymaa: Yaymak, genişlemek.
yazmaa: 1. Yazmak. 2. Yumurta boyamak. 3. Hamur açmak.
yıkamaa: Yıkamak.
yıkmaa: Yıkamak, bozmak, tahrip etmek.
yımışamaa: Yumuşamak.
yınanmaa: İnanmak, güvenmek.
yıpramaa: 1. Islanmak. 2. Köhneleşmek.
yıslamaa: 1. Islamak, ıslatmak. 2. Sulamak.
yıvmaa: Yığmak, üst üste koymak.
yoklamaa: 1. Dokunarak incelemek, yoklamak. 2. Muayene etmek.
yollamaa: Yollamak, göndermek.
yolmaa: Yolmak, çekip koparmak, çekerek yerinden çıkartmak.
yonmaa: Yontmak.
yortmaa: (At) Hızlı koşmak.
yummaa: Yummak, (gözünü) kısarak kapatmak.
yuurmaa: (hamur) Yoğurmak.
yuvarlamaa: Yuvarlamak.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Ö. A. (Editör), (2009). Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları Ankara.
- Atalay, B. (1941). Türk Dilinde Ekler ve Kökler Üzerine Bir Deneme, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Banguoğlu, T. (1986). Türkçenin Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Başdaş, C. (2007). Türkiye Türkçesinde Aslî Uzunluk Belirtileri, Turkish Studies, Volume 2/2, Spring, s. 89-101
- Bilgegil, M. K. (1964). Türkçe Dilbilgisi, İstanbul.
- Buran, A. Alkaya, E. Yalçın, S. K. (2014). Çağdaş Türk Yazı Dilleri 1 - Güneybatı/Oğuz Grubu, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Buran, A. (2008). Makaleler. (Ed. M. Dursun Erdem) içinde, *Çağdaş Türk Yazı Dillerinde ve Türkiye Türkçesi Ağızlarında İkincil Uzun Ünlüler*, (Yay. Haz. Ercan Alkaya, Süleyman Kaan Yalçın, Murat Şengül) Ankara: Turkish Studies Publication, Series V. s. 288-305.
- Ciachir, M. (1934). Besarabiealâ Gagauzlarân İstorieasâ, (Türkçe Haz. H. Güngör, Besarabyalı Gagauzların Tarihi), Tolunay Yayıncılık, Niğde, 1998).
- Coşkun, V. (2008). Türkçenin Ses Bilgisi, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Dizdaroğlu, H. (1993). Türkçede Fiiller, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Dmitriyev, N. K. (1962). Fonetika Gagauzskogo Yazıka, Stroy tyurkskih yazıkov, Moskva.
- Doğru, A. M. (1981). Yeni Bir tavsiye: Ve’ler Kaldırılıyor, Tercüman gazetesi, S. 6972, 23 Haziran, s. 2.
- Ercilasun, A. B. (1984). Kutadgu Bilig Grameri (Fiil), Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, A. B. (1987). “Gagauzlardan Yeni Haber”, Türk Kültürü, C. XXVII, S. 316, Ağustos 1987, s. 28-35.

- Ercilasun, A. B. (2006). Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Grameri Fiil Basit Çekimi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, A. B. (2007). Türk Lehçeleri Grameri, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Eren, H. (1999). Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü, Bizim Büro Basım Evi, Ankara.
- Ergin, M. (2009). Türk Dil Bilgisi, Bayrak Yayınları, İstanbul.
- Gaydarji, G. A. Kolta, E.K. Pokrovskaya, L. A. ve Tukan, B. P. (2002). Gagauzça-Rusça-Romınca Sözlük.
- Gaydarji, G. A. Kolta, E.K. Pokrovskaya, L. A. ve Tukan, B. P. (1973). Gagauzça-Rusça-Moldovanca Laflık.
- Gagauziya, M. V. Maruneviç Adına Bilim ve Araştırma Merkezi (2015). Gagauz Dilinin Orfografiya Hem Punctuațiya Kuralları, Komrat Devlet Üniversitesi, Komrat.
- Gaydarji, G. A. Koltsa, E. (1973). Gagauzsko-Russko-Moldavsky Slovar, Moskva.
- Gencan, T. N. (1979). Dilbilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları (4. Baskı), Ankara.
- Guboglo, M. N. (1967). "Etničeskaya Prinadlejnost Gagauzov", Sovetskaya Etnografiya, No:3.
- Gülensoy, T. (2005). Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Gülensoy, T. (2007). Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara.
- Güngör, H. Argunşah, M. (2002). Gagauz Türkleri Tarih-Dil Folklor ve Halk Edebiyatı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). Yapı Bakımından Türk Dillerinden Fiiller, İstanbul.
- Hünerli, B. (2019). Mihail Çakir'in Gagauzca (Türkçe) – Rumence Sözlüğü (İnceleme - Metin), Paradigma Akademi, İstanbul.
- İlker, A. (1997). Batı Grubu Yazı Dillerinde Fiil, Atatürk Kültür Dil Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara.
- İnalcık, H. (1965). *Dobrudja*, Encyclopedie Islam, Nouvella Edition, C. II, Leiden, s. 625-629.

- Jean, D. (1941). Türk Dili Grameri (Osmanlı Lehçesi), Çev. Ali Ulvi Elöve, Maarif Vekâleti, İstanbul.
- Karaağaç, G. (2012). Türkçenin Dil Bilgisi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, G. (2013). Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kolektif (2011). Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kolektif (2016). İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Korkmaz, Z. (2017). Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Korkmaz, Z. (2010). Gramer Terimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kowalski T. (1949), "Kuzey-Doğu Bulgaristan Türkleri ve Türk Dili", (Çev. Ö. F. Akün), E.F. Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, c. III. S.3-4, 31 Mart 1949.
- Manov, A. (2001). Gagauzlar (Hıristiyan Türkler), (Çev. M. Türker Acaroğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Maruneviç, M. V. (2003). İstoriya gagauzskogo naroda. (Uçebnoye Posobiye). Tsentr nauçnih issledovaniy i uçebno-metodiçeskih rabot Gagauzii, Komrat.
- Melioranskiy, P. M. (1900). Arab Filolog o Turetskom Yazıke, Sankt Peterburg.
- Mutafçiyev, P. (1943). Die Angebliche Einwanderung von Seldschuktürken in die Dobrudscha im XIII Jarhundert, Sofia.
- Dmitriyev, N. K. (1962). K Voprosu O Slovarnom Sostave Gagauzskogo Yazıka, Stroy Turkshih Yazıkov, M.-L.
- Nişanyan, S. (2004). Sözlerin Soy Ağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü, Adam Yayınları, İstanbul.
- Öncü, A. S. (2014). "1991-1995 Yılları Arası Türkiye Moldova İlişkileri ve Gagauzlar, Gazi Türkiyat, Güz, 15, S. 87-104
- Özakdağ, N. (2013). Gagauz Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller, Kocatepe Yayınevi, Afyon.

- Özakdağ, N. (2017). “Geçmişten Günümüze Gagavuz Sözlükçülüğü” Geçmişten Geleceğe Türk Sözlükçülüğü, Elginkan Vakfı 3. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri, İstanbul.
- Özkan, N. (1996). Gagavuz Türkçesi Grameri, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Özkan, N. (1999). “Gagauz Türk Edebiyatı”, Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi C.12, KB Yay., Ankara.
- Özkan, N. (2007). Gagavuz Türkçesi. Türk Lehçeleri Grameri, A. B. Ercilasun (Ed.), Akçağ Yayınları, Ankara.
- Pokrovskaya, L. A. (1960). Osnovniye Çertı Fonetiki Sovremennogo Gagauzskogo Yazıka, Voprosı Dialektologii Tyurkskih Yazıkov, T. II, Bakı.
- Pokrovskaya, L. A. (1961). “O Primenenii Ponyatıy “Yazık” i “Dialekt” k Gagauzskomu Yazıku”, Limba Şi Literatura Moldovenyaske, No: 3, S. 34-40.
- Pokrovskaya, L. A. (1964). Grammatika Gagauzskogo Yazıka, Fonetika-Morfologiya, İzdatelstvo “Nauka”, Moskva.
- Pokrovskaya, L. A. (1994). Pravila orgografii i punktuatsii gagauzskogo yazıka, (proekt). Kompat.
- Pokrovskaya, L. A. (1996). “Neredän “gagauz” adı geldi”, Sabaa Yıldızı, S. 1, s. 60
- Pokrovskaya, L. A. (1997). Sovremennıy Gagauzskıya Yazık, (Kurs Lektsiy), “Tıpar”, Kompat.
- Pokrovskaya, L. A. (1995). “K voprosu ob etimologii etnonima “gagauz”, İzvestiya Rossiyskoy Akademii Nauk. Seriya literaturı i yazıka, T. 54, No: 2, Moskva, s. 79-80
- Radova, K. O. K. (2004). *Tuna Göçmenleri ve Gagauzlar, 19. Yüzyılın Sonları ve 20. Yüzyılın Başları*, (Çev. Mehman Musaoğlu), Türksav Yayınları, Ankara, s. 11-12.
- Radova, O. K. (1998). “Bucak’taki Transtuna Göçmenlerinin ve Gagoğuzların Etnik Kimliği (18. Yüzyılın Sonu ve 19. Yüzyılın Başı)”, Avrasya Etüdleri, S. 13, İlkbahar 1998, s. 55-68.

- Rüstemov, R. (1985). Azerbaycan Dili Dialekt ve Şivelerinde Fe'l, Elm, Bakı.
- Sevortyan, E. V. (1962). AGAY, Moskva.
- Sümer, F. (1991). Gagauzların Aslı II, Türk Dünyası Tarih Kültür Dergisi, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, S. 53, Mayıs 1991, İstanbul, s. 3-5.
- Togan, Z. V. (1970). Umumi Türk Tarihine Giriş, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul
- Tufar, S. M. (2007). Gagauz Türkçesinin Ses Düzeni, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. Cilt 4 Sayı 3, s. 91-104.
- Tukan, B. P. (1968). "Sostav Leksiki Vulkanеşskogo Dialekta Gagauzskogo Yazıka, *Voprosı Leksikologii Leksikografiki*, Kişinəu, S. 147-177.
- Vardar, B. (2002). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Yalçın, S. K. (2013). Çağdaş Türk Lehçelerinde Ünlüler, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Yazım Kılavuzu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara. (2009).
- Zajaczkowski, W. (1965). Gagauz, Encyclopedie de l'Islam, Nouvella Edition. C. II, Leiden, s. 993.
- Zajaczkowski, W. (1974). "K Etnogenezu Gagauz", *Folia Orientalia*, C. XV, Krakow, s. 77-86.
- <http://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 01.06.2019)